

CANDID C. MUŞLEA

PROTOPOPI DE ALTĂDATĂ AI BRAŞOVULUI

III.

Protopopul Bratu Baiul

(1760—1831)

şi

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Fiul său Nicolae („Coconu Baiu“)

(1782—1855)

Extras din revista „Țara Bârsei“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CANDID C. MUŞLEA

155

Protopopi de altădată ai Braşovului.

III.

PROTOPOPUL BRATU BAIUL

(1760—1831)

ŞI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fiul său **NICOLAE („Coconu Baiu“)**

(1782—1855)

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201202934

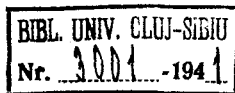
2596

Memoriei scumpe
a unicului și neuitatului nostru fiu

SANDI

Drd. med.

răpit în floarea tinereții.
(6 Mai 1914—21 Martie 1934.)

I.

Ceva despre Zărnești, bisericile și preoții satului.

Intr'o descriere asupra Ardealului, A. de Gérando, ginerile contelui Emeric Teleki, spune despre Zărnești: „E cel mai însemnat dintre satele transilvane situate la poalele munților Branului. Așezarea lui minunată, precum și monumentele romane ce se văd în împrejurimile lui, te fac să crezi că a fost ridicat pe ruinele unei cetăți antice.¹⁾

Sunt însă și autori mai vechi, care vorbesc despre Zărnești. Intre ei, Marienburg, în geografia sa²⁾, spune că în anul 1787 erau acolo 484 case și 1625 locuitori, din care aproape jumătate se ocupau cu cărăușia, având 8—12 cai, cu cari-transportau mărfuri până pe la Pesta și Viena, de unde aduceau altele.³⁾

Satul, împreună cu Tohanul-vechiu, aparținuse domeniului Branului până la 1395, când regele Sigismund dădu a treia parte plebanului brașovean Thomas Sander, a doua treime cetățeanului Andreas Sander și cealaltă treime județului din Codlea, Nicolae. Pe la sfârșitul secolului satul ajunge în întregime în posesiunea catedralei evanghelice din Brașov, danie care a fost aprobată și de regele Matia, și a rămas mult timp în posesiunea bise-

1) „La Transylvanie et ses habitants“, Paris 1845, vol. II. pg. 96.

2) „Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen“, Sibiu, 1813, Vol. II. pg. 372—373.

3) Despre acești cărăuși români I. G. Babeș spune („Din plaiul Pelesului“) că erau constituiți din vremuri vechi într'o breaslă puternică, iar alții spun că ajungeau cu carele lor, până la Lipsca și Adrianopol.

ricii, care primea anual 40 de fl. dela comună, sub titlul de „datul“.¹⁾

Din ziarul lui Paul Benkner știm că la a. 1681 primarul Brașovului a vândut unui preot român sărac, pentru 7 galbeni, dreptul parohial (?) din Zărnești și Tohan.

Pe la 1760, Vlădărenii, împreună cu Românii din Zărnești, Satul-nou și Tohan, aflând că la conscripția generală din 1750 comunele lor au fost trecute, din greșeală, ca sate libere, au voit să se folosească de ocazie și să iasă de sub stăpânirea prea grea a domnului de pământ, ne mai voind să plătească nici dijmă, nici bani. Starea aceasta a durat până în anul 1765, când s'a dat ordin să fie considerați ca supuși ai orașului, ceea ce a provocat răscularea lor. Atunci orașul a trimis o sută de soldați și mai mulți ofițeri cu ordinul ca renitenții să fie pedepsiți cu 25—30 toiege, iar căpeteniile să fie aduse legate la Brașov, unde doi dintre instigatori au fost bătuți și trimiși să lucreze timp de o lună pe sama orașului în contumacia de pe Timiș. Pedepsele acestea au adus apoi și pe cei din Zărnești și din celelalte sate la gânduri mai bune.²⁾

Despre Zărnești vorbesc însă și documentele românești de pe la finea secolului al XV. Astfel Basaraba III. cel Tânăr, Țepeluș, se adresează la 1479 Brașovenilor, spunându-le : „...Ați prins pe popa din Zărnești cu fiii lui; el nu vă este strâmb întru nimica...“³⁾ „...iar dacă nu voiți aceasta, să știți că cu voi și cu țara întregă voi avea pace, iar cu Zărneștii și cu Tohanul pace nu voi avea niciodată, ci voi îndrepta todeauna puterile mele împotriva neamului lor, și-i voi arde și le voi face rău...“⁴⁾

1) La Zimmermann aflăm (de pe la 1367) următoarele nume ale satului: Zirna, Zerna, Zirna, Zernehaza, iar Thomas Tartler spune că e fondat de coloniști romani și că în dosul satului se află din vremuri vechi o mină părăsită, unde Romanii ar fi spălat aur.

2) Hermann: „Alte u. neue Kronstadt“, vol. I, pg. 450. — N. Iorga: „Brașovul și Românii“, pg. 345.

3) I. Bogdan: „Documente și regeste“, pg. 92 — Gr. G. Tocilescu: „534 documente istorice slavo-române.“ Nr. 120, pg. 114 și Nr. 123 pg. 118.

4) I. Bogdan: „Relațiile Ț. Românești cu Brașovul și cu Ț. Ung.“ pg. 196. — Doc. și reg. pg. 247.

În anul 1602, popă Mănăilă iscălește și el actul de danie, prin care Pătrașcu Vodă, Doamna Stanca și fiica lor dăruiesc bisericii din Șcheii Brașovului satul Micșunești.¹⁾

În anul 1606, Brașovenii dau Zărneștenilor pe popa Mihail, apoi la 1659 Brașovenii își aduc dela Zărnești pe popa Smedu (Iuga), care le-a fost protopop 10 ani, iar la anul 1701 popa Pătru și popa Aldulea iscălesc și ei protestul contra unirii cu biserica Romei.

Di. N. Iorga susține, cu drept cuvânt (ca și cronicarul anonim din „Noua Bibliotecă Română“ Tom. I. 1882—83), că satul și-a luat numele dela un Zărnea — nume care a și existat până nu de mult, — care l-a întemeiat.²⁾ Tot D-sa ne arată și numărul și numele preoților de acolo la anul 1736: Vlădușcă, Mănăilă, Dobre, Vlăduț, Smădu, Vlad Dobrescu, Comșa, I. Baiu, Ioniță, Mănăilă jun. și Ion zet (ginerile) popii Vlăduț, și că la 1761 numărul familiilor era de 519.³⁾ La anul 1799, numărul Românilor crescuse frumos, căci erau „800 gazde și săteni“, având 7 preoți.⁴⁾

Sat curat românesc, cum e și astăzi — cu excepția lucrătorilor unguri și sași dela cele două fabrici — și care ne-a dat mulți bărbați de samă, dintre care nu putem să nu amintim cel puțin pe fericitul arhiepiscop și mitropolit I. Mețianu, el avea în fruntea sa, din vremuri vechi, un păstor sufletesc, care la anul 1479 era popa Ioan. Acesta nu a fost însă întâiul preot al Zărneștenilor. În arhiva municipiului Brașov, din ale cărei bogate izvoare am luat toate datele, care nu sunt menționate ca aparținând vreunui istoric, se află un act din anul 1775, scris în limba germană, și semnat „Die sämtliche Geistlichkeit aus Zernest“, în care preoții se jeluiesc Magistratului brașovean că înaintașii lor *mai bine de 300 de ani* au folosit nestânjeniți niște ogoare și livezi în folosul și pentru susținerea lor, ne mai primind în schimb altă simbric. Magistratul vrea să le răpească, acest drept. Dacă li se ia, nu vor mai avea cu ce să trăiască,

1) Șt. Meteș: „Ist. bisericii și a vieții religioase“ vol I. pg. 189.

2) „Brașovul și Români“, pg. 4.

3) „Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene“, vol. II. pg. 224.

4) St. Stinghe: „Documente...“ vol. II. pg. 164.

fiind oameni săraci. Cer deci să li se lase, căci nu fac nici negoț, nici nu au vre o meserie din care să trăiască. Magistratul le răspunde că acele locuri nu sunt ale bisericii, ci ale domnului de pământ, dar cu toată cererea lor „necuviincioasă“ li le lasă deocamdată spre folosință.

Iată o dovadă că încă înainte de anul 1475 Zărneștenii aveau unul sau mai mulți preoți. Dovada e sigură, căci dacă Magistratul nu ar fi fost convins de autenticitatea ei, le-ar fi răspuns că cele susținute nu sunt adevărate — cum a făcut în atâtea alte cazuri.

E firesc apoi că, dacă Zărneștenii au avut preoți din vremuri atât de vechi, au trebuit să aibă — mai curând sau mai târziu — și biserică. La început — ca și în alte părți — serviciul divin se va fi făcut și acolo în pădure, sau într'o livadă, mai târziu într'o șură, o colibă sau o casă particulară, până ce în sfârșit își vor fi înjgebat o bisericuță modestă de lemn. O copie din arhiva Brașovului ne spune că aceasta s'a întâmplat la anul 1515: „Ziditu-s'au această sfântă biserică de Domnul Voilvodul (sic!) Ioan și Voivodeasa Ecaterina, spre veșnică pomenire“, iar la anul 1580 i se dau bisericii și niște moșii, pentru ca preoții să pomenească pe donatori „după cum ne e legea noastră“. (Comparată cu o copie a aceluiași act făcută la anul 1881 de Constantin Ioanovici, pe pânză, cu o frumoasă caligrafie în colorii, și păstrată în arhiva oficiului protopopesc din Zărnești, originalul fiind trimis Academiei Române de către profesorul din Focșani Nic. Tipeiu — cea din arhiva Brașovului, făcută de logofătul Mihail Munteanu la 1804, e mai fidelă, păstrând lexicul vechiu).

Așa dar, înainte de a exista biserica cea mare de azi, a Sf. Nicolae (clădită la 1515), a existat alta, pe la 1475, cum reiese din cererea de mai sus a preoților zărneșteni, și înaintea aceleia a mai fost una și mai veche, căci în anul 1421, când Turcii și Tătarii au trecut prin Bran și au jefuit Țara Bârsei, Români din Zărnești și-au părăsit vetrele de groaza năvălitorilor și s'au retras în munte, pe coasta Pietrii Craiului, unde și-au făcut o bisericuță într'o peșteră, în locul ce se numește „Colțul Chiliilor“. (Cronicarul din „Noua Bibl. Rom.“ crede că s'ar fi refugiat în muntele

Marian) unde se mai vede masa de piatră ce servea ca prestol, și unde se aflau 3—4 pustnici, care slujeau poporului refugiat.¹⁾

Când nici un pericol nu-l mai amenința, poporul se cobora din nou în vale, dar pustnicii rămâneau la schit, unde îi aflăm până în anul 1723, când unul din ei, popa Mănăilă, purta și titlul de stareț.²⁾ Peste câteva decenii ei au fost înlocuiți — pentru scurt timp, când schitul va fi fost întâmplător părăsit — de călugări uniți, baziliți, trimiși în aceste părți de episcopul Grigorie Maior, pentru a face prozelitism, ceea ce însă nu le-a succes, fiind demascați de preoții care veghiau asupra turmei lor.

Românii din Zărnești au avut însă în cursul timpului și alte locuri de închinare. Astfel se amintește din vremuri vechi de un paraclis, care se crede că e partea de sud-est a bisericii celei mari, a Sf. Nicolae, și care ar fi fost prima parte a acestei biserici, fiind și azi despărțită printr'un zid de biserica propriu zisă și având ușă separată. Au avut apoi o capelă, despre care se amintește în actele arhivei brașovene până după anul 1845 și încă o biserică veche, în locul unde azi e biserica cu hramul Nașterii P. Sf. Născătoare precum și o cruce pe „Piatra [Craiului] Mică“, despre care Marienburg amintește în două rânduri, spunând că se poate observa cu ochii liberi din satul din vale (Zărnești). „Pe vârful din mijloc — zice el — se află o cruce mare de piatră, în care e săpată o inscripție veche, cât se pare ilirică, și care ar merita să fie descifrată“. Astăzi ea nu mai există. După cât își aduc însă aminte locuitorii mai bătrâni, totdeauna a fost una sau mai multe cruci în acel loc, unde se făceau — ca și astăzi — procesiuni în timp de secetă sau de ploaie prea multă. Legenda spune că o femeie cu numele Stanca urca în fiecare zi muntele, făcând 3—4 ore până acolo, ca să se închine; iar după ce a îmbătrânit, sbura prin văzduh, până când sfârșindu-i-se vieța sus pe munte, oamenii au fixat acolo o cruce de lemn.

În același loc, din îndemnul P. C. protopop Vas. Stoicanea și cu cheltuiala „Oastei Domnului“ din Zărnești, s'a fixat în vara

1) I. Turcu: „Excursiuni pe munții Țării Bârsei și ai Făgărașului“, Brașov 1896, pg. 56.

2) St. Stinghe: „Documente...“, vol. I., pg. 71.

anului 1932 o cruce mare (de aproape 4 metri) și frumoasă, din lemn de stejar, văpsită alb.¹⁾

Având atâtea lăcașuri de închinare, neducând lipsă nici de preoți mulți și buni, „la care poporul privea ca la niște sfinți și care citeau seara în genunchi câte 3 ore: pavecernița, polunoșnița, acaftistul și catismele zilei din psaltire, iar dimineața făceau alte rugăciuni“, fiind și aproape de Brașov și de hotarul Munteniei, pe care știau pe unde să-l treacă la nevoie, Zărneștii au fost și au rămas o comună fruntașe, curat ortodoxă.

II.

Bratu Baiul

Un demn urmaș al acestor preoți își începe cariera după ce uniții încercaseră să pătrundă în această cetățuie a ortodoxiei — spre sfârșitul secolului al XVIII-lea — și, prin vrednicia, energia și bogata sa activitate, se ridică curând deasupra celorlalți preoți mai bătrâni. În scurt timp el ajunge namesnic și apoi protopop, al treilea al Brașovului și cel dintâiu al Zărneștilor. Acesta e Bratu Baiul, cel care împreună cu fiul său Nicolae, a dat atât de mult de lucru Magistratului brașovean, și cărora — lucru care abia se mai știe astăzi — Zărneștenii le datorează mult.

„Acest bărbat — susține notarul Iacob Zorca²⁾, care l-a cunoscut — a avut un rol de valoare în istoria comunei noastre. El ne apare ca un spirit luminat, independent și energic, lucrând pentru binele școlii și al bisericii și ținând piept chiar și cu ingerința Magistratului, ceea ce până acum nu cutezase nici un preot a o face.“

Numele lui e vechiu și a fost împrumutat dela muntele cu același nume — Baiul — situat la poalele Bucegilor, între valea Buzăului și Piatra Craiului. Venitul din pășunea acestui munte a fost dat în a. 1550 de către frații Udriște și Toma Postelnicu bisericii românești din Râșnov.³⁾

1) Pentru informațiile privitoare la Zărnești, mulțumim și pe această cale P. C. Sale Păr. Vasile Stoicane, protopresbiter al Branului, C. Sale Păr. Valer Pană, paroh în Zărnești, și d-lui Ștefan Garoiu, magistrat, iar pentru cele din Sibiu, d-lui Axente Creangă, profesor.

2) „Monografia comunei Vlădeni“, Sibiu 1896.

3) I. G. Babeș, op. cit., pg. 49. „Actul de danie hotărăște ca Râșnovenii să aibă dreptul de a-și trimite neîmpiedecați vitele lor la pășune în munte, cum au făcut și părinții lor, iar din venite să se îndestulească biserica cu

Ctitoria lui Br. Baiul : biserica cea nouă din Zărnești.

Alții cred că numele își are originea dela comuna Băilești din jud. Dolj, ceea ce pare foarte puțin probabil. Nici Br. Baiul, nici fiul său n'au semnat vreodată „Baiulescu“, ci numai „Bai“, „Baiu“ sau „Bajul“. Acest nume îl întâlnim întâia dată la a. 1825: „Stanciu Beilescu, om sărac“, și abia strănepotul lor, protopopul de pie memorie al Brașovului, Bartolomei Baiulescu, l-a folosit după a. 1850. —

Cu timpul Baiul-eștii s'au stabilit în Zărnești și Bran, formând familii puternice și numeroase, în care aflăm mulți slujitori ai altarului și ai școlai. Astfel, într'o conscripție din anul 1733 a preoților din Țara Bârsei, întâlnim pe Ion Baiul, al șaptelea din cei 11 preoți, sfințit la București, și având 3 cai, 4 vaci și 4 porci. (Pe atunci în Zărnești erau numai 246 familii.) În anul 1738 aflăm un Mihail Baiul, care în 1751 era în vârstă de 40 de ani, al cincilea din cei 12 preoți, și într'o conscripție din 1747 un Bratu Baiul, al șaselea, ambii în Zărnești, și tot atunci un Ion Baiul, preot în Bran, Nic. Baiul sen. gociman în Zărnești, iar mai târziu un Nic. Baiul jun. dascal, care a fost câteva luni și logofăt, apoi gociman, și la anul 1752 un Stan, fiul popii Ion Baiul din Zărnești, ale căror nume figurează în ancheta cea mare făcută în cauza obștii românești din Șcheii Brașovului cu Magistratul săsesc.

Bratu Baiul e fiul preotului zărneștean cu același nume. Născut pe la anul 1760, el și-a făcut studiile în satul natal, la dascalul Georgie Mitoc, despre care știm că la anul 1774 avea salariu de 100 fl. renani și 50 „studenți“, pe care îi învăța „rudimentum Cathedismus et arithmetica“. Bratu Baiul a mai învățat însă și la școala militară din Sângiorz, așa că nu trebuie să ne uimească faptul — rar pe atunci — că cea mai mare parte a corespondenței sale o scria cu caractere latine, și numai preoților și Consistorului scria cu cirile.

Prin anul 1781, când Baiul trebuie să fi avut vreo 21 de ani, în Zărnești era mare fierbere, deoarece preotul Mihail Bran

cele de lipsă: lumânări, tămâie, unt-de-lemn, căci așa au orânduit chiar părinții donatorilor. Hrisovul acesta e întărit de toți Domnii țării, purtând și iscălitura lui Mihai Viteazul (a. 1595), dar din el reiese că dania a fost făcută mult înainte de a. 1550, de părinții fraților Udrești, cam pela 1485, când s'a construit biserica veche din Râșnov.“

sen. voia să-și facă și pe fiul său Bratu preot în sat, (unde mai avea un fiu preot, pe Ion) iar pe Stan în Tohan, în timp ce tânărul Baiul pregătea terenul pentru sine. Patru ani mai târziu era căsătorit cu Neașa, fiica părintelui Ion al popii Mihail Bran, unul din cei mai înstăriți preoți din Țara Bârsei, și dintr'o familie tot atât de veche ca a Baiuleștilor. În anul următor, 1786, Zărneștenii se plâng contra lui, căci voia să-și închidă cu gard livezile de pe câmp, micșorându-le și mai mult hotarul, care și de altcum era destul de mic (IV. C. 43. pg. 708, Nr. 612, pct. 24 din protocolul ședințelor Magistratului din 17 Martie 1786).

După câteva luni ajunge apoi dascal, și în acest timp încearcă de mai multe ori să se preoțească, dar nu-i reușește, deoarece numărul preoților din sat era și de altcum prea mare.

La 8 Ianuarie 1790 el se adresează din nou „luminatului, preacinstiului Magistrat“: „Cu mare plecăciune și cu cerere caz la mila și bunăvoința Cinstiului Magistrat, fiind supusul Mărilor Voastre. Acum cu mare cerere mă rog ca să mi se dea recomandajie să mă poci face popă. Fiindcă e lipsă încă de un popă în satul nostru, după cum se vede [din] adevăratul (?) atestat, care cu voia a tot satul mi s'au dat. Așijderea și preoții mă poștește, cum se vede în instanția lor și în atestat, care s'au dat la Domnul Vlădica, care în rezoluție e de față cum că mă priimește. Pentru aceea îndrăsnesc la mila Mărilor Voastre ca să mi se dea slobozenie să poci merge mai 'nainte. Rămăiu așteptând lumit (luminat?) răspuns. Sat Zernest. Bratul Bajul“. Tot atunci cere însă și un atestat, în care să se arate că Magistratul nu are nimic contra faptului ca el să fie preot la Zărnești.

La 27 Martie episcopul Gherasim Adamovici comunică Magistratului, cu adresa Nr. 90/1790, că la 16 Martie st. v. a sfințit de preot pe recomandatul Bratu Baiul ca al cincilea preot în Zărnești, dându-i singhelie.

La 15 Iunie arendașul orașului raportează că cei cinci preoți zărneșteni: Ion Popa Roșu, Ion Dan, Ion Mănăilă, Ion Crăciun și Bratu Baiul sunt și cărași, având multe vite de povară, și nu vreau să plătească taxele obișnuite. Magistratul dispune că cei cari au singhelie, sunt scutiți de taxa de cap și de un cal

de călărie, dar pentru celelalte vite de povară trebuie să plătească dările.

La 8 Iulie preoții răspund: „...Cu plecăciune jeluim noi preoții dela Zârnești, care suntem cu recomendația Cinstitului Magistrat făcuți preoți, și cu senghilie de Domnul Vlădica în-tăriți, că până acum taxa n'am dat nici noi, nici alți preoți mai'nainte... și ne e foarte greu, fiindcă contribuție dăm, și si-doxia Domnului Vlădică dăm. Acuma fiindcă suntem supărați și de taxă, cu aceasta apoi suntem cu 3 biruri, la care cunoaștem că rămânem la să[ră]cie, căci ceilalți preoți dela alte sate ale Cinst. Magistrat sunt iertați de taxă“... Semnați: „Cucernici plecați: Popa Radu Zmedu, Popa Ioan Dan, Popa Sztan Kretsun, Popa Ioan Manoille, Popa Bratul Bajul.“ —

Nici un an nu trece însă, și tânărul preot lasă pe colegii săi mai bătrâni să se ocupe cu taxele, iar el își îndreaptă privirile spre popor, cerând încă din 26 Februarie să i se dea voie să ridice, în locul capelei de lemn din cimitir, o altă capelă de piatră, pe un loc anume cumpărat în acest scop, iar la 13 Aprilie declară Magistratului că speselenile va suporta singur, fără a cere locuitorilor nici o contribuție, și că materialul de construcție l-a adunat și cu meșterii s'a învoit. Magistratul îi dă aprobarea cuvenită, și astfel el clădește în anul 1791 frumoasa bisericuță cu hramul „Nașterea Preacestii“ pe care, între 1794—1820, îl schimbă cu hramul „Sf. Treimi.“

Șapte ani mai târziu, Colibașii de jos, din Predealul Branului, vreau să-și facă și ei o biserică, căci cea din Poarta le e prea departe, și trecerea peste „Turcu“ e anevoioasă. Negustorul brașovean Ciurcu le dăruiește atunci biserica veche de lemn din Satul-nou, în locul căreia tot el făcuse una nouă, de piatră, iar Bratu Baiul ia asupra sa transportarea în Predeal a bisericuții de lemn și împreună cu Ciurcu plătește munca lemnarilor. Tot el se oferă ctitor, având a se îngriji de tot ce ar fi necesar pentru slujba dumnezeiască. Magistratul nu aprobă însă acest schimb, deoarece în Predeal nu sunt decât 40 de gazde și 10 văduve. După 3 ani aprobarea sosește însă dela Curtea împărătească, probabil în urma intervenției lui Baiul la episcop, de care era bine văzut încă de pe atunci.

Iată-l deci prim-ctitor la două biserici, iar după alți 9 ani și la biserica cea mare, veche, din Zârnești, a Sfântului Nicolae, unde deasupra ușii dela intrare se poate citi și astăzi o frumoasă inscripție: „Cu ajutorul lui Dumnezeu înnoisau de al doilea aciastă Sf. beserică din satu Zernești, la a. 1810, în zilele prea înălțatului Împărat Franțiscus cel dintâiu, cu silința și cheltuiala ctitorilor celor mai jos arătați: Protop. Bratul Baiul, Neacșa, erei Stan Crăciun, erei Ioan...”

Probabil însă că năzuința lui de a vedea înălțându-se în cât mai multe sate câte o biserică, sau mai de-a-dreptul faptul că el ca mai tânăr căuta să se ridice peste alții, care nu erau ctitori la nicio biserică, nu le era pe plac tuturor celor din sat, căci — singur, sau pus la cale de alții — logofătul zârneștean, Ion Constantin, îl denunță — încă în 1797 — pe Baiul, că ar instiga pe colonii români contra Magistratului.

Un an mai târziu arendașul Iohann Czerbes raportează că între cei mai buni coloni se observă mișcări de răzvrătire contra domnului de pământ. Capii mișcării sunt: Bratu Baiul, birăul Stan Coleș, doi pargari și gocimanul Aldea Dușescu. Czerbes cere însă să nu se dea pe față numele denunțatorului, ca să nu-și piardă încrederea Românilor.

Tot atunci inspectorul domenal Clompe raportează că *intâmplător* s'a aflat o corespondență a agentului dela Curte, Enyedi, cu preoții de acolo, pentru scoaterea Zârneștilor din statul colonial. Doi deputați ar fi și plecat la Cluj, spre a căuta niște acte în sprijinul cauzei lor. Magistratul cere o copie a scrisorii.

În 1799 arendașul comunică din nou că dela 20 până la 24 Martie, popa Bratu și Stan Coleș au scris până noaptea târziu la Coleș acasă, apoi au trimis scrisorile la Sibiu prin Dobre Hilotei, care în 4 Aprilie s'a întors de acolo. Czerbes crede că preoții împreună cu bătrânii satului pun la cale scutirea lor de taxe.

În alt denunț se spune că în acest scop preoții s'au folosit de banii colectați de ei sub pretextul renovării bisericii. Magistratul ordonă arendașului să ceară imediat preoților să dea samă de acei bani.

Zece ani după ce se preoțise, la 1800, aflăm deja pe Bratu Baiul semnând ca namesnic (vice-protopop) și asesor în scaunul protopopesc, constătător pe atunci din: administratorul protopopesc Gh. Duma din Brașov, și namesnicii din Feldioara, Preșmer și Bran.

În anul următor, împreună cu preotul I. Mănăilă și cu 4 credincioși, face cunoscut Magistratului că toți șase și-au acoperit casele cu țiglă, și cer să li se dea aprobare, dar Magistratul le răspunde că aceasta se dă numai locuitorilor din oraș și suburbii.

În anul 1802, împreună cu protopopul al doilea al Brașovului, Gh. Haines, și ceilalți namesnici, semnează și el adresa către mitropolitul Stratimirovici din Carloviț, rugându-l să intervină ca să se dea Românilor ardeleni episcop de neamul lor, și anume Nestor Ioanovici, singurul vrednic de treapta arhierescă.¹⁾

În a. 1803 el semnează: „Bratul Baiul, paroh și nameznik Zerneștilor“, și are o pecete rotundă, cu un potir în mijloc și o cruce, deasupra căreia e coroana cu 7 colțuri, iar de o parte și de alta inițialele B. B.

În a. 1805, adresându-se împreună cu ceilalți preoți, în limba maghiară, Consistorului, se plânge că în tot ținutul Brașovului numai ei, preoții dela Zărnești, sunt obligați să transporte lemne de foc pe sama școlii săsești din Brașov, trebuind să-și țină cai de ham, pentru care plătesc taxe. Ei nu iau simbrie, căci credincioșii sunt săraci și au puțin pământ. Casele lor sunt ridicate pe locurile rămase dela părinți și cumpărate cu bani. Cer deci să li se facă dreptate, căci satul lor *nu e sat de iobagi!* Și semnează: „Bratul Baju, V. Esperest, Ion Manoilă, Stan Crăciun, Vlad Dán Kaplán, Parochusok.“

Tot în a. 1805, Baiul se adresează din nou Magistratului arătând că înainte cu 10 ani i s'a dat voie să facă o biserică nouă în locul celei vechi, dar locul fiind prea mic, a cumpărat altul, dela colonii Manoilă Stanciu și I. Vuntoiu, cu 40 fl. ung. și a făcut-o acolo.

1) St. Stinghe: „Documente...“, vol. II. pg. 264 — 266. — C. Mușlea: „Protopopul Gh. Haines“, pg. 24.

I-a mai rămas însă o bucată de loc și s'a gândit să facă și un cimitir, dar arendașul, la ordinul Magistratului, a dat acest loc celor 4 preoți, ca să-și facă case. El protestează, căci a cheltuit 3000 fl. cu biserica, și cere ca preoților să li se dea alt loc, fie lângă biserica cea mare, fie în altă parte. Protestul însă nu e luat în considerare, deoarece nimeni nu mai poate fi înmormântat în biserică sau în apropierea ei. —

Ctitoria sa îi aduce însă și alte neplăceri, datorite, poate, și dușmanilor săi, deoarece în a. 1806 vreo treizeci de parohieni se jeluiesc Magistratului că ne mai putându-se îngropa nimeni la biserică în sat, „așa, având noi o biserică afară de sat și întâmplându-se de au venit Măria Sa d-l Brenner în satul nostru, fiind atunci inșpector, ne-au dat un ștuc de loc la acea biserică de îngropare“. Gocimanul Ion Minii a scos însă o moartă din groapă după 15 zile, pentru că nu plătise locul. Cer deci să se pună alt gociman. „Iar căci popa Baiul arată că și biserica și clopotele sunt numai ale Sfinției Sale, așa noi ne vom lipsi de nici la biserica aceea nu vom mai merge, și nici clopotele mai mult să nu le tragă, ci să se ducă singur la acea biserică“. —

În a. 1805 districtul Brașovului se împărți în 3 protopopiate, dintre care primul se dă lui Radu Tempea, al doilea lui G. Haines, iar al treilea rămâne vacant, dar nu pentru mult timp, căci în a. 1807 conducerea acestui protopopiat, constătător din 21 comune, i se încredințează tânărului dar energicului namesnic B. Baiul ¹⁾ El semnează acum: „Protopop al 3. al Brașovului“ și latinește: „Parochus Zernestiensis et Archidiaconus Coronensius tertius“. Dar în același an protestele nemulțumiților își fac indirect apariția, începând cu credincioșii din Baciul, care în ancheta pentru certurile dela biserica lor cer alt comisar consistorial, pretextând că Baiul e prieten de cruce cu neastâmpăratul protopop Haines.

El însă nu-și bătea capul cu astfel de proteste. Era protopop și om cu stare, cum se vede din adresa sa către Magistrat (No. 1422/1809): „...fiind vitele mele în Țara Rumânească ca să ierneze după obiceiul nostru, așa venind astă primăvară acasă, mi-au arătat păzitorul cailor, că o strașnică („sztresnike“) sau iapă de 3 ani, dela Dunăre de lângă Țara Turcească, s'au

1) Protocolul căsătoriților din Zărnești.

amestecat cu caii mei..." Astfel poate începe de acum, pe față, lupta cu Sașii și cu Magistratul.

În acest an (1809) semnează: „*Bartholomaeus Bajul*, Archidiaconus Inclyti Districtus Coronensis tertius“ și raportează Consistorului că la Bran castelanul a permis tineretului să meargă în ajunul Crăciunului din casă în casă și să cânte, având înrte ei o brezoaie („histrionem, vulgo Turka“). Consistorul la rândul său se plânge guvernului, cerând ca acest abuz, nu numai plin de superstiții, dar și costisitor pentru poporul contribuent, care trebuie să plătească ceva cu acest prilej, să înceteze.

În anul următor, înainte cu 9 zile de Crăciun, se adresează Magistratului, de astădată împreună cu protopopul din tractul al doilea, Nicolae Panovici, arătând că, conform preafinaltelor porunci fiind interzis feciorilor să umble cu zoritul, să dea o strașnică poruncă să nu mai îndrăznească nimeni a zori și a colinda. „Iar deosebit să fie oprit și aceasta de aici mai înainte, ca să nu mai fie șezători, clăci și alte adunături noaptea, din care multe pricini s'au întâmplat, că cu prilejul adunărilor noaptea se strică căsătoriile oamenilor, și s'au obișnuit a se face îngreoiere la mulți săraci, că s'au obișnuit preoții și deregătoarele a strânge clacă, și care față săracă sau văduvă nu merge, îi trimite lucru acasă, care obiceiul nu este bun“. Magistratul ordonă arendașilor și deregătorilor să interzică orice întruniri de acest fel în noaptea, și dacă cineva nu ar respecta opreliștea, să fie arestat și pedepsit cu 25 de toiege, dacă constituția corporală o permite, sau cu arest de 8 zile la apă și pâne.

Tot atunci se plânge Magistratului că Sașii se amestecă în treburile bisericii românești și amenință că se va adresa Consistorului și prin acesta guvernului, ceea ce numai Gh. Haines mai îndrăsnise să facă. —

În a. 1811 se adresează din nou Magistratului, arătând că în Codlea, un fecior și o fată „au fugit de s'au cununat la sate streine, care de tot nu era slobod. Așa datornicește poftesc pe Cinst. Magistrat ca să poruncească la deregători să-i aducă în Brașov la prinsoare... Așa făcând eu relație la Cinst. Consistorium mi-au poruncit încă odată să fac arătare la C. Magistrat, căci dintâi numai prezidialicește am arătat, dară pentru aceea deregătorii n'au dat ascultare. Așa eu nădăjduesc că după preafinal-

tele porunci acum se voar aduce la Tuthaus¹⁾ și de acolo să nu se sloboază până nu-i voiu lua la egzamen și ca să puie chezășie pentru fărădelegea lor..." De astădată nici nu-și mai încheie cererea cu „plecată slugă“, ci cu „gata spre slujbă“. — Magistratul dă ordin ca tinerii căsătoriți să fie aduși la Brașov, iar protopopul e îndrumat ca pe viitor, în adresele către Magistrat, să-și dea silință a arăta *modestia cuvenită* și *stima cerută*, în caz contrar astfel de adrese *insolente* nu vor mai fi luate în considerare.

În acest an relațiile între protopop și arendaș devin tot mai încordate și episcopul Moga, cu adresa Nr. 932, din 2 August 1811, numește pe Basiliu Kiss, protopopul Făgărașului, comisar din partea clerului în ancheta ordonată pentru clarificarea diferendelor între cei doi.

Ceva mai târziu Baiul se plânge că jurații din sat nu vreau să scutească pe Ion Dan, dascalul nou numit la biserica cea nouă, de prestațiile comunale. Tot atunci protestează contra faptului că vizitiul arendașului Lang nu a făcut loc vizitiului său, care trecea cu *carul cu 10 cai* — pentru a da o pildă bună poporului, zice protopopul — ca să aducă dijma, și auzind că e carul lui, l-a insultat zicând: „Fie popă, fie drac, nu vreau să știu! Carul trebuie să meargă la dijmă!“ Magistratul cere arendașului să raporteze în 15 zile. Mai târziu însă vizitiul se scuză că nu a cunoscut pe vizitiul protopopului, dar ancheta continuă, fiind făcută de senatorul Trausch.

În a. 1812, cerând din nou scutirea de prestații comunale a dascalului din sat Ion Popii Dan, Magistratul îi răspunde să nu se mai folosească în viitor de expresii necuviincioase față de diregători, altcum va porni contra lui acțiune fiscală, deoarece răspândește idei greșite în popor. El însă nu ceruse altceva, decât ca lui Dan să i se redea drepturile luate de diregătorii anteriori, iar pe dascal îl sfătuia să se adreseze forurilor mai înalte!

x

1) Zuchthaus = închisoare.

În acest an neînțelegerile între șeful politic și administrativ, care era arendașul posesiunii, căpitanul von Lang, și între conducătorul poporului oprimat, reprezentat prin protopop, iau proporții și mai mari. A te lua la harță cu arendașul era cam riscat căci el era reprezentantul orașului, care lua în arendă toate veniturile dintr'un domeniu al aceluia. El era stăpân în toată puterea cuvântului, așa că l-am putea numi guvernatorul domeniului, îngrijindu-se ca taxele să se plătească regulat, veghiând asupra intereselor orașului, având să raporteze Magistratului tot ce se petrecea în comune și adeseori fiind încredințat și cu cercetarea diferitelor cazuri de neînțelegere sau de transgresiuni ale locuitorilor, având mare influență și în afacerile bisericesti.¹⁾ A te avea rău cu el, însemna a fi la cuțite cu toți diregătorii.

Astfel, la 28 Martie 1812, protopopul și preoții acuză pe Lang, pe birăul I. Dobre Noaghea și pe logofătul Mihail Munteanu pentru denunțul ce l-ar fi făcut la comisia de anchetă că ar fi majorat taxele stolare. Câteva zile mai târziu birăul și pargarii I. Hilotei, I. Vlad Noaghea, Oprea Popocea și Stoica Feștilă, într'o adresă către arendaș, redactată de logofăt, declară următoarele: „La 19 ale lunii acesteia, Februar, după calendarul vechiu, adică Duminecă, în loc a spune părintele protopop Bratu Balu cazania sau predicația în biserică după obiceiul, au început a face predicație împotriva diregătorilor, precum noi diregătorii suntem ca niște păgâni și calvini bețivi, ba încă ca niște Anticriști ce muncesc oamenii. Noi știm că după porunca Măriei Tale am pus pe Bucur Văsii în gros, care a furat pe mumă-sa, la care numitul protopop au arătat că noi interesați (sic!) de vin și beți, l-am pus pe acel Țigan în gros. Care noi această rușine ce ne-au făcut tocma în biserică, când era satul mai tot adunat, nu o putem suferi, ca să fim de răs și de batjocura sătenilor. Pentru care noi poftim satisfacție...“

În același timp arendașul, în raportul său către Magistrat, prezintă pe protopop ca turburător al liniștii și al ordinii, pentru că se amestecă în chestii politice, și cere — nici mai mult nici mai puțin — decât să fie suspendat; căci numai astfel s'ar putea restabili liniștea în sat. Nu e întâia oară — zice el — când

1) I. Zorca, op. cit.

acest protopop vorbește astfel în biserică, îndemnându-și credincioșii la neascultare și îndărătnicie.

La anchetă, protopopul declară că nu a folosit cuvinte ofensătoare la adresa altor religii, ci le-a adus numai ca pildă. Bunăoară le-a spus să nu mai lucreze, ei și soțiile lor, în Dumineci și sărbători, ceea ce alții, de alte religii, nu fac. Așa dar acuza ce i se aduce nu e întemeiată. Ca preot și îndrumător al lor, i-a îndemnat ca în calitatea lor de fruntași ai poporului să-și cinstească legea și să nu mai dea pildă rea celorlalți credincioși, care îi văd împreună cu soțiile lor în crâșmă, în zilele de sărbătoare.

El mai prezintă și un certificat demn de încredere dela județul orașului, senatorul Brenner, care recunoaște că în predici protopopul dă totdeauna sfaturi bune credincioșilor săi.

Guvernul vede că denunțul e fals și ordonă ca diregătorii să ceară protopopului iertare în public, într'o adunare, la care va fi trimis și un funcționar al Magistratului, iar logofățul, dacă va mai redacta adrese false, să fie destituit. Arendașul, care a învinuit pe Baiul că procedează la fel în toate predicile, și care nu a făcut o cercetare temeinică, să fie cât mai serios admonestat. Ce privește pe diregători, care s'au dat mult beției și care, pentru a-și potoli setea, asupresc pe oameni, obișnuindu-se a-i pedepsi cu amenzi în bani, Magistratul să ancheteze cazul, și dacă plângerile contra lor sunt adevărate, să-i destitue și în locul lor să pună alții, cinstiți, iubitori de dreptate și de ordine. Cheltuielile făcute cu ancheta, 52 fl. 48 cr., să le plătească arendașul și diregătorii, iar protopopului, dacă cumva a fost silit să plătească ceva, să i se restituie totul. — Ce satisfacție pentru Bratu Baiul și pentru toată preoțimea românească !

Tot atunci Baiul declară că dispoziția magistratuală cu Nr. 684/1812 din 19 Martie îl jignește. În luna Octomvrie 1811 Lang făcuse adică denunțul că Baiul și fiul său au primit dela coloni peste 300 fl. precum și câțiva cai, cu ocazia recrutărilor din anul 1809. La anchetă, în loc să răspundă la întrebările puse, Baiul cere : 1) să i se predea în original protocolul de anchetă ; 2) să i se arate ordinul prin care s'a deschis ancheta ; 3) să i se spună pentru ce s'a ordonat anchetă unilaterală contra lui ca protopop, și nu i s'a făcut cunoscut acest lucru ? Magistratul îl

anunță că dacă în 8 zile nu răspunde la întrebări, va trimite protocolul de anchetă guvernului. Atunci Baiul se adresează Consistorului, arătându-i că nu înțelege cum se poate face anchetă contra sa fără un ordin mai înalt. Cere deci ca totul să se amâne, până va primi instrucțiuni dela forul său superior. Magistratul însă, care voia să spele cât-de-cât pata aruncată asupra arendașului și indispoziția acestuia, se adresează guvernului, arătându-i că în cursul anchetei și în urma mai multor jalbe, s'a constatat că tatăl și fiul au încasat bani dela coloni, fie pentru a le scuti feciorii de recrutare, fie de serviciul militar. Oamenii au cerut să dea samă de banii plătiți, dar cei doi refuză. Și deoarece aceste denunțuri nu ating demnitatea preoțească a lui Baiul — oamenii vreau doar să știe dacă banii încasați au fost folosiți în interesul lor și dacă cei doi și-au ținut promisiunile! — Magistratul crede că ancheta e justificată, căci Baiul are în Zărnești o posesiune colonială și o gospodărie întinsă, și tocmai de aceea e obligat a se supune dispozițiilor magistratuale.

Aflând despre lucrul acesta, episcopul Moga, cu adresa Nr. 491/1812 din 28 Aprilie, cere ca acuza adusă de arendaș să fie comunicată și episcopiei, pentru ca și aceasta să-și trimită un comisar din cler, cu atât mai mult, cu cât și jalba a fost examinată de o comisie mixtă.

Magistratul răspunde că obiectul anchetei ordonate nu privește nici o chestie preoțească și deoarece protopopul a refuzat să răspundă la întrebările puse, chestia s'a trimis guvernului împreună cu motivele de refuz arătate de protopop.

Cu Nr. 4131 din 25 Mai 1812 guvernul cere episcopului să comunice lui Baiul că e obligat a răspunde la întrebările puse, iar Magistratului i se cere să grăbească ancheta.

Probabil că toate acestea erau opera fiului său Nicolae, deoarece cu ordinul Nr. 3540 din 24 Nov. 1812 guvernul face cunoscut că lui Nicolae Baiul, care — la cererea tatălui său — a fost declarat ca risipitor, să nu i se mai împrumute nici bani, nici alte lucruri, nimeni să nu cumpere nimic dela el, nici să nu facă târg cu el, ceea ce se va publica în tot districtul. — Mult trebuie să-l fi costat pe mândrul protopop acest pas; a preferat însă această adâncă umilire, cauzată de unicul său fiu, care se

lăsase târît de patima jocului de cărți și făcuse multe datorii, decât să n'aibă cu ce să-și mărite cele 5 fete. —

Ancheta aceasta nu știm cum s'a terminat, dar nici un an nu trece, și Baiul raportează episcopului că la Râșnov s'a ținut târg în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Episcopul se plânge guvernului, care cere lămuriri. Magistratul răspunde că... n'a știut că după calendarul vechiu în acea zi era sărbătoare. Legile țării spun lămurit că în zilele de sărbătoare după calendarul gregorian ortodoxii să se rețină dela orice muncă și să nu dea prilej de supărare celorlalți creștini. Aceștia însă sunt prea toleranți, și nu s'au plâns niciodată. Cu atât mai îndrăzneală este deci pretenția protopopului Baiu, care caută să instige pe episcop, iar pe guvern îl plictisește cu jalbe neîntemeiate. Propune deci ca acest om, care și în a. 1810 — conform adresei guverniale Nr. 2191 din 22 Martie — îndrăsnise să prezinte jalbe neadevărate, să fie pedepsit cum trebuie.

Guvernul — cum era și natural — dă dreptate Magistratului și cere episcopului să-l admonesteze și să-l îndrume la liniște pe protopop. După lege, dacă un târg cade într'o zi de sărbătoare după calendarul nou, el se amână cu o zi, dar aceasta numai cu privire la religiunile legal recepte. Pe viitor protopopul să nu mai îndrăznească să turbure autoritățile cu astfel de jalbe neîntemeiate, căci va fi aspru pedepsit.

În a. 1814, când vrea să facă alegere de cantor în Vlădeni, birăul de acolo, care avea și el un fecior de vreo 13 ani, pe care voia să-l facă cantor în sat, precum și dușmanul său, arendașul Dillmont, îi pun bețe în roate. El se plânge că „acest birău au necinstit și pe mine și porunca Domnului Vlădicăi...” și Magistratul cere lui Dillmont să raporteze. Acesta răspunde că, fără știrea domnului de pământ și folosindu-se de multe ne-reguli, protopopul a încercat în mai multe rânduri să impună comunității ca dascal pe un colon de acolo, Vlad, și că în seara de 5 Februarie, fără știrea sa, a adunat în casa lui Bretin Cocolea vreo 50 de oameni — din 250, câți sunt în sat — din partidul lui Vlad, și l-a candidat. Dar acesta e un bețiv, care și-a vândut la Tănțari și brăcinarul, iar comunitatea ar vrea să aibă în această slujbă un om cu o vieață exemplară. Cere deci ca pentru păstrarea liniștii și a siguranței, să se interzică pro-

topopului de a mai convoca vreo întrunire fără autorizația arendașului. Magistratul primește propunerea lui Dillmont și raportează episcopului în acest sens, adăugând că angajarea unui al doilea dascal e de prisos.

Episcopul însă îl apără pe Baiul, arătând că arendașul îl vrea pe fiul birăului, iar Baiul a procedat corect. Magistratul să îndrume deci pe arendaș să nu mai împiedece pe protopop în îndeplinirea misiunii, ci să colaboreze cu el când e vorba de luminarea tinerimii.

Lucrurile s'ar fi domolit astfel, dacă Vlădărenii — puși la cale de arendaș și de birău, n'ar fi protestat contra candidării, de preot acum, a lui Vlad, așa că Magistratul are un motiv mai mult să prezinte cazul guvernului, raportând așa cum îi convenea. Cu toate acestea, la 5 Mai 1815, se face alegere de preot și Vlad întrunește toate voturile, afară de al birăului și al câtorva credincioși, care protestează, și astfel se dă din nou apă la moara Magistratului, care enunță că nu aprobă ca Vlad să fie preot acolo, și raportează din nou guvernului, arătând că pentru evitarea unor eventuale „coliziuni“ în sat, Vlad să nu fie admis să candideze.

Nu peste mult apoi, tot la uneltirile arendașului, o sută de gospodari protestează arătând că protopopul vrea să le impună ca preot pe Vlad, care a fost ales de 58 votanți, pe când comunitatea bisericească numără 260. —

Tot în a. 1815 se pune la cale altă anchetă contra lui Baiul, când dascalul Ion Popii Dan mărturisește contra lui, arătând că: 1) a delăturat pe toți birăii din Zărnești, pentru ca înainte cu 2 ani să pună în această slujbă pe o rudenie, 2) decând e preot acolo, e urzitorul tuturor frământărilor și cercetărilor, ca și al procesului dintre sat și domnul de pământ, 3) tot el a dat ideea să se formeze un sfat constătător din 12 oameni, numiți și „bătrâni“, numai ca să poată înlătura pe fostul birău, 4) în procesul cu orașul a spus că fostul protopop al Brașovului, Haines, care mănâncă la masă cu împăratul, ar fi declarat că nu-i trebuie decât 1000 fl. pe care să-i dea unui ministru, și Zărneștii ar deveni comună liberă, ne mai atârând de Brașov, 5) o femeie care-și ascunsese un fecior și nu-l prezentase la recrutare, cerându-i sfatul, i-a spus să nu-și dea fe-

ciorul la cătane, căci bărbatul ei are mulți copii și e prea bătrân pentru militarie, 6) înainte cu trei ani l-a pus pe I. Dan gociman pentru că a făcut cu banii proprii turnul bisericii, și a dat împăratului un om și un cal.

Tot atunci, ajunsă la desperare, obștea cea săracă a satului arată județului Brașovului „că mare pagubă s'a făcut în câmpul nostru cu bucatele, că săcărilor și orzele au șezut secerate câte 6 săptămâni, de s'au putrezit și le-au mâncat șoa-recii. Și cea pagubă mare ne rugăm să ni-se împlinească, că din pricina arendașului s'au făcut această pagubă la toți, nevrând să dijmuiască... Cu mare plecaciune ne rugăm să poruncești Măria Ta, după porunca Înălțatului Gubernium, că am auzit noi că numai 24 de ceasuri să stea în câmp seceratu, și apoi să se dijmuească. Dară la noi vedem că nici o dreptate nu e. Pentru aceea iarăși ne rugăm să poruncești Măria Ta să se dijmuească după dicret, azi sau mâine, ca să nu ne mai apuce ploile. *Că de nu vei porunci, ne luăm al nostru, și dijma i-o lășăm pe câmp...*” Adresa e semnată : „*Plecate slugi, obștea întreagă a Zărneștilor cea săracă. Pentru frica arendașului nu ne-am iscălit numele*”.

O altă adresă către Magistrat, semnată de protopop și de preoții I. Manole și Vlad Dan, are aproape același cuprins, dar în ea se mai spune : „...la care noi suntem siliți prin Domnul nostru Episcop a da la Înaltul Crăiesc Gubernium pentru paguba cea mare, și vom arăta că *nici nu mai sămănăm în anul viitor, căce e cu mare paguba noastră*”.

Cum era și de așteptat, arendașul le pune iarăși toate în spinarea protopopului, căci într'o scrisoare adresată vărului său, el zice : — „...Der Protopop ist schon wieder des Teufels ! Cu toate că Joi în 28 Septemvrie a voit să-și ducă, fără dijmuire, fânul de pe un loc care făcea cât dijma de pe mai multe locuri și cu toate că am lăsat toate acestea nepedepsite, am primit dela el alăturata scrisoare impertinentă, pe care, după ce vei lua cunoștință de ea, te rog să mi-o retrimiți.¹⁾ Nici popii Manoilă și Comșa, care și ei au voit să înșele la dijmuire, nu le-am făcut totuși nimic. Oamenii își bat joc de noi, și fără o cură radi-

1) Anexa I.

cală, nu facem nici o ispravă. Trebuie să-i amputăm strașnic, să le punem ventuze și să-i cernem, altcum nu vom avea pace niciodată !“....

În 1816 Lang nu mai e arendaș la Zârnești ! Urmașul lui, Preidt von Cronnenheim, continuă însă calea bătută de predecesorii săi, căci la o nouă jalbă a protopopului, în numele său, al preoților, al vechiului birău și a 24 de coloni, privitoare la dijmă, arendașul raportează Magistratului : E vorba tot numai de instigații răutăcioase ale protopopului ! Un om care e duhovnic și primul păstor în comună, care în toate acțiunile sale ar trebui să fie condus de adevăr și moralitate și din gura căruia să nu iasă decât cuvinte de pace, îndrăznește — sub manta binelui satului — să-și instige credincioșii contra stăpânirii ! El pune la cale continue turburări și procese.... Oare să-și poată continua agitațiile și să poată păcătui într'una nepedepsit?... Un om atât de dăunător, care în situația ce ocupă nu procedează cum ar trebui, spre restabilirea liniștii, și care nu urzește decât rele, trebuie să fie transferat, căci fără acest procedeu radical ~~BEU~~oricine ~~Car~~ fi în viitor arendaș acolo ! — liniște nu va fi. El le pune toate la cale, cu unii din preoții care îi sunt subordonați, cu dascalii, gocimanii și neamurile sale, pe care le atrage în complot prin instigațiile sale, fără ca partea cea mai mare a satului, mai bine intenționată și mai săracă, să știe ceva !“ Preidt mai prezintă și două certificate ale preoților Comșa și Dan — că bucatele ar fost încă verzi, și de aceea nu se făcuse dijmuirea. Se vede că cei doi preoți nu mai erau în bune relații cu protopopul, odată ce prezentau acte în defavorul lui și în favorul arendașului.

Așadar faptul că reprezentantul bisericii și totodată al popoului se plângea de nedreptatea făcută lui și popoului oprimat, care — conform uzului — nu avea nici dreptul de a protesta, însemna pe atunci atât cât instigații, complot, etc.

Bun-bucuros, Magistratul ordonă încă o anchetă, doar îl va putea scoate vinovat, obținând astfel transferarea celui care-i sta în drum, apărând bruma de drepturi a celor oropsiți și îndreptățiți de atâtea secole !

În 1817 Baiul e numit comisar episcopesc în ancheta începută între protopopul Tempea și curatorii dela „Sf. Nicolae“ din

Braşov, şi cere să i se plătească diurna pe 20 de zile, à cinci florini pentru el şi cinci florini pentru cai şi slugă, dar Magistratul i-o reduce la 5 florini cu totul.

În acelaşi an revine asupra cererii sale din a 1812, prin care declarase pe fiul său risipitor. Acum arată că Nicolae s'a îndreptat şi nu i se mai poate reproşa nimic; cere deci să se revină asupra publicaţiunii guverniale (Nr. 3540 din 20 Nov. 1812) şi totodată să se dea fiului rătăcit un serviciu public în conformitate cu cunoştinţele ce le are. Magistratul cere senatorului Riemer să raporteze, şi acesta răspunde că din 1812 tânărul nu a mai trăit în Zărneşti, ci în Sibiu, la episcopul neunit, şi în Viena, aşa că nu poate şti dacă s'a îndreptat sau nu. Magistratul scrie guvernului că deoarece propriul tată îl declarase risipitor, nu are nimic împotrivă, şi guvernul revoacă publicaţiunea.

În a. 1818 Baiul protestează la Magistrat contra funogiului (primarului) din Ghimbav, care a strigat în gura mare preotului de acolo, Ioan Vereş, în faţa mai multor credincioşi: „Mă, popo, de vei mai cununa fără ştirea şi fără porunca mea, te ia dracu!“ Altădată „a chemat pe popa pentru ceva poruncă, şi nefiind zisul preot acasă, au luat pe preteasa jitariul de dindărăt cu băţul, înjurând-o tot de suflet ca pe o Ţigancă, şi al treilea: pe gocimanul îl sileşte ca el să rânduiască la măcar ce slujbă a satului pe oameni, şi aşa nu poate împlini slujba bisericească. Aşa eu poftesc pe Cinstitul Sfat să mi se facă satisfacţie, căci acest funogiu calcă preainaltele rânduieli, şi poftesc răspuns, precum am poftit şi pentru deregătorii din Râşnov, şi nici despre aceia nici un răspuns nu am căpătat; *asa vâlva, sau vaza, sau caracteriul preofesc vrea să-l strice de tot acest funogiu cât şi deregătorii din Râşnov.*“ —

Tot atunci e numit comisar în cauza dintre protopopul Braşovului, Tempea, şi neguţătorul Burbea-Pogăcianu, în urma căreia Tempea „e oprit de slujba protopopiei“. (Când venea la Braşov, Baiul trăgea totdeauna la Chir Bucur Dumbravă, în Braşovul-vechiu).

În a. 1819 lasă la o parte toate titulaturile lungi şi pompoase care se obişnuiau pe atunci şi, indignat, se adresează simplu cu cuvintele: „Cinstit Magistrat! Primind eu o rechiziţie (cu Nr. 2406 a. c.), *însă fără nici o titlă, care aceea nu s'ar*

cădea la omul care este în ofiție..." și încheie cu „gata spre slujbă!”

În același an e acuzat că la alegerea de preot din Ghimbav, s'a oprit cu căruța la casa candidatului N. Popovici, i-a spus să îmbrace odăjdiile și l-a prezentat poporului cu cuvintele: „Pe acesta să-l alegeți, căci e distins”, — chemând și pe Țigani la alegere.

Baiul răspunde că acuza e neîntemeiată ; numai cinci neastâmpărați au făcut-o, fără știrea celorlalți, iar căruța sa numai... întâmplător s'a oprit la poarta lui Popovici. Cere deci pedepsirea falșilor acuzatori. —

Nu mult după aceea se plânge și Nicolae Manea Lungoci din Fundata, că în locul unui singur curator, cum era până atunci, protopopul a pus trei, și de atunci s'a pierdut salba dela Maica Domnului și precestană.¹⁾

În acest timp, ordonându-se ca corespondența cu autoritățile să se facă numai în limbile : latină, germană sau maghiară, Baiul trebuie să se conformeze, și-și redactează adresele în limba germană sau latină. Vom vedea mai târziu pentru ce numai în aceste două și numai foarte rar și în limba maghiară !

El semnează acum : „Popa in Zernest, und zugleich Nicht Unirter Erzpriester in Löblichen Kronstädter District.“

Un gând îl preocupă însă de multă vreme pe acest slujitor al altarului strămoșesc : pentru ce preoții și ceilalți slujbași ai bisericii și școlii românești, care — atât ca număr, cât și ca vechime — întreceau cu mult pe ai celorlalți locuitori ai Țării Bârsei, să nu se bucure de aceleași drepturi ca și reprezentanții celorlalte religii ?

El reîncepe deci lupta, dar o ia pe mai departe. Curatorii din Bran ceruseră adică să fie scutiți de a mai da naturalii²⁾ și să fie dispensați și de celelalte prestații comunale, deoarece trebuie să dea din punga lor contribuții pentru episcop, ca și pentru reparaturile dela biserici, și nu au fonduri pentru astfel de cheltuieli. Protopopul le-a spus că după obiceiul străvechiu ei sunt „imuni“ de orice prestare de naturalii ca și de sarcinile pu-

1) Sfânta cuminecătură.

2) Contribuții în cereale.

blice. Magistratul le răspunde că nici curatorii celorlalte religii nu sunt imuni. Să fie mulțumiți că sunt dispensați de cărăușie și alte sarcini comunale, iar contribuțiile pentru episcop și repararea bisericilor nu-i privește pe ei.

În același an, împreună cu ceilalți preoți și cu unsprezece locuitori din Zărnești, arată, în numele tuturor proprietarilor de munți din comună, că Magistratul trebuie să aibă cunoștință de faptul că ei, din timpuri imemorabile și până în anul 1820, au stăpânit fără nici o restricție unii munți, în schimbul unei taxe pe care o plăteau bisericile evanghelice din Brașov. Acum însă arendașul le-a adus la cunoștință că va da ordin să li se omoare porcii, dacă i vor mai trimite la ghindă în acei munți, iar pe porcari să-i bată de moarte.

Tot atunci face cunoscut Magistratului că în sat sunt două sute de copii obligați a cerceta școala, dar numai pentru jumătate din ei se plătește simbria învățătorului, căci ceilalți părinți sunt săraci. Cere deci să i se aprobe vânzarea unor părți din „Plaiu Nemii“ și „Fața Sasului“, pentru care s'ar încasa suma de 50 fl., din care 25 fl. i-ar folosi la plata învățătorului. Magistratul aprobă vânzarea locului al doilea, care e mai departe de Zărnești și mai aproape de Bran. În ce privește pe cel dintâi, fiind loc de pășune comună, va cere opinia inspectorului domenal. —

Începând din acest an, în scrisul protopopului se observă o oarecare schimbare, care încetul cu încetul devine tot mai pronunțată. Explicarea nu e alta, decât că fiul său Nicolae, care studiasse în Cluj și Viena, și petrecuse câțiva timp lângă episcopul V. Moga, începe să facă pe secretarul tatălui său și astfel introduce în scrisul bătrânesc, de modă veche, și sproape totdeauna la fel, — ceva tineresc, nou, deși uneori bombastic și cu multe latinisme. Astfel adresa Nr. 471/1821 începe cu „In-clyte Magistratus“, ca să continue apoi românește: „Binevoind Național nostru Episcop, Preluminatul și Presfințitu Domnu Basilus Moga pe lângă cinstita sa intimație a-mi comunică-mi că din motivurile acolo numerate nu numai lângă Biserica dela Slobodu Craescu sat Kerstian, Protopopeștii mele Direcții încredințată... ca curator, au mai direct grăind ca *sacristan*... rămâind cu trebuincioasa cinstire îndatorat serv...“

Numele încep a fi latinizate. Pe Stan Băncilă îl face *Stanislaus*, pe Stana *Stanislaa*, cuvântul Magistrat îl înlocuește cu *Senat*, etc. iar în locul numelui vechiu al Branului, folosește termenul „Törtsfalva“ (Nr. 1689/1821).

El nu mai folosește nici termenul obișnuit pe atunci „plasa“, ci „*gremium*“ (Șimon—Bran), ba și explică unele cuvinte, folosind paranteza, de ex. „în simpla (goala) lui declarație“. Ce e mai mult, odată, încă în anul 1809, când era mai tânăr, el semnează, din greșeală sau intenționat : *Nicolaus Bajul, Parochus Zernestiensis et Archidiaconus Coronensius tertius*“, fără ca tatăl său, Magistratul, sau guvernul, să fi observat greșeala.

În adresa sa No. 1633/1821 protopopul devine — probabil tot sub influența fiului său ! — mai agresiv. El arată că funogiul din Ghimbav „vrea să fie și Vlădică și Protopop... La Sibiu dumnealui nici un amestec n'are, fiindcă nu știe rânduiala noastră a Bisericii... așa, pentru că nu m'au poftit ca Protopopu locului, poftesc satisfacție... și nădăjduesc că la această rechiziție a mea se va face împlinire, *ca să nu mai facem val [la] Înălțatul Gubernium...*“

Tot în anul 1821, după ce comunică Magistratului că tineretul din Zârnești nu mai cercetează biserica Dumineca după amiazi, pentru instrucția religioasă, cere să se publice că toți feciorii dela 15 ani și fetele dela 12 ani, să frecventeze necondiționat acest curs, căci în caz contrar, ea și cei ce nu pot face dovada că sunt vaccinați, nu vor fi cununați — ceea ce Magistratul aprobă.

În acest timp, la cererea protopopului, Ioan Ivănoiu e trimis în arest, deoarece „face scandal în două sate“, Zârnești și Tohanul-Nou, trăind cu altă femeie. În adresa către Magistrat Baiul zice : „...măcar legile cele sfinte și politicești nu îngăduesc ca persoanele pe lege cununate una de alta singure să se deosebească, ci trebuie la încuviințatul Forum Ecclesiastic întru acest fel să meargă, căci almintrelea multe urmări rele s'ar naște, și s'ar strica căsătorii nu puține.“ La acuza adusă, Ivănoiu răspunde însă, între altele multe, că de trei ani de zile protopopul îl chiamă slugă la el, promițându-i că-l va divorța. El însă nu se învoiește, căci știe că nu-i va da nici o simbrie și din

această cauză l-a acuzat de adulter. Certificatele, pe care le prezintă acuzatul, îl arată om pașnic și cinstit, așa că Magistratul ordonă să fie imediat scos din arest, iar protopopului îi face cunoscut că în viitor numai în cazuri mai grave, și în care de fapt e vorba de o crimă, va putea cere arestarea cuiva.

La 18/30 Oct. Baiul răspunde că: „...după sfintele canoane și preainaltele porunci crăiești, astfel de oameni neascultători (ca Ivănoiu!) cu mijloace mai aspre, după cum este arestul și bătaia, vin de a se aduce la căzuta subordonație...” și că „*nu după dreptate, ci numai din oareșicare grație s'au lăsat afară dela Tuchthaus...*” dar „despre adevărul rechizițiilor noastre celor protopopești, care se raz[i]mă în sfintele canoane și preainaltele normativuri crăiești încoace venite, Slăvitul Magistrat a nu se îndoii, ci poruncita de către I. C. Gubernium prin milostivul său decret... la toate cinstitele politicile jurisdicției din mare Principat Ardealului trimise și mie prin Cinst. nostru Consistorium înștiințat, asistenția în lucrurile bisericești, totdeauna a-mi da să binevoiască”. Magistratul îl îndrumă să fie mai cuviincios!

Tot în anul 1821 Baiul intervine direct la județul Brașovului să interzică șezătorile cu lăutari, cerând ca „*acele sălașuri drăcești* de tot să se oprească”; la orele 8 seara să se tragă clopotul și cei neascultători să fie pedepsiți, ceea ce Magistratul aprobă.¹⁾ —

Arendașul face însă un nou denunț contra lui, arătând că ține patru crâșme, iar o casă și-a închiriat-o unui străin din Muntenia, care vinde acolo rachiu. Magistratul decide să i se lase o singură crâșmă, căci datoria lui ca preot e să dea pildă bună. Protopopul răspunde că se simte nedreptățit prin faptul că numai în urma unui denunț s'a adus contra sa o sentință *cum poena*. De aceea cere originalul denunțului, pentru a se apăra temeinic și a-și arăta nevinovăția, dar i se răspunde că dreptul de crâșmărit se dă oricărui colon, pe timp de 3 luni, însă nu ca să-l transmită unor străini și în prejudiciul domnului de pământ și al arendașului, deci nu poate ține mai mult decât o singură crâșmă.

¹⁾ Anexa II.

În anul 1822 el întreabă: „Pentru trei persoane de oameni (sic!) din Cherstian, care s'au ucis în biserica Cherstianului, oare făcutu-s'au pedeapsa, au nu?” căci el trebuie să raporteze episcopului, care-i cere informații.

În acest an, fiului său Nicolae i se dă, la cerere, un pașaport pentru Viena, și în același an protopopul reîncepe a treia oară lupta pentru scutirea de taxe și prestații. În absența episcopului, care e în vizitație canonică, Moise Fulea, ca președinte interimar al Consistorului, transpune Magistratului cererea preoților Mănăilă și Comșa și a capelanului Ladislaus Dan, de a fi scutiți, ca și colonii, de prestațiunile domeniiale, de vitele de povară și de transportul de lemne pe sama bisericii evanghelice din Brașov. Magistratul cere informații dela arendaș și acesta raportează că toți preoții sunt scutiți de taxa pentru două vite de povară, dar celelalte taxe trebuie să le plătească. Cu toate că numele protopopului nu figurează pe această cerere — zice arendașul — ea a fost făcută cu știrea și la îndemnul lui. Acest act e însă o dovadă a nerecunoștinței și a caracterului acestor preoți și cuprinde multe neadevăruri. Propune deci să se comunice episcopului să nu mai dea crezământ lui Baiul în chestiuni care îl privesc direct.

Magistratul răspunde Consistorului cu No. 4275/1822, arătând că preoții din Zărnești au fost scutiți de multe și de toate, dar tot nerecunoscători sunt și se folosesc de date false. Jalba aceasta n'au făcut-o decât din poftă de ceartă; să fie deci îndrumați să se astâmpere și să dea dovadă că-și știu prețui demnitatea preoțească.

Nu trece însă decât scurt timp, și în anul 1823 Ion Tișca, Aldea Iene, Ion Călăican și mai mulți coloni cer să fie apărați, căci fiind asupriți de cei bogați și de preoți, au trimis o delegație la Cluj; dar când oamenii s'au întors acasă, la îndemnul popii Nică Comșa, au fost opriți în drum, unora le-au fost rupte dreptățile și au mai fost vâriți câteva ceasuri și la gros. Ei cer să fie lăsați în pace până la sosirea rezoluției mai înalte, și Magistratul ordonă anchetă.

Tot atunci protopopul arată din nou, că guvernul a poruncit „precum strâns să se privegheze cât feciorii în clăci și șezători de parte femeiască, cu bătaie de 25 toiege, a merge să nu îndrăsnească, și totuși după cum se vede, aici în Zărnești aceeași milostivă poruncă nici într'o samă nu se bagă, de vreme ce toată noaptea șed feciorii cu fetele în șezători făcând larmă în sat, aruncând cu pietrii pe casele vecinilor, cât nu se pot odihni de gura lor, și de grăesc vecinii ceva împotriva, păzitorii de pe uliță sar cu bătaia asupra lor, fiind umpluți de beutură dela gazdele ce țin șezătorile, fiindcă fac aruncătură pe fete și le dă la păzitori ca să le lase în pace și după ce trage [clopotul] la 8 [ceasuri]. Pentru care *ab Offitio* poftesc pe C. Magistrat ca să binevoiască a porunci la domnul arendator că mai mult să nu îngăduie clăci și șezători, că de acolo se trag toate blăstămățiile și fărădelegile.“ Vrând-nevrând, Magistratul trebuie să se conformeze propunerii făcute.

După câteva luni însă, mișcarea locuitorilor săraci din comună, în contra celor mai bogați, și mai ales în contra protopopului și a familiei acestuia, pentru asuprirea de tot felul, ia proporții și mai mari. Cererea celor 240 de coloni, în care se cuprind necazurile lor, ajunge la guvern. Ei cer numirea altui comisar în locul celui bolnav, care nu putuse lua parte la anchetă, și guvernul răspunde că protopopul din Bistrița, cerând să i se plătească mai întâi 200 fl., așteaptă să afle părerea episcopului.

În același timp Baiul intervine pentru cantorii și învățătorii din teritoriul Branului, ca să fie scutiți și ei de naturalii și alte sarcini publice, iar la 1 Iulie „Atanasie Ciurea, dascal la Moeciul-de-sus, Ion Monoi. daschel la Simon și Iohan Reuță, cantor et daschel la Moieci Inferior“ se plâng protopopului „precum că persoanele ce se află de obște în jurisdicția politicească (Castelanul și notarul N. A.), îi silesc să dea „toate naturalile și greotățile împreună cu cei de rând, cu aceia în care nici o diregătorie nu se află; precum noi, care suntem așezați și întăriți de Domnul Episcopul nostru și de Cinst. Scaunul Protopopesesc, și suntem însărcinați și cuprinși cu datoria de a învăța nesmintit copiii la școală..., care unii din noi suntem înzestrați cu votumuri pentru dobândirea preoției și teologii...“ Castelanul raportează că de fapt în Bran nu sunt cantori și învățători români, deoarece ar

trebui să existe școale publice pentru instrucția tinerimii. În Bran însă nu există nici o școală, numai în Moeciul-de-jos câtorva copii li se dă o instrucție particulară ca vai-de-lume, și cu toate acestea, cei care se plâng își iau numele de dascali și cantori, iar de aceștia sunt atât de mulți în fiecare sat, încât nu-i poți ști, toți fiind provăzuți cu atestat dela protopop. În urma acestui raport, Magistratul răspunde, scurt, că scutiți sunt numai cei care funcționează în școale publice.

În acest timp, comisia de anchetă — din care făcea parte și protopopul al doilea al Brașovului, Petru Gherman, — își începuse lucrările, și cu această ocazie ieșiră la iveală tot felul de incorectitudini. Astfel se constată că, din cauza lipsei de nutreț, un colon își dusese, primăvara, vitele în pădure și nu putuse merge la biserică. Prins de gocimani, și nevrând să dea, ca pedeapsă, o cupă de unt-de-lemn pe sama bisericii, la ordinul unuia dintre preoți, i se aplicase sgară de fier, ce era fixată cu un lanț de un pom din curtea bisericii și fusese ținut astfel timp de două ore spre batjocura întregii comunități, ceea ce era o ingerință dăunătoare în jurisdicția Magistratului, deoarece, chiar în cazuri aparținătoare jurisdicției bisericești, preoții trebuiau să ceară totdeauna asistența jurisdicției civile. Cu această ocazie se dădu ordin ca sgară de fier să fie îndepărtată din curtea bisericii.

Nu mult după aceasta, colonul I. Călăican declară în public că preoții din Zărnești nu spun în biserică decât plâsmui, povești și minciuni. Episcopul cere anchetă și pedepsirea exemplară a îndrăsnețului, care la anchetă declară că n'a spus niciodată așa ceva; a spus însă că preoții lor fac, în numele comunității, jalbe false, fără știrea poporului. El, și alții mulți, s'au plâns și guvernului că preoții îi năpăstuesc, și au apelat la protecția Magistratului.

În adresa cu care prezintă jalba preoților Mănăilă și Comșa, protopopul declară, în mod jignitor și fără nici un motiv — zice Magistratul — că nu mai are nici o încredere în Magistrat, iar preotul Mănăilă declară: „Vom vesti cu blestem la biserică: afurisit să fie, cine va mai ajuta și va mai împrumuta pe săraci!“.

Dar lucrurile nu se termină aici. Diaconul Nicolae Baiul bate până la sânge pe Bucur Călăican, și atunci 280 capi de familie cer să li se dea un preot, căci cei pe care-i au nu cinstesc pe cei săraci, îi îngroapă fără clopote, între Țigani, fiindcă

cer dreptate pentru zăloagele luate. Ei cer să li se dea și asistență militară și să se intervină ca să nu mai fie asupriți.

Magistratul, văzând că lucrurile ajung prea departe — și simțându-se poate și el vinovat într'o măsură oarecare — sfătuește pe oameni să ceară o comisie străină, iar până se vor lămuri toate, să nu-și jignească preoții.

Alte și alte acuze urmează însă: Maria, văduva lui I. Baiul se plânge că protopopul nu-și bate capul cu năcazurile celor năpăstuiți, acopere nedreptățile celor mari și asuprește pe cei lipsiți, iar I. Călăican susține că în timpul scumpirii bucatelor a luat împrumut dela preoți, din banii bisericii, care s'au colectat cu discul, 22 fl. cu camătă de 8 fl. pe o jumătate de an. Acum vreau să-i vândă boii, cu care își hrănește cei opt copii minori. Cere deci să i se dea o păsuire, cu atât mai mult, cu cât și Nicolae, fratele protopopului, a luat împrumut 600 fl., iar alte rudenii 400, și acestora nu li se cere să replătească; numai celor săraci li se fac tot felul de necazuri.

Castelanul dela Bran, Andrei Bokros, se plânge și el guvernului că Baiul și fiu-său Nicolae sunt cei cari ațâță poporul contra sa, și tot ei sunt și pricina denunțurilor care se fac împotriva-i. El a cerut, încă din anul 1812, ca tata și fiul să fie îndepărtați din district.

Guvernul ordonă Magistratului să atragă și mai mult și mai energetic atenția protopopului, a fiului său și a întregii familii, să nu se mai amestece în chestii care nu-i privesc, să nu răspândească în popor știri neîntemeiate și să nu îndemne pe oameni la îndărătnicie, altcum vor fi pedepsiți.

La anchetă, Călăican se plânge că preoții îi pun în spate tot felul de lucruri, numai pentru că i-a denunțat că asupresc poporul. Nu e adevărat că el ar fi spus despre protopop că e un „drac împelițat“. Tot atunci se plâng și Românii din Vlădeni că fără învoirea lor, și fără știrea domnului de pământ, protopopul a candidat și a ales preot în satul lor, voind să le impună un străin, ceea ce a mai încercat și în anul 1814 și 1815, dar fără succes.

La 17 Noemvrie, arendașul raportează din nou că locuitorii mai înstăriți și preoții își pasc vitele în locuri oprite, făcând mare pagubă celor săraci. Înainte cu trei săptămâni, când nu se dijmuisse încă porumbul, sluga în vârstă de 14 ani a protopopului, a fost

prinsă cu vitele într'un loc oprit. I s'a luat pistolul ferecat cu argint și încărcat cu gloanțe, și vitele au fost duse în obor, dar fiul protopopului a alungat noaptea pe paznicul oborului și a scos vitele, ducându-le acasă.

Magistratul ordonă cercetare, dar i se raportează că Nicolae n'a putut fi încă ascultat, căci de câțva timp e dus de acasă, și, după cum se spune, ar fi în Cluj.

Incepând cu anul 1826, în scrisul protopopului se observă din nou mâna și ideile fiului său. Astfel, la 13/25 Ianuarie, cerând numirea unui comisar din partea Magistratului pentru alegerea de preot din Hălchiu, Nicolae scrie „...parcho fungente Elia *Montanu* jam dudum ad *coelestia migrante...* viduam hanc Spartham Praesbyteralem usitata modalitate redintegrandam *statui.*” Când anunță trecerea din această viață a preotului din Șimon, Ion Manole, se folosește de expresia: „ad *Coelestia Regna migrantis...*”, iar la moartea fostului birău: „ad *Lares Patrios redeundi...*”, sau altădată: „ad *aeternam Haereditatem migrantis*”. Pentru preoți nu mai folosește termenul „popa”, ci „*Reverendus Dominus*”, ca și pentru preoții celorlalte confesiuni. Adresele le semnează în diferite feluri, din care reiese nu numai dorința de variație, ci și aceea de a-și arăta cunoștințele, precum și o oarecare ironie: „*Archipresbyter Coronensis*”, „*Actualis Proto-Praesbyter in Inclyto Coronensi Districtu*”, „*Archipraesbyter Barcensis*”, „*Coronensis Proto-praesbyter*”, „*Archisacerdos in Terra Barcza*”, etc. iar când Ion Dan e numit protopop titular în Zărnești (1827), Nicolae semnează: „*Primarius Parochus Communitatis Zernest, et simul Proto Praesbyter Districtus Coronensis*”, iar nemțește: „*Burzenländer Oberpriester*”, „*Oberpriester Kronstädter Districts*”, „*Kronstädter Erzpriester*”, etc. și numai când se adresează în limba latină guvernului, latinizează numele de botez: „*Bartholomaeus Bajul*”.

Incepând cu anul 1828 adresele sunt date ca și ale vechilor cronicari apuseni: „*Zernestini die Dominica Apostoli Thimotei 3-tia Februarii*” sau: „*Die Martis Transfigurationis Domini nostri Iesu Christi 6-ta Augusti 1829*”, „*die Iovis Martyris Clementis*”, „*die Mercurii Hilarii Episcopi 13-tia 1/mo Ianuarii 1830*”, etc.

În anul 1827 Baiul cere un loc de casă, rămas dela văduva Stana Tipei, nu departe de biserică, loc care ar fi potrivit pentru zidirea unei școale „pro numerosis amplae Communitatis Zernest utriusque sexus prolibus, Religionis atque Moralitatis principia addiscere debentibus“, cu adaosul să nu se dea altuia, până nu sosește rezoluția la cererea sa. Magistratul îi răspunde că acel loc fiind sesiune colonială, cererea nu se aprobă.

Tot atunci Mihail Baiul, cantor și învățător în sat, se adresează direct la Curte, cerând să i se dea o leafă mai mare, ca să poată trăi. Guvernul cere informații dela Magistrat. În același timp protopopul sosește dela Sibiu, unde fusese în chestii oficiale, și preoții îi aduc la cunoștință că I. Iuga s'a declarat din nou, în public și în loc sfânt, contra legilor și a preoților. Baiul cere Magistratului să-l excludă pe Iuga dintre candidații la postul de birău, căci acest om e cunoscut ca nereligios și necinstit, dar i se răspunde că Iuga a fost numit în mod legal.

În seara de 16 Ianuarie 1828 un incendiu preface în cenușă șura și șopronul, pline cu fân și paie, ale protopopului, arzând și doi cai și cinci boi, precum și șura învecinată a preotului Vlad Dan, făcând celui dintâiu o pagubă de 2220 Rfl., iar lui Dan o pagubă de 1155 Rfl.

Câteva zile mai târziu e arestată o femeie, Nedela lui Oltean, care mărturisește că a dat foc, în bucătăria lui Baiul, unei cărpe de lână, pe care a aruncat-o apoi pe fânul din șopron. Întâi se constată că e o idioată, apoi că o călugăriță din Muntenia furându-i tot ce avea, ea s'a plâns protopopului, care nu i-a putut ajuta cu nimic. Protopopul cere să fie pedepsită cu asprime, ca să nu mai facă pagubă și altora, iar el și Dan să fie scutiți de contribuții pe anii 1828—1830.

Tot în acest an Românii din Moeciul-de-jos, împreună cu preotul lor Nicolae Aldulea, cer dela împăratul — prin episcop — să li se dea o livadă domenală, unde să-și facă casă parohială, și *salar fix pentru preot*, ca să aibă cu ce trăi. Guvernul numește o comisie de anchetă, din care face parte și protopopul Petru Gherman, comisar din partea clerului, și se constată că cererea a fost făcută la îndemnul protopopului, care e socrul lui Aldulea, și tot de el a fost prezentată episcopului.

Indignat, Magistratul raportează guvernului: „Cine a mai auzit de salar fix pentru un preot român? E o obrăznicie!... Și cum a putut episcopul să recomande Curții o astfel de cerere, când este știut că preoțimea ortodoxă, ca tolerată, nu are salar fix, casele alodiale având altă menire? Preoții au venite stolare, bucate dela poporeni, se ocupă cu economia și cu negoțul. Ce e mai mult, Aldulea e singur într'o parohie de doi preoți, ceea ce-i convine și lui și socru-său, și tot nu sunt mulțumiți? Protopopul Gherman a fost parțial și e de recomandat ca de aici încolo să nu se mai numescă comisari din cler în chestiuni care sunt în strânsă legătură cu interesele preoților. In ce privește pe Baiul, se știe din actele publice că e un om, care veșnic e în ceartă cu domnul de pământ și, ca urzitor principal al acestui memoriu, nu are alt scop decât să jignească autoritatea, ceea ce reiese atât din raportul inspectorului Riemer, cât și din adresele scrise de fiul său Nicolae, de a cărui pană se servește, căci tatăl nu cunoaște limba latină, iar fiul știe și latinește și nemțește. Același lucru reiese și din declarația lui P. Gherman, dela care numai cu mare greutate s'au putut scoate acele Chârtii.“

Cea mai interesantă dintre adresele semnate de Baiul este însă aceea, care poartă No. 2708/1829 și în care cere „satisfacție exemplară“ față de Johann Müll din Codlea, care la târgul Râșnovului a îndrăsnit să-l înjure pe dascalul Smedu Moțoian din Zărnești, aruncându-i în față expresia de „hoț“, fapt prin care a jignit în public „demnitatea acestui eminent slujitor al bisericii.“ Această adresă e un amestec bizar de latinească cu românească, a cărei formulare îți lasă impresia de ceva nesperios. Iată câteva pasagii: „....Sacristanus, et simul curator Dominus Stephanus Mecean.... furem appellare. Quum autem incusato integrum nequam fuerit cum quaerulose exponente praelibato Domino Sacristiano (quippe Sacer Christianus, om prin Rugetsune, in Biserica sub cursu Sacrae Missae, seu Lyturgiae de Preot la Domnezeu facuta, blagoslovit, renduit schi slobozit spre a potia intra in Sfantu Altare, schi a da nesmintit trebuintosa Assistentia Presbyterului, quand canta Sacerdos Sacra Missa vel Lyturgia...) tanto majorem considerationem promoteri comperiantur, quod ille Cibinii, Wienae, ac in Regio Metropolitanii Oppidie Blasias (communiter

BalASFALVA) studuerit Gymnasio, patrias loquatur lingvas....“ și încheie cu „Caeterum peculiari cultu persisto“. Magistratul răspunde însă scurt: „Protopopul ar face bine să-i spună lui Moțoian că are drept să ceară acțiune contra lui Müll.“

În același an, Baiul cere ca omenii să nu mai fie scoși în Dumineci și sărbători la vânătoare și la pescuit, și văzând că nu i se dă satisfacție în cazul cu birăul Iuga, arată că acesta a violat o servitoare din sat, promițându-i că o va lua de soție, dar nu s'a ținut de vorbă, iar Consistorul, voind să dea un exemplu, a hotărât ca Iuga să fie cu atât mai vârtos pedepsit, cu cât e om în vârstă, și să nu i se dea aprobare să se căsătorească cu alta. Baiul cere ca birăul să fie imediat suspendat și pedepsit, dar Magistratul îi răspunde să aștepte rezoluția guvernului, căruia preoții i s'au mai plâns împotriva lui Iuga. —

În anul 1830, fiul său nefiind în Zârnești, bătrânul protopop se adresează el însuși, în limba română, Magistratului, în cauza divorțului învățătorului Gh. Praveț din Hălchiu, iar când Nicolae se reîntoarce, în același an, scrie el adresele și tatăl numai le iscălește.

Astfel, în anul 1830, aflând că împăratul a aprobat propunerea sa, de a se ridica o școală în Tohanul-Nou și a dispus să se dea în acest scop un ajutor de 150 fl. din casa domenială a orașului Brașov, el cere o copie de pe acest ordin, arătând că a încheiat contractul cu lemnarul. („A pluribus Christianis intellexi quod... in erectionem Domicilii Eruditioni prolium utriusque sexus... reperibilium, famulaturi 150 Rflnos... noster *Caesar Franciscus Primus*... pro congruo muneris mei usu... in apographo communicare haud dignaretur“.)

Curând după aceea, Bratu Baiul, slăbit de bătrânețe și de boală, cere să i se dea un capelan, ceea ce se aprobă.

În anul din urmă al vieții, el mai cere ca văduvele Anastasia Micuda și Anastasia Vagu să fie trimise pe spesele comunei sau ale casei domeniiale la cursul de moașe din Sibiu, deoarece Români din părțile acestea nu au nici o moașe diplomată de neamul lor.

Balasfalva) studuerit Gymnasio, patrias loquatur lingvas....“ și încheie cu „Caeterum peculiari cultu persisto“. Magistratul răspunde însă scurt: „Protopopul ar face bine să-i spună lui Moțoian că are drept să ceară acțiune contra lui Müll.“

În același an, Baiul cere ca omenii să nu mai fie scoși în Dumineci și sărbători la vânătoare și la pescuit, și văzând că nu i se dă satisfacție în cazul cu birăul Iuga, arată că acesta a violat o servitoare din sat, promițându-i că o va lua de soție, dar nu s'a ținut de vorbă, iar Consistorul, voind să dea un exemplu, a hotărât ca Iuga să fie cu atât mai vârtos pedepsit, cu cât e om în vârstă, și să nu i se dea aprobare să se căsătorească cu alta. Baiul cere ca birăul să fie imediat suspendat și pedepsit, dar Magistratul îi răspunde să aștepte rezoluția guvernului, căruia preoții i s'au mai plâns împotriva lui Iuga. —

În anul 1830, fiul său nefiind în Zărnești, bătrânul protopop se adresează el însuși, în limba română, Magistratului, în cauza divorțului învățătorului Gh. Praveț din Hălchiu, iar când Nicolae se reîntoarce, în același an, scrie el adresele și tatăl numai le iscălește.

Astfel, în anul 1830, aflând că împăratul a aprobat propunerea sa, de a se ridica o școală în Tohanul-Nou și a dispus să se dea în acest scop un ajutor de 150 fl. din casa domonială a orașului Brașov, el cere o copie de pe acest ordin, arătând că a încheiat contractul cu lemnarul. („A pluribus Christianis intellexi quod... in erectionem Domicilii Eruditioni prolium utriusque sexus... reperibilium, famulaturi 150 Rflnos... noster *Caesar* Franciscus Primus... pro congruo muneris mei usu... in apographo communicare haud dignaretur“.)

Curând după aceea, Bratu Baiul, slăbit de bătrânețe și de boală, cere să i se dea un capelan, ceea ce se aprobă.

În anul din urmă al vieții, el mai cere ca văduvele Anastasia Micuda și Anastasia Vagu să fie trimise pe spesele comunei sau ale casei domeniiale la cursul de moașe din Sibiu, deoarece Românii din părțile acestea nu au nici o moașe diplomată de neamul lor.

Cea mai importantă însă dintre adresele sale — și poate ultima — e aceea, în care cere Curții înființarea unui *gimnaziu romano-catolic în Brașov, pe sama tinerimii române ortodoxe din districtele Brașov, Treiscaune și Făgăraș.*

Nu e sigur dacă știa sau nu, că împăratul Francisc I., vizitând Brașovul în anul 1817, își exprimase dorința ca aici să se facă un gimnaziu. (În cel evanghelic-săsească, care exista de 285 de ani, nu erau primiți decât foarte puțini tineri unguri și români!) El se gândise, probabil, la greutățile Românilor din jurul Brașovului, care trebuiau să-și facă studiile la mari depărtări, pentru vremurile acelea, la Sibiu, Blaj sau Cluj și știind că înființarea unui gimnaziu românesc ar fi imposibilă, a cerut un gimnaziu rom.-catolic. Răspunsul sosește la Brașov abia după moartea protopopului, sub forma următoarei rezoluții din 12 Sept. 1832 a Curții, trimisă de oficiul de expeditură al guvernului: „Proiectul nu poate fi întrebuintat!“ Șase ani mai târziu însă, în 1837, proiectul lui Baiul se realizează, dar de către alții, liceul având ca profesor pe Iacob și, mai târziu, și pe Andrei Mureșianu, iar între primii fondatori și susținători figurând și negustori români ca: Rudolf Orghidan, Gh. Ioan, Vasile Lacea, Gh. Nica (care contribuie cu bani și 8000 cărămizi) frații Bogdan, Pădure, Panțu, și câțiva preoți români ca: Vas. Greceanu dela capela din Târgul Grâului, Eremie Verzea, Radu și Oprea Popea, I. Odor și alții, apoi negustori greci ca Cervenvodali, Sarkiz, negustorul Sas Ioh. Tartler, Armeanul Ovanes Cerchez și principele Miloș Obrenovici al Serbiei.

Tot un Român a fost însă acela, care a dat adevărată viață acestui liceu, căci fără stăruința și munca fără de preget a lui I. Mureșianu, care a funcționat aici 19 ani ca profesor și 20 de ani ca director, acest liceu de sigur că nu ar exista.¹⁾ Aproape zi de zi îl vedeai colindând cu cartea subțioară prin prăvăliile comerțanților și notabililor brașoveni, colectând pentru ridicarea liceului catolic.²⁾ Direcțiunea liceului, condusă de plebanul și protopopul

1) „Gazeta Transilvaniei“ a. 1839, Februarie 18 și a. 1912, No. 262.

2) Unul din acești negustori, Bogdan, a dăruit pe sama liceului cinci lozuri de Pesta, care, trăgându-se după câteva săptămâni, cu unul din ele s'a câștigat suma de 30,000 fl. — Gh. Maior în „Gaz. Trans.“ a. 1912, No. 275.

catolic A. Kovács de Tuşnad „s'a îngrijit ca la această şcoală să fie primiţi tineri de orice naţionalitate şi religione, singur ca să-şi câştige ştiinţa, fără nici o stingherire dela deprinderea întru religia sa, iar cât a stat I. Mureşianu în fruntea lui, o treime până la jumătate din numărul elevilor săi, în fiecare clasă, erau Români, şi până prin a. 1860 se preda oficial şi limba română.“¹⁾

*

După o viaţă sbuciumată, veşnic în luptă cu Saşii, — care au căutat totdeauna ca în fruntea bisericii româneşti să ajungă oameni fără personalitate şi lipsiţi de energie, care să le facă jocul, — acest vrednic protopop se stinge la 11 Februarie 1831, plâns şi regretat de toată suflarea românească din Ţara Bârsei. „Deştept dela natură, el a lăţit religiozitatea şi moralitatea, a înfiinţat o şcoală poporală, la care părinţi din Bran şi din alte părţi îşi aduceau copiii la învăţătură“²⁾. Pe Români mai desgheţaţi îi îndemna la negustorie, dându-le el însuşi bani, iar pe alţii îi sfătuia să-şi cumpere car şi cai, ca să-şi poată agonisi pâinea de toate zilele cu cărauşia.

Om de o energie rară, el nu s'a lăsat înfricat de nici o ameninţare a duşmanilor săi şi ai poporului de sub cărmuirea sa, ale cărui interese le cunoştea mai bine decât alţii. Să nu ne mire deci nici învinuirile care i s'au adus pe nedrept de atâtea ori, nici anchetele nenumărate în care a fost târît. Poate că de multe ori mijloacele de care s'a folosit nu au fost cele mai potrivite, dar el îşi cunoştea ţinta ce şi-o fixase de mult în viaţă: ridicarea şi prosperarea naţională, economică şi culturală a neamului său!³⁾

1) „Gazeta Transilvaniei“ a. 1912, No. 275.

2) Noua Bibl. Rom.

3) În circularele sale, adresate preoţilor subordinaţi, între anii 1825—1830 (singurele pe care le-am putut afla, în „Protocolum pentru însemnarea comisiilor arhieresti şi gubernialiceşti din marele Prinţipat al Ardealului“ ale parohiei Râşnov, protopresbiteratul Braşov, pe care C. Sa Păr. Nic. Gogonea ni l-a pus la dispoziţie şi pentru care îi mulţumim şi pe această cale), Baiul caută cuvintele cele mai convingătoare pentru a îndemna pe părinţi, a-şi da copiii la şcoală. Astfel la 18/30 Dec. 1825 el zice: „Părinţii nu pot face lucru

Căsătoria sa cu Neașa, fata părintelui Ion al popii Mihai Bran, de origine din părțile Chioarului, și a preotesei Stanca, fiica fostului jude Aldimir (Nicodim) Badiu, i-a fost binecuvântată cu un singur fecior, care i-a adus multă supărare, dar și multă bucurie și mândrie, și cu 6 fete, dintre care una a murit în vârsta de 3 ani. Cea mai mare, Stanca, s'a căsătorit la 20 Oct. 1812 cu Ion Ion Dan, preot și mai târziu protopop titular, titlu conferit de episcopul V. Moga pentru că lucrase trei ani în cancelaria episcopescă. Unul din fiii lor a fost Ioan, ales preot tot în Zărnești la 20 Oct. 1844. A doua fiică, Maria, s'a măritat cu Bucur Meșeoan, cantor și învățător, ai căror fii au fost protopopul Bartolomei și mitropolitul Ioan Meșianu. A treia, Neașa, măritată cu preotul Nicolae Aldulea din Moeciul-de-jos, a avut un singur

mai plăcut lui Dumnezeu și altă bunătate mai mare fiilor și fiicelor sale, decât dacă pre copiii lor și pe copile îi trimit la școală, ca acolo să învețe legea lui Dumnezeu, apoi să învețe datoria sa către împăratu și către patria sa... cum trebuie să poarte grije de suflet, de lucru cel nemuritor, care iaste mai scump la fieștece creștin și la toată creștina, decât lumea întreagă...“ Și tot acolo îi îndeamnă să dea dascalilor „încuviințata simbrie, ca cu cinste să poată trăi, căci normal dascalu iaste persoană publică, adecă om în deregătorie de obște așezat, și slujaște lui Dumnezeu, la împărăția și patria (șara) noastră, și pentru aceea după osteneala lui cea multă și pentru folosul cel mare carele face tuturor oamenilor atât în ceale sufletești, cât și în ceale trupești, iaste cu adevăr vrenic de a căpăta cuviincioasa plată dela părinții pruncilor, ca să aibă de unde viețui cu cinste; almintelea dacă normal dascalu nu va avea hrana cea de toate zilele, și veșmintele ceale trebuincioase, lesne se poate întâmpla ca acel normal dascal să-și piarză inima au răvna de a învăța pre copii și pre copile, adecă normal dascal tare se întristează și-și lenevește deregătorie de a învăța pre pruncii și pre pruncele, pentru că nu are ceale de lipsă și atuncia groaznice păcate fac însuși părinții pruncilor... că de nu ar fi normali dascali, nici preoți, nici alți judecători (?) domni, nici alte căpetenii negreșit trebuincioase am avea, și atunci foarte mare rătăcire s'ar afla între noi oamenii; ar fi vai de noi pământeni...“ În circulara din 13 Aug. 1830, ultima, pe care a adresat-o preoților săi, voind să arate roadele învățăturii, zice: „...căci mai aleasă și mai de frunte este biserica aceea, în care slujesc preoți în Sf. Scriptură bine deprinși și și în altă limbă procopsiți, decât biserica aceea, în care slujesc presbiterii cei ce Scriptura nu știu și altă limbă n'au învățat decât chiar numai românește, și acel puținul și prostește...“ — (Vezi mai pe larg: C. Mușlea „Documente vechi“ în „Telegraful Român“, nr. 21—24 și 26 din a. 1935).

fiu, care a fost Ioan cavaler de Alduleanu, membru al Curții de Casație din Budapesta. A patra, Bucura, s'a măritat cu diaconul Ioan Nic. Baiul jun., tatăl viitorului protopop Bartolomei Baiulescu, iar cea din urmă, Stana, cu învățătorul Ioan Manole din Baci.

Astfel se adeverește dreptatea celor scrise de cronicarul dela „Noua Bibliotecă Românească“, când spune: „La ieșirea bărbatilor inteligenți din Zărnești, meritul indisputat e al familiei Baiul,“ dar nu putem uita nici pe urmașii familiilor Ioan și Al-dimir Bran, cumnați ai lui Br. Baiul și alte câteva familii vechi.—

Harnic, cruțător și cu spirit practic, văzând că va fi veșnic în hartă cu cei din fruntea orașului și ai posesiunii, protopopul Baiul s'a îngrijit de timpuriu să-și asigure o bună stare materială, ca să fie la adăpost de grijiile vieții de toate zilele. Intre alte multe i s'a reproșat că ar fi fost cămătar, spoliindu-și credincioșii cu dobânda banilor ce le împrumuta. Nu trebuie să uităm însă, că pe atunci nu existau bănci și că toți preoții cu stare săreau în ajutorul păstoritilor lor, ajutându-i la vreme de lipsă și împiedecându-i astfel de a-și înstrăina vitele sau pământurile — mai cu samă străinilor: arendași, provizori și alții, care erau buni-bucuroși să acapareze cât mai mult — așa că și această învinuire cade, ca și atâtea altele. Pe de altă parte, ca un părinte bun, se gândea și la viitorul fiicelor sale, pe care nu le putea mărita după oricine.

Nu e deci mirare, dacă la moartea sa el lasă o avere frumoasă copiilor săi, căci protopopița Neața s'a stins și ea curând din vieajă — la 29 August 1831 — iar în inventarul, făcut aproape la cinci ani după moarte aflăm:

O casă de piatră, cu șură, două șoproane, grajd și grădină de poame, prețuite în 2000 fl. Lângă această casă se afla o zariște (loc de casă) cu grădină de pomi, prețuită în 250 fl. O casă de piatră cu șură, șopron, grajduri, grădină de pomi, 800 fl. O casă de lemn, cu grădină, 140 fl. O zariște lângă biserica nouă, 20 fl. O stupină lângă casa cea mare, 100 fl., 6 boi 400 fl., 1 armăsar 40 fl, 5 vaci: Hegheșa, Cocoana, Căprița, Junca și Vi-nișoara, 180 fl., 3 viței, 2 juncani, 10 porci, 1 car, 1 plug ferecat cu fier, 1 căruță, 3 iepe și 14 oi în Muntenia, 135 fl., și

alte multe unelte de gospodărie. Dintre obiectele din casă amintim numai: 1 orologiu de argint (8 fl.), 1 lampă de argint turcesc (17.30 fl.), vase de cositor, 1 pecete cu scaun, 5 fotolii (12.50 fl.), 1 cruce de alamă, aurită (15 fl.), 1 icoană mare (15 fl.), 8 icoane mai mici (40 fl.).

Cărțile, care au rămas toate fiului său, sunt: 1 biblie românească (25 fl.), 1 carte românească de predici (10 fl.), 1 carte rom. bisericească „Thesalonik“ (15 fl.), 1 carte rom. „Observație“ (1 fl.), 1 manuscris „Envățătură“ (2.30 fl.), „Theologia moralis“ (3 fl.), „Philosophia“ (0.30 fl.), „Gramatica“ (0.50 fl.), 1 Calendar de 100 ani (0.50 fl.), 1 „Molifefnic“ (8 fl.).

Aceste cărți, care astăzi ni se par puține în casa unui protopop, formau pe acele vremuri o mare bogăție spirituală și materială și ni-l prezintă pe Bratu Baiul ca pe un om, care era preocupat și de cele spirituale. Dealtmintrelea a trebuit să mai aibă și alte cărți, pe care le-a luat fiul său, sau le-a împrumutat sau dăruit însuși protopopul, dovadă că îl aflăm prenumerant la „Descoperirea Americii“ de Kampe, tradusă de Nic. Nicolau Brașoveanu și publicată în a. 1816 la Buda.¹⁾

Casele, vitele, mobila, hainele și cărțile s'au prețuit — intenționat cu valoare foarte mică — la frumoasa sumă de 5081.38 fl.

A mai avut apoi locuri de arătură: „La gura văii Pleșii. Dela Bârsa cătră Pleașa cea mare. După grădină în sus, Pe prboaie cătră piatra Truștâi, La repeguș cătră fântână, La obrațul dela fântâna Duflii, In poteca uliții Chichirigului, Pe gropiște, In gura Uliții Mamilii, In sus către grui. In calea crucii cătră Răpăguș, Din grui până'n cale, In gruiul cu mesteceni, La fântâna domnilor, La obrațul lacului la Ridișoare“ și în alte părți. Livezi: „La plaiul cueii Pleșii, la Bârsa Groșetului, La Podul lui Călineș, La Podul lui Rije (?), La Valea cu pietrile, Padina Mițoaii, Podul Danciuului, Sub Bortilă, La Pojorâta, Podul lui Mariș, Piscul lui Neagu, Părăul Unghișorului, Padina lui Manea, Ograda Popii“, etc.

1) Nic. Iorga, „Revista istorică“ a. IV. (1918).

A avut și părți din munții: Zănoaga, Curmătura, Maican, Gruet, Bercea și Ciobota, apoi o dârstă, o puiă și 69 obligații și cambii în valoare de peste 1000 fl., așa că partea de moștenire a fiecărui copil a fost de 1336 fl. 12 $\frac{1}{8}$ cr., ceea ce însemnează că toată averea s'a prețuit la mai mult de 8000 florini.

Bratul Băiului Parol
și Numezoni Lomeșitor

(Iscălitura lui Bratu Baiul, la a. 1803, Oct. 10.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nicolae Baiul („Coconu“).

Despre viața și faptele acestui bun și învățat Român s'a scris mai mult decât despre aceea a protopopului Bratu, dar aproape toate datele publicate sunt greșite. Astfel „Enciclopedia Română“ ni-l arată ca fiind născut în 1790, dată la care, de fapt, era în vârstă de opt ani. Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“ ne spune că a fost preot și în Brașov, ceea ce e cu totul greșit, căci el nici n'a fost sfințit preot vreodată. Până și cronicarul zărneștean din „Noua Bibliotecă Română“ crede că s'a născut *pe la* anul 1790. Ce e mai mult, în „Telegraful Român“, ¹⁾ cineva, care cunoaște multe amănunte din viața lui, a publicat un articol intitulat: „Teologul Ioan Baiu (Coconu)“, ceea ce a îndemnat pe D-l I. Lupaș ca, într'un articol cu date interesante despre tată și fiu, să scrie, în ziarul clujan „Patria“ ²⁾ următoarele: „Scopul acestei notițe istorice

¹⁾ No. 13 din 11 Martie 1920.

²⁾ No. 61 din a. 1920.

este numai acela de a putea lămuri dacă acest Nicolae Baiul, fiul protopopului Br. Baiul este, sau nu, identic cu Ioan Baiul (Coconu) despre care scrie „Telegraful Român“, și dacă da, unde este eroarea de nume : în foișoara „Telegrafului“, ori în actele arhivelor amintite? (Viena! N. A.) Oficiul parohial din Zărnești ar fi în stare să ne lămurească, publicând datele, care se vor putea afla despre acest fiu al preotului Baiul în matricula botezașilor dela sfârșitul secolului al XVIII-lea“.

După cât știm, nimeni n'a dat încă lămurirea cerută, și aceasta din simplul motiv că matricula amintită nu mai există, pierzându-se fie în timpul războiului, fie din cauza multelor mutări ale oficiului parohial amintit. Noi am ajuns la data nașterii — 28 August 1782 — cu ajutorul matriculei morșilor din Zărnești, care arată că în ziua morții sale — 28 Mai 1855 — Nicolae Baiul — și nici decum Ioan! — era în etate de 72 ani și 9 luni.

*

Întâi-născutul tinerilor, și cu atât mai fericiiților părinți, cu cât era fecior (după care au mai avut încă șase fete!), nu e de mirare dacă a fost răsfățat și alintat de cei din casă. Poate că și servitorii din casa protopopului, trăiți prin Muntenia, unde vor fi auzit ce nume se da pe atunci tinerilor prinți sau fiilor de boieri, ca să-și câștige simpatia lui și a părinților, îi vor fi dat numele de „Coconu“, nume care i-a rămas cât a trăit. Astfel vedem că în a. 1808, când Nicolae era în etate de 26 ani, în „adiata“ lui Bratu Oprea Turcu din Zărnești, specificându-se datoriiile plătite pentru un frate al acestuia, între ele se menționează: „La Coconu 96 fl.“—

După ce a terminat școala din sat, în anul 1797 îl aflăm în clasa a patra a liceului evanghelic din Brașov, sub numele de „Nicolaus Băjo“, iar în 1801 în clasa a opta, acum cu numele „Bajul“. ¹⁾

Cât nu va fi umblat în dreapta și'n stânga părintele Bratu, până să-i reușească să-și vadă copilul înscris în această înaltă școală nemțească, în care un singur Român mai pătrunsese, viitorul protopop al Brașovului Radu Tempea, care în anul 1783 e

1) Pentru aceste informații, mulțumim și pe această cale D-lui Norbert Salmen, profesor la liceul „Honterus“ din Brașov.

trecut în albumul liceului ca : „Gg. Tempian, Valachus e Sublicio, Clamyd[atus]“, cu adausul : „Der erste im Album eingeschriebene Schüler gr. n. u. Rel. aus Kronstadt“. ¹⁾

Namesnicul de pe atunci nu s'a mulțumit însă cu atâta, ci și-a trimis fiul la învățătură și mai înaltă, ca să nu mai fie altul ca el în tot satul. Astfel Nicolae trecu la Sibiu, — unde nu se știe ce studii a făcut, — apoi la Cluj, unde a studiat filosofia și dreptul, iar de aici la Pesta și la Viena, unde se crede că și-ar fi completat studiile teologice, ceea ce i-a adus din partea preoților și a cunoscuților și titlul de : „Teologul“.

Terminându-și în anul 1807 studiile, „și având multă aplicare spre advocatură, începu să lupte pentru drepturile poporului. Tatăl său voia să-l facă preot, dar el nu s'a învoit, și ajungând în atingere cu mulți bărbați români renumiți, ca Șincai, Maior și Bojinca, cu care era de aceleași idei,“ ²⁾ în anul 1817 intră ca practicant la tezaurariat în Sibiu, fără nici un salariu, „unde având și el o slăbiciune, de a juca cărți, a ieșit de acolo, și ajuns secretar al episcopiei din Sibiu, unde află teren pentru ideile sale naționale, [căci] el era înainte cu cincizeci de ani [față de alții].“ ³⁾ În 1823 el ceru episcopului Vasile Moga să scoată literile cirilice din biserică și să adopte pe cele latine și ortografia lui Șincai, recte a dicționarului de Pesta, la care lucrase și el, și să o adopteze în afacerile scripturistice oficiale. Cererea lui nu a fost o glumă, ci hotărâtă, căci repetând-o de multe ori, a ajuns în ură cu episcopul și atunci a cerut guvernului să demande (ordone! N. A.) episcopului Moga să dea poporului român această necesitate de a scrie cu literile strămoșilor săi și a cerut să-i demande ca și corespondența și actele Consistorului să se scrie cu litere latine, și a stăruit la guvern de repetite ori. ⁴⁾

1) „Programm des evangelischen Gymnasiums zu Kronstadt . . . zum Schlusse des Schuljahres 1864—5“, pg. 151.

2) „Noua Bibliotecă Rom“, pg. 455.

3) Ibid.—D-I I. Lupaș („Patria“ loc. cit.) știe că „la 4 Oct. 1810 acest Nicolae Baiul, notar consistorial în Sibiu, înaintează la cancelaria aulică din Viena (No. 9636) o jalbă contra vicarului Nic. Huțovici, care l-a dimis din slujbă sub cuvânt că ar fi neglijent, ceea ce — după afirmația reclamantului — nu corespunde adevărului“.

4) Ibid.—Unii preoți începuseră — încă de prin anul 1830, iar alții și mai înainte — să scrie în protocoale, cu litere latine, numele botezărilor, cununărilor și morților. Magistratul brașovean și Universitatea săsească voiau — încă din anul 1849 — să ia măsuri pentru înlocuirea literelor cirilice cu cele

În alt rând el ceru dela guvern să demande episcopului ca nu numai pe fiii preoților să-i facă preoți, ci și din fiii poporului, pentru ca să se îndemne la învățătură. Din aceste cauze pentru progres, nu a mai putut armoniza cu episcopul și a [început] a profesa advocatura¹⁾

Pretrecându-și verile la Zărnești, Nicolae face pe secretarul tatălui său și-l însoțește în vizitele acestuia prin parohii, în ale căror matricule vedem nu odată scrisul lui frumos, cu trăsături energice. Astfel în a.1819 aflăm în matricula căsătoriților din Râșnov: „Astăzi încheindu-se însemnarea acestor cununați pro anno 1819 și revidelundu-se acest Protocol, de aicia s’au poruncit parohilor locului, ca pe timpul fiilor deplin să scrie în acest Protocol cele poruncite și totdeauna când cunună, să și însemneze aicia minteni

latine, cel puțin în adresele oficiale, dar atât „Gazeta Transilvaniei“ cât și „Telegraful Român“ continuau să apară cu cirile, — amestecate, pe la anul 1860, cu litere latine — ceea ce-l îndeamnă pe Pamfil Văleanu să scrie în foisoara „Concordiei“: „Cum ar lăpăda hieroglifele lui Kiril, adică spurcatele și uricioasele „slove“, îndată și-ar câștiga mai mare popularitate...“. „Telegraful“ replică: „Poate unii ar răspunde cum că n’a sosit încă timpul ca jurnalele noastre să se poată tipări cu litere latine, și așa și „T. R.“ ține mai consult a ieși la lumină în acele vestminte vechi... Noi firește că nu ne putem răpi a numi slovele, care sunt semnele scrierii la un popor foarte întins: „hieroglifele lui Kiril“, cu atâta mai puțin a vedea în ele vreo uriciune sau spurcâciune, ci le prețuim pentru literatura slavă, așa precum prețuim pe cele latine pentru literatura noastră și cu risico de a veni mai puțin naționaliști în ochii acelora, care cugetă că simțurile sale naționale numai atunci le pot arăta destul de lămurit, când osândesc slovele și pe urzitorul lor („Telegr. Rom.“ a. X. [1862] No. 46).

Tot în a. 1860 se întrunește în Sibiu „Comisiunea conchemată spre stabilirea unei ortografii cu litere latine în urma Emisului înaltului Minister de Cultu și Instrucție din 20 IV. 1860., No. 2559/174“ având ca președinte pe comisarul guvernial c. r. consilier școlar Dr. Pavel Vasiciu, iar ca membri pe: Th. Cipariu, canonic, I. Popazu, prot., G. Barițiu, literat, G. Munteanu, dir. gimn., I. Pușcariu c. r. pretore, Andrei Mureșianu c. r. translator guv. și I. Codru, adjunct de pretură, „pentru ca să se poată merge alături de celelalte limbe, căci în c. r. Guberniu atât din punctul de vedere al tipăririi cărților școlastice române cu litere latine, cât și din al introducerii limbii românești în dicasteria, vrea ca să i se comunice de către literații națiunii romane un metod de ortografie cât se poate mai lesnicios și mai corespunzător geniului limbii“. (Protocolul din 2 Oct. 1860, luat asupra pertractării comisiunii conchemate spre stabilirea unei ortografii cu litere latine, Sibiu, Tip. Diecezană, 1862).

1) Ibid.

pe cei cununați; altminteri se vor arăta la Presfințitu nostru Domnu Episcop“. În 1820, în matricula morților, tot din Râșnov: „Anna, filia oppidanului Stan Sciau din Rosnavia“. Astfel de însemnări găsim și în anii 1821, 1822 și 1823 și tot el semnează și pentru tatăl său, când „Protopresbiter localis“, când „Protopresbiter Coronensis“ sau „Sacerdos Barțensis“. ¹⁾ —

În anii următori, 1823—1830, e când în Zărnești, când în Cluj. Interesant e însă că de câte ori guvernul, Magistratul sau autoritățile din Zărnești îl caută pentru vreuna din nenumăratele acuze ce i s'au adus, Nicolae e sau la Sibiu, sau la Cluj, pentru ca după câteva săptămâni sau luni să reapară la casa părintească.

Pentru multele șicane pe care le-a făcut Magistratului, acesta nu i-a recunoscut nici odată titlul de avocat. Nu e mai puțin adevărat că nici el n'a cerut forului săsesc din Brașov, — de care toată viața și-a bătut joc, — să intervină la Universitatea săsească din Sibiu ca să i se dea dreptul de a purta acest titlu și să poată pleda în fața instanțelor judecătorești din cele șapte scaune săsești. ²⁾

Cu toate acestea, el a fost primul avocat român din Țara Bârsei, după cum Vasile Aron a fost primul în părțile Sibiului. Baiul însă nici nu ținea la acest titlu, și toată viața sa a semnat: Antecedaneus Secretarius Cleri N[on] U[niti]“ sau „Anterior Secretarius Venerandi Cleri per Tran[silva]niam N. Uniti“. El era mulțumit când putea să apere sau să scape de pedeapsă pe

1) El latinizează și numele proprii — cum am arătat și mai înainte — d. ex. pe Voicu îl face „Venceslas“ și pe Bucura „Hilaria“, iar în circularele protopopești explică un mare număr de cuvinte, pentru a ușura și mai mult înțelegerea lor. Astfel aflăm: comunitate (obște), ordinații (porunci), decret (poruncă), contribuenși (birnici aut dăjdieri), patria (țara), religion aut nation (lege și neam), mense (lună), clerul (presbiterii), presbiteri (*preoți românești*), comes (grofu), heredes (moștenitori de avere), rostru (gura), ludimagister (învățător de prunci), sacristian (nemțește Gotesman, aut Gociman), campanator (clopotar), invalid (neputincios), normativurile (îndreptarele), intimație (poruncă), medicus aut fisicus (doctor), hirurgus (ung. fălceri), lățirea vel sporirea, auditori (ascultători), semestrial (lat. 6 luni), Valahia (Țara Rumânească), Hungaria (Țara Ungurească), Viena (Beci), Corona (*ung. Brașov!*), etc.

2) Abia mai târziu, vărul său Ioan Bran, nepotul său I. Aldulea, apoi Eustachiu Pap și alții au cerut să li se dea dreptul de a pleda, după ce depuseseră și jurământul cerut.

vreun Român sărac și amărit, din care cauză era cunoscut și iubit de toată românia din Țara Bârsei. Iși mai făcea însă o deosebită plăcere să joace cât mai multe feste Magistratului, care, când voia să fie mai urban, îl întitula „colonus“ (iobag!) sau „Winkelschreiber (scrib!), ca să nu amintim încă celelalte epitete prea puțin grațioase, pe care le da acestui om, care n'a trăit decât pentru neamul său. —

Fără a spune cuiva ceva, — decât poate tatălui său — el se îngrijise din bună vreme să-și asigure, nu atât o carieră, căci avea cu ce trăi, nici un nume, căci și-l avea de mult făcut, ci mai mult un pedestal, din înălțimea căruia cuvântul și acțiunile sale să aibă alt prestigiu. Nici episcopul, nici Curtea nu uitaseră însă câte le făcuse Nicolae Baiul, și din mărețul său plan nu s'a ales nimic. Acest proiect n'a fost cunoscut nici Brașovenilor și nici Zărneștenilor, decât după moartea tatălui său, când episcopul V. Moga, cu adresa No. 106 Ep. din 1 Martie 1831 (la două săptămâni și jumătate după încetarea din viață a protopopului Baiul!) încredințează, în mod interimar, administrarea protopopiatului lui Simion Popovici-Datco, preot și viceprotopop al bisericii „Sf. Nicolae“ din Brașov, cu ordinul de a lua în primire, cu inventar, arhiva oficiului protopopesc. — O surpriză mai neplăcută nici nu se putea pentru Nicolae Baiul!

Popovici a și încercat în toate chipurile să ia în primire arhiva. Când a văzut însă că în zadar stăruie, s'a adresat Magistratului, arătând că Nicolae, „cunoscut de toată lumea ca cel mai neastâmpărat om“, (notorietate publica inquietissimus notus“) nu vrea să i-o dea. Atunci V. Moga, cu No. 286 Episc. îi ordonă la 24 Mai al aceluiași an: „... Pe acela stăpânitori ai mortului Protopop, din nou să-i rogi ca nu numai actele acestea, (era vorba de un proces de divorț al Elenei Szakács din Prejmer!) ci tot arhivumul protopopesc pe lângă inventarium să ți-l deie, și de nu vor vrea cu bine să facă aceasta, să întrebuițezi ajutorul dela jurisdicția politică spre acest sfârșit“, iar cu alt ordin: „... dacă nu vreau..., să-i strângi cu asistenție, care-i avea a o cere dela Cinstitul Magistrat al Brașovului“ (No. 288/1851 Episc.) și în sfârșit îi dă sfatul să o ia în primire dela succesori cu ajutorul poliției.

În același an, la 7 Iulie, la convocarea Magistratului, Nicolae răspunde că printr'o dispoziție a Curții (No. 994 din 18 Martie 1825) a fost asigurat că la cea mai apropiată vacanță i se va da un post în cler, și astfel, imediat după moartea tatălui său, a făcut pașii necesari atât la episcop, cât și la guvern, cerând să fie numit prim-preot în Zărnești și totodată protopop al Țării Bârsei și al treilea protopop al Brașovului. Guvernul a și intervenit în trei rânduri la episcop, dar acesta încă nu s'a pronunțat. Totodată, în legătură cu cererea lui S. Popovici, se va dovedi în curând că el, și nu celălalt, e cel mai chemat pentru conducerea oficiului protopopesc, iar ce privește predarea arhivei, cere să se amâne, până va sosi hotărîrea guvernială, cu atât mai mult, cu cât această amânare nu implică nici un pericol, iar facerea inventarului cere timp. I se răspunde însă că episcopul a ordonat în mod expres lui Popovici să ceară ajutorul Magistratului, ceea ce acela a și făcut; așadar cererea nu se poate aproba.

Timpul însă trece, și arhiva e tot la Nicolae. La 12 Sept. 1831, inspectorul domeniului Zărnești, Lucas Tartler, raportează că văduva lui Bratu Baiul, — care între timp murise și ea — precum și ginerele ei, protopopul titular Ioan Dan, care și el aspiră la protopopiatul al treilea al Brașovului, afirmă că Nicolae ar fi transportat toată arhiva la Brașov, depozitând-o într'un loc, pe care nici ei nu-l cunosc. S'au făcut perchiziții la Bucur Dumbravă, în Brașovul-vechiu, (gazda protopopului și a fiului său !) precum și la diferiți birtași, une se știa că poposește Nicolae când vine la Brașov. S'au răscolit și casele preoților din Zărnești și bisericile de acolo, dar nu s'a aflat nici urmă de arhivă. Probabil că Nicolae, despre care se spune că ar fi plecat la Viena, a dus-o cu sine!.

Plecarea lui la Viena sau în altă parte, ca să nu fie silit să predea arhiva, nu era însă decât un răspuns la gestul episcopului. Spre a-i arăta că zadarnic mai nutrește speranțe, acesta grăbise alegerea de protopop, și la 19 Iulie 1831 trimite preoților din protopopiatul al treilea următoarea circulară: „Fiindcă prin moartea răposatului în Domnul Protopopu al treilea al Brașovului Bratu Baiul au rămas acel protopopiat văduv, și din așternuta de către rânduiții comisarăși prin relația lor din 15 Iulie a. c. candidație se vede că mulțimea voturilor au dobândit-o fostul

până acum interimal protopop... așa Scaunul Episcopesc după pofta Frățiilor Voastre, a aflat cu cale pre mai sus pomenitul interimal protopop Simion Popovici Datco sub No. protocolar 415 a. c. a-l întări protopop desăvârșit, și prin aceasta comisie a-l face Frățiilor Voastre cunoscut, ca să-l ascultați în toate poruncile, cu atâta mai vârtos, căci că nu ale sale, ci ale Înălțatului Impărat vestește¹⁾ Aceasta se comunică, cu același număr, și Magistratului, cu rugarea să i se dea noului protopop — dacă va cere — as stența necesară în chestii oficioase. —

La 2 Decembrie 1831, inspectorul domeniului Zărnești raportează că trecând cinci luni dela moartea fostului protopop, a voit să inventarieze averea rămasă. Intre moștenitori se află însă și o fiică nemăritată, Stana, și câțiva nepoți minori, iar mama unuia din ei, Neacșa, măritată cu preotul Nicolae Aldulea, precum și tatăl celorlalți, cantorul-învățător Bucur Meșian, au murit și ei curând după tatăl și socrul lor. Moștenitorii însă și au exprimat dorința să se amâne facerea inventarului, până când se va reîntoarce Nicolae, care de câteva luni lipsește din Zărnești, spunându-se că ar fi în Pesta. Library Cluj

La 28 Ianuarie 1832, cu No. 594, guvernul anunță Magistratului că în urma ordinului președintelui cancelariei aulice din Transilvania, Nicolae a fost supus unui interogator și a declarat că a ascuns arhiva în casa părintească, într'un loc știut numai de mama sa, dar că e gata să o predea, în care scop va scrie cumnatului său Ioan Dan.

Tot atunci guvernul mai arată că fostul secretar episcopesc a făcut recurs la Curte, cerând ca în baza dispoziției din anul 1825 a acesteia, să fie el preot și protopop la Zărnești. Insistă deci ca în conformitate cu decretul aulic No. 5542 din 24 Dec. 1831, Baiul să fie scutit de orice jignire pentru drumul ce l-a făcut la Viena și pentru jalbele prezentate contra episcopului. Să-l întrebe însă: cum a ajuns în posesia pașaportului și să se raporteze, anexându-se și pașaportul. Magistratul încredințează pe Tartler, ca imediat ce Nicolae se va întoarce la Zărnești, să-i ia un interogator, să-i ceară pașaportul, și să-l trimeată la Brașov.

În urma declarației lui Nicolae că va preda arhiva, fiind interogată cumnatul său Dan, acesta răspunde că el poate jura că

1) „Protocolul comisiilor... din parohia Râșnov“.

soacră-sa, înainte de a muri, nu a destăinuit nici unuia din copii locul unde ar fi ascunse actele. După ce a murit și ea, el s'a mutat în casa socrilor, dar n'a dat de arhivă și nici nu știe unde ar putea fi. Probabil că înainte de a pleca din Zărnești, cumnatul său a încredințat-o cuiva. Nu e deci altceva de făcut, decât să-l silească pe Nicolae, care, sub pretextul că e bolnav, petrece de mai mult timp în Pesta sau în Viena, să se întoarcă acasă și să o predea. Magistratul nu-l crede însă nici pe Dan, căci de sigur și el aspiră la protopopiat și de aceea îl și bănuiește că umblă cu șiretlicuri.

Însfârșit, la 26 Aprilie 1832, inspectorul raportează că de câteva zile Nicolae s'a reîntors la Zărnești, și fiind interogat, a declarat că și el, ca oricare alt particular, neavând nici un serviciu public, a primit pașaportul dela Magistrat, dar originalul l-a lăsat la președintele cancelariei aulice din Transilvania, de unde, pentru întoarcere, a primit o copie legalizată. Din Pesta n'a putut pleca mai curând, zăcând mai multe luni bolnav de „idropică” și fiind sub tratament medical.

La 1 Iunie arhiva tot nu era încă predată, și guvernul urgentează din nou. Baiul promisese doar, că imediat ce se va însănătoșa, o va preda cu inventar în trei exemplare. O lună mai târziu se raportează însă că întâi a declarat că a ținut-o ascunsă, apoi că o are la sine și o predă, dar a fost împiedecat de boală, în sfârșit tot a predat-o, la 8 Iunie, dar numai cu un exemplar din inventar, căci înainte de a scrie și celelalte două exemplare, a plecat din nou din Zărnești, după cât se spune.. la Cluj. (Din exemplarul lăsat, se vede că arhiva începea cu a. 1806, iar din a. 1831 nu erau decât patru acte. „Pentru aceea — zice el — pe anul 1831 numai patru numere, căce cu începerea acestui an au răposat fostul protopop I)

La 18 Octomvrie 1832, guvernul trimite la Brașov cererea *locuitorului* din Zărnești Nicolae Baiul, plină de insulte, la adresa episcopului. Intre altele, Nicolae susține că episcopul se gândește prea mult numai la folosul său, prin urmare e foarte egoist; apoi că ar exista un decret guvernial, prin care clericii, care prin mijloace strict interzise atât de legea divină cât și de cea profană și-ar procura o demnitate mai înaltă, prejudiciând pe alți preoți, să fie supuși acțiunii fiscale, și în fine ca oameni

nepricepuți numai din interese mari, nici decum să nu fie numiți preoți.

Guvernul observă că — cu toate că episcopul n'a cerut deastădată satisfacție — totuși, această degradare a autorității unui bărbat, care poartă cea dintâi demnitate preoțească, făcută de un subaltern, e prea absurdă, încât se poate fi trecută cu vederea, de aceea ordonă ca, pe lângă un sever avertisment, cererea să fie ruptă în prezența diregătorilor și să se restituie petiționarului, atrăgându-i-se atenția să se ferească în viitor de o astfel de aroganță. —

În anul următor (1833), episcopul se plânge guvernului că în arhiva predată nu se află nici un registru, nici al hârtiilor întrate și ieșite, și nici al normativelor. Nicolae a declarat că tatăl său nu purta astfel de registre, dar episcopul nu-l crede, până ce nu va întări cu jurământ această declarație, iar guvernul ordonă să i se ceară lui Nicolae o declarație scrisă.

El răspunde... după o lună și mai bine că... protopopilor nu li s'a impus niciodată să poarte astfel de registre! În legătură cu aceasta însă propune... ca alfabetul românesc, care constă din 43 litere, să fie abandonat în corespondența dintre preoți și protopopi, și scrisul să se simplifice prin folosirea caracterelor latine, care sunt numai 24 la număr, prin ele putându-se exprima oricine satisfăcător în limba românească. —

În a. 1834, obștea din Zărnești se plânge din nou că e asuprită și nedreptățită. Magistratul crede că autorul moral nu e altul decât „neastâmpăratul răzvrătit Nicolae Baiul, pretinsul fost secretar al clerului neunit din Transilvania“. Și tot el se plânge? Nu-și aduce aminte că tatăl său, fără a cere aprobarea domnului de pământ, își făcuse în plină stradă un teasc pentru ceară? El, și neastâmpăratul de fiu-său, au pus la cale toate jalbele ce au pornit din Zărnești. —

În anul următor, S. Popovici se plânge și el, din cauza denunțurilor făcute contra lui, la guvern, de către Nicolae Baiul, „om cunoscut în toată lumea pentru purtarea sa neastâmpărată, nesuferită și rea“ și cere să i se dea un certificat oficios, provăzut cu pecetea Magistratului, pentru a arăta netemeinicia acestor denunțuri. —

Preoții din Zărnești, puși la cale tot de Nicolae Baiul — zice Magistratul — se plâng la 24 Dec. chiar împăratului, contra fostului castelan dela Bran, Andreas Bokros. Ordonându-se anchetarea cazului, Bokros prezintă Magistratului un raport plin de venin, în care nu întâlnești decât expresii ca : „...adrese infame... ciudă.. dușmănie și răzbunare, cu care i-a deprins răposatul protopop Bratu, și și mai mult încă fiul său, care din cauza mâncătoriilor (Malversationen) dovedite, a fost alungat în mod rușinos dela tezaurariat, iar pentru diferite neghiobii urite și excese, a fost scos cu rușine și batjocură din postul de secretar episcopesc, fiind apoi declarat în toată țara ca risipitor, chiar de propriul său părinte, prin circulara guvernială din anul 1812, și astfel despoiat de orice onoare, ne mai putând fi primit în nici un serviciu !...“ Toate acestea însă nu sunt nimic pe lângă raportul, pe care, la rândul său, Magistratul — care credea că trebuie să știe mai multe decât subalternul său — îl trimite guvernului, redactat, ca întotdeauna, în limba latină și din care în adevăr transpiră numai ură și răutate ! Să nu amintim decât unele expresii : „...Ex iungvibus aestimetur leo !“ (de pe ghiare se cunoaște leul !)... banii furați (dela tezaurariat !) i-a mâncat în cărți ; sub diferite pretexte a furat bani din mai multe fonduri bisericesti ale neuniților... ; se ceartă cu toată lumea și, robit de desfrâu, trăiește rătăcind ani de-a-rândul prin toate părțile.. Îndrăsneala lui a mers însă până acolo, încât nu i-a fost rușine să atace cu vorbe mușcătoare pe episcopul neunit și să ridice asupra lui acuze neîntemeiate, din care cauză, în urma ordinului guvernial, adresa lui a fost ruptă în prezența diregătorilor din sat și apoi i s'a restituit, atrăgându-i-se atenția că dacă va mai scrie astfel de lucruri, va fi aspru pedepsit. Și tot nu s'a astâmpărat, ba a cutezat a turbura cu obrăznicia sa și pe împăratul, trimițându-i un duplicat al acelei faimoase cereri, în care calomniază Magistratul, adresă alcătuită cu multă iscusință și cu cea mai mare răutate, și plină cu tot felul de perversități, îndemnând pe oameni să refuze Magistratului orice ascultare...“ Furia Magistratului devine însă și mai mare, când încheie cu cuvintele : „Afurisitul acela de Nicolae Baiul să fie vârit pentru un timp oarecare la ocnă, și jalba lui, cu desăvârșire lipsită de ori-

ce temei, să fie respinsă, iar ceilalți să fie dați afară cu jalbele lor mincinoase!” —

În același an, „neastâmpăratul“ Baiul se judecă cu niște Brăneni pentru partea din muntele „Ciubota“, care aparținuse, în parte, preotului Adam Ceapă din Poarta-Bran, dar o vânduse preotesei „Constantina“ — Stanca ! — soția defunctului preot Ioan Bran din Zârnești.

Tot cam pe atunci se adresează guvernului, cerând aprobare pentru ridicarea unei a doua biserici în Șimon-Bran și pentru o biserică nouă în Predeal-Bran, deoarece cea veche e ruinată. Guvernul cerând informații, Magistratul răspunde că Nicolae numai din dușmănie față de S. Popovici se amestecă în astfel de lucruri. El nu e nici avocatul, nici mandatarul acestor două comunități bisericești, și astfel, lipsit de competență, pe nedrept și sub mantia pietății, face numai vrajbă între preoți și în popor, provoacă nesupunere contra domnului de pământ. Să nu i se permită să se amestece în lucruri care nu-l privesc personal.

Tot atunci denunță guvernului pe preoții N. Comșa și N. Baiul, — vârul său, — ca fiind de prisos în Zârnești. Guvernul, informat de Magistrat, îi răspunde să nu se mai amestece în chestiile altora și pe el să nu-l mai turbure. —

Dela un timp, Nicolae trece cu totul peste Magistrat, și se adresează direct Curții sau guvernului. Astfel, către sfârșitul anului, guvernul mai trimite Magistratului două cereri de-ale lui Nicolae, dintre care una fusese adresată Curții, iar cealaltă Principelui Ferdinand d'Este, contra protopopului Popovici, a secretarului acestuia Andrei Adam, și a celor doi preoți amintiți, pentru pretinse excese, iregularități, împilări, etc. Magistratul raportează că din toate denunțurile lui reiese numai un spirit denunțător extrem de neastâmpărat și pervers, precum și o poftă de a ataca și a ofensa pe nedrept, căci toate acuzele aduse s'au dovedit contrarii adevărului. Guvernul îi răspunde că dacă nu renunță la astfel de acțiuni, va fi aspru pedepsit în baza decizunii No. 10310 din 18 Octomvrie 1832, și astfel îndrumat să se astâmpere.

În anul următor (1836) încep turburările și neînțelegerile în legătură cu moștenirea părintească. Nicolae, în numele său

și al surorilor sale, cere guvernului ca actuarul¹⁾ judecătoriei domeniale, Marienburg, arendașul Litschen, precum și forul domonial, să fie cu totul excluși dela conscrierea și împărțirea moștenirii, iar actele să se trimeată toate guvernului, căci — cum spune el — „noi mintean am pus excepție asupra Domniilor Sale din acel mare fundament, că genitorul nostru în scris ne-au poruncit ca sub afurisenie lăsata avere noi singuri între noi să o împărțim, iară cu judecători nici cum să umblăm, ceea ce-l arată a fi fost om înțelept și iubitor de dreptate; însă ei n'au vrut a lua în seamă această a noastră excepție, ci au zis că părintele nostru ca paroh și protopop este colon... Intreg operatul sau lucrul dumnilor Marienburg și Litschen să nu se ia înaintea, nici să se bage în seamă, până când va veni părinteasca poruncă dela locul, la care noi în treaba aceasta ne-am plâns.. Acelorași domni a da dispensație în lucrul acesta, că noi sau cu Domniile Sale, sau cu altcineva, în treaba aceasta la vreo lucrare nu ne slobozim, până ce va sosi milostiva judecată“.

Guvernul cere interogarea celor trei funcționari, precum și un raport amănunțit.

În raportul pe care-l face în legătură cu ancheta, Litschen îl numește „*haimana*“ care are mania proceselor, („*Prozessüchtiger Vagabund*“) care-și caută plăcerea și hrana spirituală numai în înegrirea pe nedrept a altora. În 1816 — zice el — a fost la Viena, pentru procesul unor oameni străini, de unde pentru purtarea sa obraznică față de autorități, a fost trimis acasă cu „șupa“²⁾, și a trecut imediat de partea insurecției maghiare, dar și de aici, din cauza depravării sale, a fost silit să plece curând, cu rușine și fără nici o distincție. Acest *derbedeu* (Lump), la cererea insistentă a tatălui său, a fost primit din milă, de episcopul Moga, ca simplu scriitor în cancelarie, dar văzând că e un om cu totul depravat moralicește, și nicidecum potrivit pentru preoție, a fost alungat cu rușine. De atunci și-a pus sufletul său negru în serviciul denunțurilor false. Acest tip de nerușinare și de minciună, lipsit de cinste și de conștiință, nu se teme de nici o pedeapsă, și-și continuă de ani de zile necuviințele în ciuda tuturor înaltelor dispoziții, oarecum până la

1) Notarul.

2) Sub-escortă.

batjocură. El caută pretutindeni ocazii de procese nefolositoare și nu trăiește decât ca să urzească întocmai ca o *ciumă periculoasă*, supărări și năcazuri societății omenești și cetățenești. Tot ce ajunge în mâinile lui, dispore; cele mai multe din fondurile bisericilor neunite, în Bran, Râșnov, Nou, Zărnești, etc., le folosește pentru a-și satisface pofta sa de a umbla de colo până colo, la Cluj, la Viena, pentru inutilele și falsele lui calomnii, avându-și domiciliul în crășmele cele mai ordinare și mai proaste, fiind dedat cu totul beției și jocului de cărți... „Ce privește meritele morale, demnitatea și funcția preoțească a răposatului protopop, de acord cu Seneca, zic: „De mortuis nihil nisi — bene“. — „In chestii oficiale însă, autoritățile superioare să nu se lase duse în eroare prin aluzii la blesteme ridicole“.

Acesta e certificatul liberat de Litschen I Marienburg e mai laconic. El se mulțumește cu câteva fraze, din care cităm: „...Invinuirii obraznice și nerușinate... calomniator fără rușine și sudit¹⁾ neascultător, care cu rigoare ar trebui pus la locul lui...“ —

Frumoase idei trebuie să fi avut guvernul și Curtea despre unii funcționari din Ardealul de pe vremuri! Și pentru ce tot acest exces de zel și această exuberanță de stil urban? Pentru că Nicolae, ca și tatăl său odinioară, nu mai avea încredere în imparțialitatea și simțul de dreptate al Magistratului, și trecea peste toate ordinele și răutățile lui. Dar el își mai bătea și joc de gravii dictatori și satrapii ai Țării Bârsei, căci iată ce le răspunde — românește — la o provocare de a se prezenta în fața lor:

Inclytum Forum!

A veni pe die Iovis 8-va Septembris a. c. la Casa Magistratuale nu potem pentru urmetorele mari pedeci; chocs²⁾

I-mo. Foenisecium³⁾ cu carratura (vectura) lul enchenulam potut saevorsl.⁴⁾

2-do, Secerisu (messis) acum am inceput.

1) Supus.

2) Căci.

3) Facerea fânului.

4) Săvârși.

Aceste 2. lucruri grele de camp sunt cu pericol, adaque trebuie se le facem n temp bon, che in temp reu, cum este pluvia, etc. nu se pot isprevi. ci mare pagube se pricinuesste noao.

Acum avem temp formos dela Domnezeu. si asa saentem datori cu dedinsul, si cu totē poterile a sta de zisele 2 lucruri grele a campului, almintrilia, de va urma pluvia etc. ca si anno mai decurend trecut 1835. se aduce Noao forte mare pagube, dupe cum atuntsa, aut anno 1835. am patimit.

Decs¹⁾ cu umilitate rogem pe Inclytum Forum, ca pentru numeratele temeinicē pricini se benevoiasche ane da praelongare, vel dilation, paene vom carra foenu nostru dela foeneturi acase, si vom aduna bucatele din camp, apoi cu cuviincze ne vom praesenta Aceluias Praelaudat, de vreme ce stringere bucatelor din camp este acum impreunate cu periculum in mora.

Pe laenge caril cu deosebite cinste remanem Aceluias Laudat
Zernesti die Mercurii 7-ma Septembris 1835.

umili servi

Nicolaus Baiul m. p.

Antecedaneus Secretarius Cleri N. U.

Vidua Maria Maecean.

Temându-se însă ca lucrurile să nu ia o întorsătură gravă, surorile, — afară de Maria — și cumnații Ioan Baiul — soțul Bucurli, — apoi Ioan Manole, — soțul Stanii, care se măritase și ea între timp, — dau, la 23 Ianuarie 1837 o declarație: „... precum noi despre jelburile care au dat cumnatul nostru Nicolae Baiul, în numele fraților mai înainte, pentru împărțeală... noi nu știm nimica“ — ceea ce-l îndeamnă pe Ioseph Graef, președintele judecătoriei domeniiale din Zărnești, să-l numească în raportul său: „...om fără caracter, care a avut obrăznicia să prezinte contra propriului său șef bisericesc, episcopul V. Moga, o adresă injurioasă, scandaloasă, care în urma unui ordin guvernial a fost ruptă în fața juraților din Zărnești și apoi aruncată la picioarele celui care o redactase.“ —

1) Deci.

Nici nu se termină însă bine cu o jalbă, și alta-i urmează! Astfel la 13 Aprilie, cu No. 1860/1836, guvernul comunică Magistratului că Nicolae, în calitate de tutor al pupilului Ioan Aldulea, se plânge contra dispozițiilor volnice care s'ar fi luat față de moștenirea acestui copil al surorii sale Neacșa, măritată după preotul Nicolae Aldulea din Moeciul-de-jos. Murindu-i amândoi părinții, copilul a fost crescut de bunica sa, mama lui Nicolae, dar în anul 1831 murind și aceasta, a fost luat, cu învoierea celorlalte rudeni, în îngrijirea sa, în calitate de unchiu, dându-i el însuși toate cunoștințele generale necesare, apoi l-a dat la școală în Brașov, unde se află și acum, fiind promovat în clasa a doua. Copilul, în vârstă de 13 ani, e talentat și are cunoștințe frumoase, cum se vede din certificatul liberat de directorul substituit Safft. Dela tatăl său i-a rămas avere mobilă și imobilă, din care face parte și o casă temeinic clădită, o grădină, o dârstă, precum și bani gata. El, Nicolae, nu cunoaște inventarul și actele. Să i se arate ce s'a făcut cu banii și să se ia dispoziții ca fără știrea sa nimeni să nu mai dispună de ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În acest timp cei trei funcționari, — puși la cale, probabil, tot de Magistrat, — se plâng că Nicolae a tot amânat împărțirea moștenirii părintești, iar jalba lui nu e decât o calumnie. Ei au procedat corect, și acum cinstea le e pătată. Cer deci să i se aplice o pedeapsă *corporală*, deoarece *el* a redactat jalba și a scris-o cu mâna sa. Magistratul e de acord și cere: fie aplicarea unei pedepse corporale, fie poena emendae lingvae.¹⁾ —

Către sfârșitul anului (1836) guvernul trimite cererea lui Baiul, adresată Curții, pentru zidirea unei biserici nouă în Predeal-Bran. Aprobarea se dăduse la 1 Iunie 1835 (No. 5572), cu condiția ca numărul preoților să rămână același, și, îndată ce biserica cea nouă va fi terminată, cea veche, ruinată, clădită din lemn, să fie dărâmată. Totodată guvernul vrea să știe în ce constă dreptul de patronat, pe care Baiul pretinde că-l are asupra bisericii, și cum îl exercită? și cere să se facă o anchetă cu comisari străini în chestiunea pretinselor șantajе ale

1) Pedeapsă ce se aplica, în locul tăierii limbii, celor care calumniuau și insultau forurile judiciare.

preotului de acolo Ioan Tătulea. După câțva timp, Magistratu raportează că Baiul nu are nici un mandat dela Predeleni, nici drept de patronat, și propune ca acestui „incorrigibil jelbar“ să i se aplice o pedeapsă exemplară, silindu-l astfel să respecte legile și ordinele mai înalte. Tot atunci raportează și în chestia pupilului Aldulea, care — zice el — e cam încurcată. Bunicul copilului, Todorache Aldulea, fost preot în Moeciul inferior, a avut cu soția sa Dobra, sora lui Ion Răuță Tătaru din Șimon, patru copii: Todorache și Nicolae, care i-a urmat ca preot, apoi Catalina și Paraschiva, care au rămas nemăritate. Cel dintâi și cel din urmă dintre copii erau cam idoți. Părintele Todorache a murit în a. 1819, și în urma acestui fapt, soția lui și-a pierdut mințile. A murit apoi și ea în a. 1827, și nimeni n'a cerut împărțirea averii. În a. 1820 fiul lor Nicolae luase în căsătorie pe Iudita (Neacșa I), fiica protopopului Baiul, care moare în a. 1826, după ce avusese pe Ion, iar soțul ei moare și el după cinci ani, și nici de astădată nu s'a cerut și nici nu s'a făcut nici o împărțeață. Despre averea pupilului însă, și despre felul cum a fost administrată, Magistratul nu amintește nimic. —

Cu anul 1837 încep între moștenitori neînțelegerile, care durează ani îndelungași. Ion Manole se plânge că cumnatul său Nicolae, în mâinile căruia se află testamentul, amână împărțirea, și e mai mult prin alte părți. Nici acum nu e în Zărnești, dar imediat ce se va întoarce, va comunica acest lucru Magistratului.

(Dintre toți moștenitorii, numai Nicolae se folosise până atunci de moștenire, ceea ce se vede dintr'un act din a. 1836, unde se spune că i se dăduse 300 fl. avans, pentru învățarea a trei limbi ca student. Afară de aceasta, cumnatul său Dan îi plătise datorii de 100 fl. la Pesta, iar după moartea protopopiței, i-a mai trimis, la Viena, 325 fl.)

În Noemvrie, întorcându-se acasă, Baiul acuză pe I. Manole că împreună cu sluga acestuia, Stan Baiul, i-a furat din câmp două iepe și trei mânji, închizându-i în grajd, și după ce cu ajutorul juraților i-a scos de acolo, i-a furat din nou și i-a dus în Săcele, de unde e de naștere, și-i ține acolo. Pe de altă parte, sora sa Stana, soția lui Manole, forțând ușile, a pătruns în casa acuzatorului și i-a făcut pagubă. El cere ca Manole să

fie arestat și pedepsit, și, fără învoirea sa, să nu fie liberat până ce nu va depune cauțiune, iar soru-sa să fie trasă la răspundere și pedepsită pentru cuvintele necuviincioase, pe care i le-a adresat.

Magistratul dispune să se facă anchetă și să i se raporteze, ceea ce urmează abia la începutul anului 1838, când inspectorul Schobeln comunică declarația lui Nicolae, că nu vrea să asiste la anchetă. Sora lui declară că vitele i-au fost date de zestre, înainte cu șapte ani, dar fratele n'a voit să i le dea. El nu spune ce i s'a furat din casă, și nici ea. Procesul însă durează, și, cu altă ocazie, Stana declară că a intrat în casa fratelui cu o servitoare a sa, ca să caute testamentul, dar nu s'a atins de nimic. Magistratul însă nu lasă să-i scape nici prilejul acesta, pentru a-l arăta guvernului ca pe un om neastâmpărat și mincinos („unruhiger und unwahrer Mann“), care de opt ani de zile amână în continuu împărțirea moștenirii.

La 17 Iunie 1839 Schobeln raportează că „deochiatul de Baiul“, care în modul cel mai iresponsabil a căutat, prin tot felul de mijloace și intrigi, să amâne împărțirea moștenirii, ar fi în Cluj, sub pretext că ar avea un mandat din partea comunității din Zărnești, cu toate că i s'a interzis cu strictețe să se mai amestece în afacerile publice ale satului. Magistratul îi răspunde că va interveni la guvern pentru ca acest „male notatus colonus zernestiensis“ să fie adus sub escortă la Brașov.

Fiind solicitat în acest sens, guvernul răspunde la 13 August că prin Magistratul din Cluj i-a pus în vedere lui Baiul să se prezinte la termenul fixat în Brașov, căci în caz contrariu, chiar în lipsa lui, se vor lua dispozițiunile necesare. Magistratul răspunde că de opt ani Nicolae administrează averea și nu dă nimănui socoteală; actele le ține sub zăvor la el acasă, și oricâteori e provocat, nu se prezintă. Oficiul trigesimal îl caută de doi ani de zile, ca să-i ia un interogator referitor la o prevaricație de sare. Propune deci să fie adus cu ajutorul poliției, ca nu cumva să plece din nou în altă parte.

La 7 Octombrie guvernul ordonă din nou Magistratului din Cluj să-i aducă lui Nicolae la cunoștință să se prezinte la Brașov în fața oficiului trigesimal și totodată să-și dea socoteală

— începând cu a. 1831 — de moștenirea părintească, altcum va fi adus cu „șupa“.

Intre timp — în numele său și al preoților din Zărnești— Nicolae prezentase împăratului altă jalbă contra Magistratului, care, ca replică, îi înșiră din nou toate păcatele și — prin intermediul guvernului — cere împăratului să-l mustre cu asprime.

Intr'aceea procesul cu sora și cu cumnatul lui ajungând până la Curte, aceasta respinge recursul lui Nicolae și-l îndrumă să se conformeze dispozițiilor mai înalte.

Tot pe atunci el asistă pe sora sa Bucura, văduva lui Ioan Nic. Baiul jun., într'un proces cu Dobra Saftii, văduva lui Ioan Giurgiu, pentru un ogor, pe care tatăl ei, protopopul, i-l dăduse ca zestre, în „Obrățul din Calea Olarilor în sus“.

(Chestia cu sarea, care data din a. 1836, privea mai mult pe servitoarea lui Nicolae, Dobra Boteanu, care adusese sare din Muntenia, ceea ce era strict oprit, și fusese amendată cu 4 fl. m. convenț. Nicolae făcuse însă recurs, arătând că fata e orfană și atât de săracă, încât nu poate plăti amenda și nici în tabloul de contribuție nu poate fi trecută. Cerându-se informații dela Zărnești, de acolo se răspunse că Nicolae nu e aproape niciodată în sat, așa că nu poate fi interogat, fata însă în adevăr e săracă.)

Nicolae preferă să înfrunte el singur trufia și nedreptățile Magistratului, și aceasta mai ales pentru ca urgia domnului de pământ să nu cază și asupra altora, mai slabi de înger, sau mai necăjiți. Nu odată însă, alături de el s'au aflat umăr la umăr și preoții din Zărnești, care i-au stat uneori în ajutor, și care aproape totdeauna au fost la înălțime. „Aproape totdeauna“, pentru că în anii 1839—1840 — dacă cumva dușmanii lor și ai lui Nicolae nu au denaturat și atunci adevărul — și-au uitat probabil că sunt preoți. Iată despre ce e vorba:

O nouă jalbă fusese trimisă la Curte, și senatorii Friedrich Fabricius și P. Lange, încredințați cu ancheta, raportează la 17 Februarie că au așteptat mult timp ca Nicolae, care e principalul acuzator și autor al jalbei, să se întoarcă acasă. Până atunci au ascultat pe arendaș și — prin juzii comunali — pe preoții Vlad Dan, I. Comșa, I. Dan și Nic. Baiul (vărul lui Nicolae). S'au transportat apoi la Zărnești și i-au întrebat pe

preoți dacă-și recunosc iscăliturile. Ioan Dan a declarat că de doi ani îi tremură mâna, și de aceea l-a rugat pe cumnatul său (pe Nicolae !) să-l semneze. Vlad Dan n'a voit să-și recunoască iscălitura, până când Ioan Dan i-a spus, între patru ochi, că nu și-o poate nega. Nic. Comșa însă a spus deschis că el l-a iscălit pe bătrânul său tată. Când cei doi senatori au voit să le citească jalba, preoții au declarat că nu știu latinește, și atunci li s'a tălmăcit textul în românește. Ajungând pe la mijlocul jalbei, I. Dan a declarat... că el, personal, nu are nimic contra arendașului și a familiei aceuia. Vlad Dan a declarat că-și însușește cele scrise, dar nu vrea să dea explicații mai amănunțite, căci el și colegii săi au cerut o comisie dela guvern. Nic. Comșa a declarat că va întreba mai întâi pe tatăl său. Au plecat apoi, spunând că a doua zi (10 Febr.) e praznic mare și trebuie să fie la biserică, cu toate că în calendar nu era vorba de nici o sărbătoare. Pe la amiază s'au prezentat totuși, spunând că vor veni după amiază, dar n'au mai venit. În 12 Februarie, după repetate provocări, s'au prezentat Ioan și Vlad Dan, fără Nic. Comșa, care, cu toată promisiunea că va aduce răspunsul tatălui său, plecase la Bran. Cei doi au repetat că așteaptă să vină comisia promisă. Cerându-li-se să depună cauțiune, Ioan a declarat din nou că n'are nimic contra arendașului. Vlad a spus că are destulă avere, deci nu mai e lipsă de cauțiune. Atunci anchetatorii au cerut să fie chemat părintele I. Comșa, dar spunându-li-se că nu poate umbla, de bătrân și slăbit ce e, s'au dus ei la el și bătrânul le-a spus că nu are nimic cu nici un arendaș. Întrebându-l dacă e adevărată declarația fiului său, a răspuns : „Apoi, dacă el zice așa, așa va fi ; eu nu-mi mai aduc aminte !“

Din toate acestea — conclud anchetatorii — rezultă că jalba a fost făcută de Nicolae, căruia guvernul i-a interzis în atâtea rânduri să se mai amestece în afacerile altora și să mai facă jalbe pentru alții, servindu-le drept avocat, iar Vlad Dan e tot acela, a cărui transferare din Zărnești guvernul a cerut-o dela episcopie încă din a. 1815 cu No. 5727, pentru că produce turburări în popor.

Sfârșitul raportului dă însă și mai mult de bănuț, căci iată ce se spune acolo : „Nu e adevărată învinuirea adusă

curiei, ¹⁾ că ar fi făcut un... closet în apropierea altarului (biserica era vecină cu curia, ca și astăzi !) deoarece curia e despărțită de biserică printr'un zid înalt, care nu lasă să pătrundă nici un miros până în biserică !..“

*

În a. 1841 neînțelegerile cu privire la moștenire iau dimensiuni și mai mari, căci în proces intră și verii lui Nicolae, copiii lui Ioan Bran, fostul notar, și ai lui Aldimir (Nicodim) Bran, fostul psalt, ca acuzatori în chestia unei dârste, care fusese proprietatea socrului lui Bratu Baiul, părintele Ion al popii Mihail Bran. Copiii lui Ioan Bran : Ioan, Stanca (văduva lui Mih. Baiul), Maria (soția lui I. Bucur Șenchea) și Neacșa (soția lui Radu Voiculeț), și copiii lui Aldimir Bran : Bucur și Stanca (a lui Bratul Dan) erau reprezentați prin Ioan Bran, care ajunsese avocat și a jucat un rol frumos în trecutul nostru apropiat, iar partea contrarie era reprezentată prin Nicolae.

În același an, la provocarea de a se prezenta la Brașov în chestia sării din a. 1836, arendașul răspunde că Nicolae e dus din sat de câțiva ani.

În anul următor, în legătură cu alte jalbe ale Zărneștenilor trimise la Curte și la guvern — prin intermediul episcopului — Magistratul face observarea că acest fel de jalbe le-a introdus protopopul Bratu, iar mai târziu au fost redactate în colaborare cu fiul acestuia, cu toate că prin șapte ordine aulice și guverniale li s'a interzis de a mai prezenta jalbe false. Începând dela sfârșitul veacului trecut, acești doi oameni au turburat fără încetare toate autoritățile superioare. Fiul nu se lasă acum mai prejos decât tatăl, și-și continuă opera cu tot felul de scripte inutile, care nu conțin decât bârfeli nerușinate, căci el nu e avocat, ci un scrib odios și cârcotaș („ein gehässiger Winkel-schreiber und Rabulist“), care împreună cu preoții ignoranți din sat, duce în eroare și instigă poporul. Propune deci ca urzitorul acestor jalbe, care, ca un om fără conștiință și fără teamă, în felul cârcotașilor și denunțătorilor clandestini („ad modum Rabulistarum et Sycophantarum clandestinarum... !) turbură autori-

¹⁾ Sediul provizorului (funcționar cu atribuții de judecător de plasă, care totodată supraveghea și administrația) și localul, de unde domnul de pământ își exercita drepturile regale : dijmă, judecată, etc.

tățile cu jalbe false și cu calumnii, iar pe preoții ignoranți și cu mintea orbită și întunecată îi îndeamnă să facă jalbe, de care partea cea mai mare a poporului nici nu are cunoștință, și pe care în mod criminal îl instigă și-l duc în eroare, să fie făcut atent să-și păstreze pentru sine acele calumnii enorme. —

În același an Nicolae adoptă o altă procedură, și arată guvernului că, deși s'a fost desvinovățit de acuzele aduse de Magistrat, e posibil totuși ca de atunci încoace dușmanii săi din Brașov să mai fi ridicat contra sa astfel de învinuiri, de care însă nu are cunoștință; dar deoarece el trebuie să se justifice în fața forurilor competente pentru pagubele și injuriile ce i se aduc, roagă guvernul să nu dea nici o crezare eventualelor acuze ce i se aduc și i s'au adus după achitare, fie din partea Magistratului, fie a senatorului Schobeln sau a altuia, a arendașului Martin Dick, sau a lui Samuel Litschen, și să i se aducă și lui la cunoștință, ca să se poată apăra.

El mai cere apoi ca, deoarece prin rescriplul preafinalt din 23 Ianuarie No. aulic 552/1833, și guvernial 2071, Urb. 39/1833, s'a hotărît ca în viitor nicio arestare și nicio pedeapsă corporală să nu se execute înainte de a se aduce sentința definitivă, — contra căreia partea poate face recurs — guvernul să binevoiască a comunica Magistratului să nu-l jignească și să-l persecute sau să îndrăznească a da ordin să i se aplice vreo pedeapsă corporală sau vreo amendă.

Magistratul însă cere ca această jalbă, care e îndreptată contra sa, a senatorului Franz von Schobeln, apoi contra arendașului actual și anterior, fără a atribui unuia sau altuia vreo învinuire specială, să se dea, în original sau în copie, tuturor celor vizați, pentru ca în decurs de 15 zile să se declare asupra faptului: ce l-a putut îndemna pe Baiul să facă această jalbă?

Primul, care răspunde la acest nou atac, e Schobeln, și Magistratul — candid ca totdeauna, — adaugă: „Din partea Magistratului nu i s'a făcut niciodată vreo nedreptate, nici nu i s'a dat prilej să facă vreo jalbă. Nici injurii nu i s'au adus, așa că nu are de ce să se plângă“. Cere deci să i se respingă jalba. Dar tot el e cel care — abia după câteva săptămâni —

zice despre Baiul : „Numai neliniștitul și deochiatul de Baiul le pune pe toate la cale și de aceea ar merita o pedeapsă aspră“.

Tot atunci cere și guvernul ca Baiul să fie întrebat: cum de a îndrăsnit — contrar deciziei prealalte, care i s'a comunicat prin direcțiunea poliției din Viena încă în a. 1816 — să continue a ținea agenție interzisă. (Nicolae făcuse un recurs pentru Moise Regman din Daneș !) I se răspunde însă că de câțiva ani lipsește din sat, ca să nu dea seamă surorilor de moștenirea părintească. Când e în Cluj, când e în Sibiu, în Făgăraș sau în Mândra.

În sfârșit, în a. 1843, i se dă de urmă în Cluj. El se justifică în fața Magistratului de acolo, aducând în apărarea sa anumite circumstanțe, și promițând că ceea ce susține va și dovedi cu documente, așa că i se dă un termen de șase săptămâni, ca să prezinte guvernului acele dovezi.

În același timp, Magistratul raportează că în absența lui Nicolae s'a făcut, încă în a. 1839, împărțirea averii imobile din moștenire, dar celelalte obiecte zac închise în casa lui și se vor deteriora, dacă nu cumva vor fi furate. Ceilalți moștenitori cred că el nu se va întoarce curând în sat, cer deci guvernului să-l cheme prin citație edictală, ¹⁾ fixându-i un termen scurt, și dacă nu se va prezenta, să se dea Magistratului dreptul de a deschide casa cu forța, ca să se dea fiecăruia partea ce i se cuvine. (Cererea e semnată de trei cumnași și de nepotul Aldulea !) Magistratul îi întreabă dacă suportă ei spesele de imprimare a citației. Moștenitorii răspund — abia în a. 1844 — că nu se învoiesc, dar după câteva luni se mai răzgândesc, și citația se tipărește. Astfel lui Nicolae i se acordă un termen de trei luni, ca să se întoarcă; în caz contrariu, i se va vinde averea mobilă și imobilă, și din prețul vânzării se vor da celorlalți moștenitori părțile pe care are să le restituie.

Pe când se afla în Cluj, Românii din Zărnești se hotărăsc să-și facă școală nouă, și în acest scop preoții cer să li se dea lemnul necesar din pădurea Măgurii, iar dascalul I. Smedu Meșianu face recurs contra arendașului Dick, care într'un denunț arăta între altele că rachieria lui Meșianu e un pericol pentru

1) Făcută prin publicațiuni.

școală, care într'o bună zi poate să ia foc. Meșianu mai ceruse însă și urcarea lefii învățătorilor, dar Magistratul i-a respins cererea, arătând că e unul din cei mai bogați cărauși din sat. E drept că nu are leafă fixă și — după obiceiul vechiu — părinții îl plătesc cum pot și cum vreau, dar tot îi dau cel puțin un creișar pe săptămână. Înainte cu câteva săptămâni însă a fost în sat directorul școalelor neunite, Moise Fulea, și protopopul P. Gherman, și în înțelegere cu oamenii, i-au fixat câte 1 fl. 30 cr. de fiecare elev, pentru semestrul de iarnă. De altcum instrucția durează 3—4 luni și școala e neglijată. De catihet nu e lipsă, căci sunt patru preoți, așa că nu mai e nevoie și de al cincilea.— Cu toate că Baiul nu e în sat, totuși — concludă Magistratul, care tot Baiul-ești vedea în Zărnești — mâna lui se simte și aici!

*

Văzându-se încolțiți tot mai des, diregătorii devin și mai agresivi, iar preoții și poporul, care știau că Nicolae le va sări oricând în ajutor, folosesc orice ocazie pentru a se răzbuna. Astfel, pe când arendașul Dick era în Sibiu, soția lui se plânge Magistratului că Românii și-au permis volnicia de a scoate din pășune 30 de vaci și 180 de oi. Vinovații sunt: preotul N. Comșa, Smedu Meșianu, Bratu Dan, Nistor Meșianu și Radu Nișcov, care a doua și a treia zi de Rusalii au răsculat pe oameni, îndemnându-i să ia cu asalt casa domonială, iar când au scos vitele, preotul le-a spus că dacă ar veni judele, pângarii sau arendașul să dea drumul vitelor proprite, să sară cu bâtele la ei. La sfârșit își aduce însă aminte că între cei care au instigat poporul era și preotul Ion Nic. Baiul. — Ancheta nu întârzie și când se termină, Românii — mai mult decât îndrăsneți — cer Magistratului să atragă atenția lui Dick... să-și țină soția în frâu, cum se așteaptă dela orice bărbat, și să n'o lase să se amestece în treburile bărbaților, care nu sunt pentru ea!

Tot atunci Zărneștenii încep lupta și în contra notarului Alex. Molnár, cumnatul arendașului Dick. Ei se plâng că nu știe românește, și astfel nu se pot înțelege cu el decât prin tâlmaciu, căruia încă trebuie să-i plătească pentru serviciul făcut. Au însă un om potrivit pentru slujba aceasta, pe tânărul I. Aldulea, pe care din toată sărăcia lor l-au ajutat să-și termine studiile, ba

a făcut și practică la tabla regească. Acesta vorbește perfect latinește, nemțește, ungurește și românește, e născut și crescut între ei (de fapt era născut în Bran !) și le cunoaște obiceiurile, cum și ei îl cunosc pe el, iar pentru sprijinul ce i l-au dat la învățătură, le-a promis că pentru contracte și obligațiuni nu le va lua nici un ban, mulțumindu-se cu salariul fix, ceea ce ar fi o mare ușurare pentru ei.

Cerându-se informații, Dick raportează că într'o Duminică diaconul I. Baiul i-a oprit pe credincioși în fața bisericii și le-a spus : „Oameni buni ! Ascultați, căci vreau să vă spun un lucru mare. Avem între noi un tânăr învățat, care, spre mulțumirea noastră a tuturor, a terminat școalele înalte și mai înalte, și care e de neamul nostru... El nu cere pe an decât patru creișari simbric dela fiecare gazdă, și toate contractele și obligațiunile vi le face fără să vă ia un ban... Veniți la mine acasă și iscăliți cererea“. Ca lămurire, Dick mai spune că Aldulea, care până atunci studiasse la Târgul Săcuiesc, e nepotul „fimosului Nic. Baiul“ și locuște de câțva timp la diaconul. Acesta trebuie să fie tânărul „extraordinar de învățat“, care vrea să fie notar în Zărnești, căci de când e aici, nu mai încetează răzvrătirile ; zilnic sunt turburări și neplăceri („Secaturen“) de tot soiul. Cere deci ca tânărul să fie îndepărtat din sat, pentru ca liniștea să fie restabilită !

*

Spre sfârșitul acestui an (1844), se încurcă însă și treburile lui Nicolae, căci guvernul, cu adresa No. 6099 J. din 28 Oct. arătându-i că nu s'a conformat obligațiunii ce-și luase în a. 1816, de a nu ținea agenții interzise, și pentru că nu prezentase în timp legal recursul lui Regman, ordonă să fie pus sub acțiune fiscală și să restituie lui Regman cei 50 florini. I se răspunde însă că Nicolae de mai mulți ani nu e nici în Zărnești, nici în Brașov, și că ar fi în Cluj.

La 16 Ianuarie 1845 guvernul ordonă din nou Magistratului brașovean să intervină la cel din Cluj, ca să-i comunice lui Nicolae acțiunea pornită contra lui. Acesta nu așteaptă să i se spună de două ori, ci scrie la Cluj, iar substitutului Ioseph Pflecker îi dă ordin ca imediat ce s'ar întoarce acasă, să-l pună

sub urmărire fiscală și să facă tot posibilul ca să nu scape nepedepsit. Din Cluj se răspunde însă că Baiul a plecat de acolo, încă din luna Decembrie a. 1844, și s'ar fi dus la Târgul Săcuiesc. Magistratul brașovean scrie și acolo, dar la 26 Iulie i se răspunde că a fost căutat din casă'n casă, dar n'a fost aflat, ceea ce se raportează și guvernului, care la 25 Septembrie cere să i se trimeată de urgență semnalmentele lui Baiul, pentru a fi publicate în toată țara.

În zadar am întreat în toate părțile, în Zârnești ca și în Brașov, dacă nu are cineva vreun portret al protopopului Bratu sau al „Coconului“! Doar bătrânii își mai amintesc de acești doi luptători pentru drepturi ai Românilor din Țara Bârsei! Dacă frumoasa bibliotecă a venerabilei doamne Maria B. Baiulescu, harnica președintă a Uniunii Femeilor Române și strănepoata lui Nicolae, nu ar fi fost distrusă în mod rușinos de barbar în timpul războiului, poate că s'ar fi aflat ceva între însemnările și amintirile familiare, păstrate cu multă venerațiune dela fericitul protopop Bartolomei Baiulescu, nepotul lui Nicolae.

În lipsa portretului trebuie să ne mulțumim cu „descrierea personală” a acestui bărbat, după care ne putem face totuși o icoană cât de palidă despre fizicul lui și al protopopului Bratu:

Descriere personală

a lui Nicolae Baiul, care de mai mulți ani lipsește de acasă, și care de prezent, pentru a se sustrage obligațiilor fiscale, pornite contra lui pentru anumite delictе, își schimbă în continuu domiciliul.

E născut în Zârnești, districtul Brașov, în vârstă de 63—64 ani, de religie neunită, de statură mijlocie și robust, pe față cu urme de vărsat. Are nasul mare și roșu, ochii cenușii, părul și mustața cărunte. Poartă haine obișnuite, nemțești, și vorbește românește, nemțește, latinește, și puțin ungurește.

Acest individ să fie curentat, și dacă va fi aflat, să fie adus sub escortă sigură la Magistratul Brașovului.

*Din ședința guvernului regal transilvan. — Cluj
19 Dec. 1845.*

Aceste semnalmente fură trimese tuturor jurisdicțiilor din țară, precum și comandamentului general militar, pentru a fi escortat la Brașov, unde imediat să fie supus acțiunii fiscale.

Cum s'a scos din această urită încurcătură, nu știm, căci în actele arhivei brașovene nu se mai pomenește de această acțiune ! Probabil însă că i-a servit de învățătură, căci de atunci încolo numai arareori îi mai aflăm numele printre cei certați cu Magistratul.

Astfel, în a. 1846, Nic. Țântea („Czinte“), cancelist guvernial la Cluj, îl împrucesuează pe el și pe Bart. Meșianu, învățător în Zărnești, apoi preot și namesnic tot acolo, pentru niște bani, cu care i-ar fi împrumutat. Procesul durează până prin a. 1857, și Țântea, crezând că face o plăcere Magistratului, îl numește : „az esmeretes...“ (cunoscutul N. Baiul !)

În anul următor (1847), Nicolae cere să i se dea voie a-și face observațiunile într'un proces cu vărul său I. Bran, dar guvernul îi respinge cererea.

Tot atunci jurații din Zărnești sunt — în două rânduri, — provocați să ia din averea lui Nicolae suma de 1 fl. 30 cr. și să o verse ca taxă guvernială, iar dacă nu au de unde să ia, să raporteze. Nicolae însă plecase din nou de acasă!

*

Vremurile erau din zi în zi tot mai grele..! Oprimarea celor mulți și necăjiți devenea tot mai insuportabilă, căci nu erau stăpâni nici pe pământul nici pe munca lor, iar cei care erau chemați să „le pună ventuze, să-i amputeze și să-i cearnă“, erau prea îmbuibați și prea preocupați numai de o îmbogățire cât mai grabnică, și deci prea orbiți pentru a vedea norii ce se adunau tot mai numeroși și mai întunecați, prevestitori ai furtunii, care nu avea să mai întârzie mult !

Scoaterea din câmp a vitelor în a. 1844, apoi planul de a lua cu asalt curia, precum și îndrăsneala din jalba contra soției arendașului, erau tot atâtea semne că lucrurile nu mai pot continua astfel. Viena era însă prea departe, iar micii satrapi din Brașov și Zărnești nu puteau crede că situația s'ar schimba vreodată. „Aproape de ulița mare din Zărnești — zice cronicarul din Noua Bibl. Rom. — era un gros mare de fag cu găuri, și

în toată bună vremea erau acolo oameni și femei cu picioarele în butuci, de nu se puteau mișca, iară cei ce treceau, se înfiorau. Când pleca arendașul, ori Săsoii, rudele lor, toți cei care aveau cai, erau chemați să-i ducă de poște (gratuit!), iară cei cu boi, să le ducă lemne.“

Despre soția arendașului Dick ne spune că era : o muiere-rușcă cu toți dracii ; bătea bărbat, bătea frate, bătea muieri de întrau în draci, când mergeau la ea să se dijmuiască fasolea, iar bărbați-i sărutau mâna, până și un preot. Intr'o zi din August 1844 Baiul junctul¹⁾ însă le-a spus : „Ticăloșie de voi, să ascultați și să vă domnească un c.. de muiere!“ și atâta a fost de ajuns ca să-l pună sub acțiune fiscală... încât a stat în Viena 13 ani (lasă că și-a văzut și de un proces însemnat, pe care l-a și miruit.²⁾)

Alt caz semnificativ, povestit de același cronicar, e următorul : Intr'o zi, când tot hotarul era secerat și oamenii voiau să-și aducă bucatele acasă, cocoșatul, fratele „Doamnei“ (al soției arendașului !) puse lacăt la porțile câmpului și nu-i lăsă pe oameni, spunându-le că Doamna n'a poruncit. Locuitorii însă se temeau de ploaie, și spuseră diaconului Ion Baiul : „Părinte, s'a dijmuit, vremea se strică, și nu ne lasă să ne aducem bucatele acasă!“ „Ia să văd eu!“ zice părintele. Cocoșatul, provizorul, era cam beat și sta în poarta câmpului. Diaconul se duse să-l mai roage odată să deschiză, dar îi răspunse : „Taci, mă, prostule!“ Atunci noi am împins calul, că era călare, și el a sărit cât colo, iar oamenii au deschis porțile și și-au adus bucatele. Din această cauză s'a iscat un proces criminal, încât numai moartea, după mai multe apelații, l-a scăpat pe diacon. —

Turburările revoluției se pare că l-au prins pe Nicolae Baiul departe de Zărnești, în capitala Ungariei, de unde n'a putut, sau n'a voit să se întoarcă, ceea ce credem că a regretat tot timpul cât a mai trăit. Dovada ne-o face o „obligație“ a sa, aflată în arhiva oficiului protopopesc din Zărnești, datată „Pesta, die Mercurii 12-ma Iulii 1848“, semnată de el și de Vasile Lacea, ca martor, și în care recunoaște că a primit dela vărul său

1) Secretarul.

2) Câștigat.

I. Bran suma de 60 fl. m. c. „carii eu am luat împrumut în forma ista : 35 fl. acum și 25 fl. mai înainte, și mă leg, precum acești bani voi repersolva anno isto 1848, iar pentru securitate i-am dat partea mea din montele Ciobote, care este mie singur dat de perinți cu învoirea sororilor, însă anno isto venitu este al meu din zisu monte Ciobote, și numai în fiitoriu an 1849 și de aicia înainte până voi da prespecificați bani, să aibă putere a trage venitu acelor alpe Ciobote, aceea de sine înțelegându-se că dope plătiți bani, același monte, și anomit a treia parte, iar a mea este“. Nu credem însă să fi replătit vreodată împrumutul, și astfel nici muntele „Ciobota“ n'a mai fost al lui, cum — încetul cu încetul — n'au mai fost nici celelalte imobile moștenite dela părinți. Și nici nu e de mirare, căci multele călătorii pe care le făcea, în interesul propriu, sau al altora, la Viena, Pesta, Cluj, Sibiu, etc. precum și timpul — adeseori luni și ani întregi — petrecut departe de casă, costau mult. Dar și mai mult îl costa slăbiciunea din tinerețe : jocul de cărți, unde de cele mai multe ori pierdea. „Locul de predilecțiune al petrecerii lui era Clujul, unde afla mesteri pentru treaba aceasta între Români și străini“. ¹⁾

*

Când s'a întors în sfârșit acasă (1851), multe se schimbară : unchiul său Nicolae Baiul era jude, vărul său I. Bran de Lemeni inspector domonial, iar nepotul său Bart. Meșianu, student în filosofie și teologie, era notar. Acum — zice cronicarul — se întoarce roata; doamna Dick, cățeaua, e umilită. Notarul (cel vechiu, Al. Molnár, își vânduse tot și plecase ! N. A.) poruncește des ca cu cei patru telegari ai ei să-l ducă de poște la Brașov. Ea nu mai avea nici o trecere, deci pleacă. Arenda nu o mai ia nici un Sas, căci nu cutează, ci o ia neguțătorul român Bucur Pop, și după aceea notarul, care era preot“. Astfel raportul de supușenie între Brașov și Zărnești, care dăduse prilej la atâtea nemulțumiri și jalbe, încetează — cum o spune însuși Magistratul — în a. 1850 !

*

1) „Telegraful Român“, a. 1920, No. 13.

Unde era, și ce făcea „Coconu“ când nu era în Zărnești? În Cluj nu se ducea numai pentru a juca cărți. Dovadă e „un memoriu al său, prezentat la 8 Noemvrie 1844 cancelariei aulice din Viena (No. 4148), în care arată că, umblând în afacerile sale particulare pe la Cluj, a făcut trista constatare că tinerii români ortodocși, care studiază filosofia și dreptul în liceul regesc claudiopolitan, *nu se împărtășesc de instrucție religioasă, nu cercetează biserica și nu ascultă nici un fel de predică*. De aceea roagă pe cei în drept să ia măsuri: 1) spre a fi împărtășiți acești tineri studenți de instrucție religioasă corespunzătoare prin un profesor de religie, care să-i ducă și la biserică, 2) să învețe doctrina religiei și practica bisericii ortodoxe, și 3) protopopul Grigorie Gál, care a studiat filosofia în liceul regesc claudiopolitan, și cunoaște limbile obișnuite în patrie, să fie îndatorat a supraveghia instrucția religioasă a acestor tineri. — Cancelaria aulică scrie guvernului ardelean în 5 Dec. 1844 să transpună acest memoriu episcopului transilvan (romano-catolic!) ca directorul suprem al școalelor catolice, cu îndrumarea de a lua dispozițiile necesare pentru îndreptarea lucrurilor, întrucât arătările lui Baiul le va afla întemeiate. Dispozițiile pe care le va fi luat episcopul romano-catolic în interesul tinerimii ortodoxe române nu le cunoaștem. Dar ni le putem închipui“. ¹⁾ —

Avocat zelos, după lupte de peste zece ani, el câștigă față cu fiscul procesul locuitorilor români din granița Transilvaniei spre România, de 200.000 fl., drept despăgubire pentru daunele suferite prin militarizarea graniței sub Maria Terezia. ²⁾ E vorba de Românii din Tohan și Șinca, care nevoind să între în regimentele grănițerești, în care caz trebuiau să-și lase și legea moștenită din moși-strămoși și să primească unirea cu Roma, au preferat să-și părăsească vetrele, formând astfel comunele Tohanul Nou și Șinca Nouă. În intervalul dela 1763—1838, când Baiul câștigă procesul, multe din aceste familii se stinseseră sau trecuseră granița, astfel că după ce s'au plătit despăgubiri de

¹⁾ I. Lupaș: „Patria“ a. II. (1920) No. 61: „Nicolae sau Ioan Baiul?“ și „Societatea de Măine“ a. I. (1924) No. 5, pg. 106: „Cum a pornit Clujul pe calea naționalizării“.

²⁾ „Enciclopedia Română“, loc cit.

vro 170.000 fl., a mai rămas o sumă de 30.000 fl. pentru care tot el a mijlocit la locurile mai înalte ca să se dăruiască în favorul diecezei ort. române din Transilvania, fiind administrată de Consistor până la a. 1883 ca fundațiune de sine stătătoare, iar de atunci s'a contopit în alte fonduri. ¹⁾

În ședința din 7 Aprilie 1870 a adunării eparhiale ortodoxe din Sibiu, deputatul I. Bran de Lemeni propuse ca acest fond să fie numit „Fondul Baiul“, motivând cu „osteneala cea multă ce și-a dat acest bărbat pentru exoperarea despăgubirii...“ Propunerea însă nu s'a primit, sub pretext că numele lui Baiul se va eterniza dacă se va face amintire în istoricul fondurilor de ostenețele lui.²⁾

„Telegraful Român“ descrie mai pe larg acest succes al lui Baiul, arătând că numai cu o stăruință de fier, în curs de mai mulți ani, călătorind de mai multe ori la Viena, rămânând acolo săptămâni și luni întregi — și în lipsa de mijloace, căci pe atunci anticipațiunii pentru procese nu se dădeau, iar în cazul acesta nici nu avea cine să le dea — „Coconul“ era silit să petreacă prin biserici, care în Viena stau deschise ziua și noaptea, și mai ales iarna, fiind încălzite, având o carte de rugăciuni vârită printre actele procesului, nimeni nu-l controla dacă se roagă sau lucrează.

Din suma obținută prin proces, i s'a dat și lui o părțică bine meritată, cu care și-a cumpărat mai multe vaci, voind să-și facă o mică gospodărie acasă în Zărnești, iar pentru îngrijirea vacilor și-a angajat două fete, amândouă având numele de botez „Dobra“, cărora, pentru a le deosebi, uneia îi zicea „Dobra major“, iar celeilalte „Dobra minor“.

1) „Telegraful Român“ loc citat. — În cererea lui Andrei Șaguna către împăratul (1 Dec. 1855), marele mitropolit amintește și de această fundațiune pe care Ferdinand I. ar fi dăruit-o în a. 1837 clerului ortodox, dar nu amintește numele lui Baiul. (Vezi „Metropolia Românilor ortodocși“ de Dr. Ilar Pușcariu, partea II. pag. 146).

2) „Gazeta Transilvaniei“ a. 1870 No. 33. — „Scopul acestui fond era ca din el să fie ajutorăți preoții. În a. 1855 fondul ajunsese la suma de 43.803 fl. 33 cr., dar era dator la „Fondul Seminarului“ 600 fl., la „F. V. Moga“ 120 fl., la al căsătoriților 1560 fl., la cel sidoxial 2329 fl., 43 ³/₄ cr., la al vămilor 2000 fl.. Pentru ce?“ („Gaz. Trans.“ a. 1863. No. 97, pag. 376).

Se mai povestește că fiind el odată în Viena, pentru alte procese, și fiind silit să rămână acolo mai multe luni, acasă se întâmplă ceva cu vacile, și atunci una din fete porni spre Viena cu unul din numeroșii cărauși zărneșteni, și ajungând după trei săptămâni în capitala Austriei, „era minune între Vienezi, care nu mai văzuseră astfel de port, cu fotă, opinci, sarică și o frizură de cap extraordinară, adecă cu părul retezat înainte, iară îndărăt chică, și în loc de cercei o mulțime de parale (bani micuți) turcești). Urmarea fu că pe uliță se luaseră cu cărdul Vienezii după ea, ca după o minune, și fiindcă știa numai românește, mai pe urmă, sub escortă și cu alaiu ajunse la poliție, până ce „Coconul“ află despre ea și o conduse la locuința sa.“ —

Când era acasă, la Zărnești, mergea adeseori la Brașov, și, dacă nu afla trăsura sau căruța mai bună, se urca în carăle ce transportau lemne sau alte mărfuri, iar dacă la vreun loc vitele nu mai puteau trage, puneă și el umărul la roată, împingând până când carul era scos din glod.

*

Meritul principal al lui Baiul nu e însă câștigarea procesului locuitorilor din Tohan și Șinca, câștig de ordin pur material, exceptând suma donată diecezei! Alt merit, mult mai mare și pe care nici unul din pușinii și laconicii lui biografi nu uită să-l amintească, îl ridică mult deasupra contemporanilor săi! Dar să-i dăm din nou cuvântul cronicarului: „Știu bătrânii din Țara Bârsei și a Oltului că el mergea din casă'n casă pe unde auzea că sunt copii români talentați, și stăruia până ce îndupleca pe părinți să-i dea la școală mai înaltă, îi puneă în trăsura lui, și-i ducea la Blaj. Cel dintâiu învățacel sprijinit de el a fost căpitanul suprem (de Făgăraș) I. Bran de Lemeni, care după ce a învățat la școala poporală din Zărnești și la cele normale ¹⁾ din Brașov, pe la 1822 (?) Baiul zise mamei sale, care era văduvă: „Să-mi dai mie pe Johanes, să-l duc să se lumineze la Blaj!“ Ea s'a învoit și în săptămâna brânzii din a. 1846 îmi spunea bătrânul Nicolae Baiul: „Am mers în voia lui Dumnezeu, călătorind cu căraușul Vălsan din Zărnești către Blaj. Am trecut peste dealul Pleșii (?). Vremea era rea, drumul gloduros, caii

¹⁾ Primare.

obosiți cât nu mai puteau trage, și trebuia să împingem și noi. „Împinge la leucă, Iohanes, că pentru tine este această călătorie, ca să capeți cultură și domnie! Acestea se câștigă cu mari greutăți!” În două zile, călătorind mai mult pe jos decât în car, am ajuns la Blaj, am fost la episcopul Bob și l-am rugat să-l primească ca [elev] extraordinar¹⁾ și să i se dea țipăi²⁾, căci e copil sărac, și m'a ascultat. Am rugat pe profesorul Chirilă, și l-a primit în cvartir³⁾. După aceea am dus pe Smedu Meșianu la Viena, pe Nicolae Baiul (?), pe Aldimir Comșa și pe Dobre Negru tot la Blaj, iar pe Alduleanu, nepotul meu, l-am dus în Cluj. Am stăruit de Țărcă din Săcele să-și ducă la Blaj⁴⁾ pe maiorul de azi Oprea și pe Gh. Țărcă. Am stăruit de Secăreanu și a mers cu mine, și i-am dus copiii la Blaj. Am îndemnat pe negustorii Gh. Ioan și Vas. Lacea, și și-au dus fiii la școală în Cluj. Deschiderea porților [pentru obținerea de] posturi am făcut-o cu acești juni, că junii români gr. ort. nu erau primiți în nici o diregătorie. Am mers odată în Magistrat cu vreo patru școlari de aceștia, și le-am prorocit Sașilor că acești copii care învață bine în vârsta lor, vor fi domni ca și ei, și mă bucur că s'a întâmplat cum le-am zis, că d-l I. Bran a fost cel dintâi după 1848 inspector român, Alduleanu e președinte la tribunalul urbarial din Brașov, căruia se închină Sașii; Pușcariu, Secăreanu și Const. Gh. Ioan sunt consilieri.⁵⁾

Tot el e cel care a îndemnat și a ajutat pe nepoții săi Ioan Meșianu, mai târziu episcop și mitropolit, pe Bartolomei Baiulescu, fost protopop al Brașovului și pe tinerii I. Danseu (?) I. Comșa, și alții, să-și continue studiile începute în sat, așa că astăzi Zărneștii se numără printre întâiele localități din Ardeal care au dat neamului nostru o pleiadă de bărbați aleși, care în vremurile turburi au avut un rol însemnat în vieța noastră bi-

1) Extern.

2) Pâni, cu care erau ajutați elevii lipsiți.

3) Locuință.

4) Vezi și G. Barițiu: „Istoria Transilvaniei“ vol. I. pg. 617.

5) „Tot la Blaj au studiat mulți Zărneșteni, Brașoveni și Vlădăreni, pe care-i ducea patronul lor Nic. Baiul *advocatul*, zicând episcopului: „Dă, Măria Ta, și acestora țipăi, căci am să fac din ei protopopi, secretari, consilieri, oficiari, etc. („Memoriul“ lui Iosif Șterca Șuluț, partea III. Sibiu, 1880 pg. 97).

sericească și națională, ceea ce în mare parte este meritul lui Nicolae Baiul.

Acest lucru s'a remarcat de mult, căci în a. 1871, când nepotul său, Ioan Cavaler de Alduleanu, s'a stins din viață în capitala Ungariei la 30 Aprilie st. v. și a fost înmormântat la 9/21 Mai în Zărnești, corectorul liceului român din Brașov, Dr. Nic. Pop, în panegiricul său a spus între altele: „De creșterea micului orfan se îngriji unchiul său Baiul, pe care-l avem toți în pie memorie, și-l cunoaștem pentru zelul lui mare, cu care s'a silit în toată viața sa ca să facă și pe Români părtași de folosul cel neprețuit al luminii, adică al științelor. *Dacă Baiul nu ar avea alt merit decât acesta, că a crescut pe micul orfan, ar fi destul ca Românii să-i fie recunoscători...* Sub această mână binecuvântată a fost orfanul până la vârsta de 13 ani, când, din oarecare cauze politice, Baiul a fost silit să-și părăsească patria sa pentru 11 ani, ce i-a petrecut în Viena“.¹⁾

Tot cronicarul ne mai spune că arhimandritul Iosafat Snagoveanu, care de frica Rușilor se refugiase în Ardeal, petrecând mai mult timp în Zărnești, într'o Duminecă a ținut în biserică o cuvântare „fără carte“. Poporul povestea că „a vorbit și el ca Coconul Baiul, fără carte și înalt. În altă Duminecă însă mi-a cerut o carte cât mai veche, se așeză în mijlocul bisericii, și se făcea a ceti și a cuvânta, încât s'a îndulcit inima ascultătorilor.“²⁾

El ne mai spune că Baiul a aflat hrisoave pentru unii munți ai Zărneștilor, în care se arăta că proprietarii lor îi cumpăraseră dela boieri din Principate, pe când Magistratul susținea dreptul său de proprietate asupra pădurilor din acești munți, pentru că avea dreptul regal de pășunit, pescuit și crășmărit,³⁾ iar odată a dus cu sine la Viena pe Pișculesele, trei fete bătrâne din sat, ca să-și apere un drept de moștenire la împăratul, ceea ce le-a și reușit.⁴⁾

*

1) „Gazeta Transilvaniei“, a. 1871. No. 34.

2) „Noua Bibliotecă Rom.“, loc citat.

3) Id. pg. 409.

4) Id. pg. 410.

Anii bătrânețelor, când se mai liniștise și el, Coconul i-a petrecut în Zărnești, trăind în casa părintească, unde a locuit mai târziu și protopopul — apoi mitropolitul — I. Mețianu. Probabil că din frumoasa moștenire nu-i mai rămăsese nimic căci în a. 1852 comandamentul militar districtual de Sibiu și Făgăraș face cunoscut Magistratului brașovean că Baiul a păgubit orașul cu un car cu lemne verzi, pe care le-a luat din „Măgură“, și cere ca, pe lângă restituirea pagubei, să fie pedepsit și cu zece zile închisoare, iar Magistratul dă ordin pădurarului să evalueze paguba, anunțând totodată pe directorul închisorii din Brașov că Baiul va fi trimis acolo să-și facă pe-deapsa.

Nu știm dacă Magistratul a avut sau nu satisfacția de a-l vedea în sfârșit pe bătrânul luptător și neastâmpăratul cutreierător al țării între cele patru ziduri reci ale „Zuchthaus“-lui brașovean! Mai curând ne vine însă a crede că Baiul nici de astădată nu a împlinit voia celor care o vieață întreagă l-au stat în drum.

În același an, Johann Honigberger, castelanul provizoriu din Bran, anunță Magistratului că Baiul a ținut în Zărnești o întrunire a tuturor juraților și bătrânilor în așa numita „Curtea căraușilor“ și, după cât a auzit, a făcut cu ei o învoială, ca el, Baiul, și cu Vartolomei Bădescu din Șimon-Bran, să plece la Sibiu ca deputați ai Brănenilor, eventual și mai departe, ca să obțină pe seama acelora aprobarea de a aduce fără vamă bucate din Muntenia, iar pădurile, munții, morile, crâșmele, etc. să le ia dela oraș, și să fie proprietatea lor. Magistratul se adresează imediat preturii din Râșnov, comunicându-i că Nic. Baiul „cunoscutul cărcotaș și urzitor de turburări“, fără aprobare mai înaltă, și tocmai în vreme de stare de asediu — ceea ce este cu atât mai strict interzis — a ținut o întrunire, făcând o învoială cu oamenii, și cere să fie pedepsit cum merită, ca unul care scoate poporul din minți.

În anul următor (1853), același Honigberger anunță că în seara de 8 Mai a aflat dela servitorii din cancelarie că notarul Nic. Tătaru are de gând să plece la Sibiu. A doua zi a mai aflat dela crâșmarul Martin Kaiser că a ținut și o „orațiune“ în public, în care a declarat că, împreună cu Coconul Baiul, va pleca

la Sibiu pentru a obține pe seama locuitorilor din Bran morile crășmele, munții, livezile, pășunile și pădurile, pe care le stăpânește domnul de pământ, și în acest scop a încasat bani dela fiecare comună. (Fundata, d. ex., a dat 55 fl. W. W. bani gata!) — Tot el mai raportează că vreo câțiva locuitori din Șimon-Bran au pus stăpânire în mod volnic pe pășunea „Valea Grajdului“, care până atunci era folosită numai de funcționarii dela contumacie și de arendaș, pentru vitele lor.

Ingrozit, Magistratul raportează imediat preturii, cerând anchetă și o pedeapsă strașnică, ca un avertisment pentru cei care vor fi aflați vinovați că turbură poporul. La 19 Iulie pretura răspunde că cele relatate de către castelan cu privire la notarul Tătaru, nu sunt adevărate, și că totul se reduce la faptul că satele brănene — cu știrea subprefectorului de acolo și în conformitate cu decisul guvernial No. 11666/2159 din 3 Iunie 1852 au cerut aprobarea ca — cu spesele lor — să scoată din arhiva capitlului din Alba-Iulia documentele privitoare la teritoriul hotărului lor, și pentru a-și alege delegații, au ținut o întrunire, în care s'a discutat și chestiunea cheltuielilor necesare. Cât privește chestiunea pășunii din „Valea Grajdului“, ea se va desbate în altă ședință, iar rezultatul se va comunica.

Astfel s'a risipit și această ultimă spaimă a Magistratului pricinuită de Baiul, de al cărui nume, de aici încolo, nu se mai face amintire în actele arhivei brașovene. —

Singurul dintre bătrânii de astăzi, care-și mai amintește de „Coconu“, este venerabilul avocat nonagenar brașovean Ioan Garoiu, care ne-a spus că pe când era la școală în Zărnești, după ce se terminau cursurile, „Coconu“ îi ducea pe copii la el acasă — ori cât de mulți ar fi fost — și-i învăța diferite cântece, dintre care și astăzi mai știe fredona un cântec sârbesc „Na, guleato“. Bătrânul nu era ursuz cu ei, ci blând și bun. Mai făceam și prostii, ca copiii — își încheie amintirile simpaticul moșneag — dar niciodată nu ne-a bătut, nici nu ne-a adresat vreo vorbă aspră“.

O strănepoată a lui își mai aduce aminte, din spusele mamei sale, că soția arendașului Dick îi știa dela o vreme de frică lui Baiul, și dacă afla că unul ori altul era înrudit cu el, îl lua mai cu binîșorul, zicându-i : „De ce nu mi-ai spus că ești neam

cu „Coconu“? și-l mai lăsa și nepedepsit. Tot această strănepoată ne-a spus că-i ducea pe copii „cu droala“ și-i înscria pe la școli, iar pe cei leneși îi punea să tragă la căruța cu merinde. —

Lui Baiul nu i-a fost dat însă să închidă ochii între ai săi în Zărnești. Probabil că — lipsit de orice mijloace, și rău văzut de cumnați, cărora le răspunsese cu șicană la șicană — în zilele din urmă ale vieții se va fi retras la prietenul său mai tânăr, părintele Ioan Dumbravă din Brașovul-vechiu, fiul bunului prieten al protopopului, neguțătorul Bucur Dumbravă, care murise și el în a. 1841, sau, poate, la prietenii din Târgul Săcuiesc.

Cronicarul ne spune scurt că „a răposat neuitatul bărbat, alungat de ai săi, în loc străin“. ¹⁾ Tot în satul său natal a fost însă înmormântat, căci în protocolul morților din Zărnești, din anul 1855, Mai 28, îl aflăm trecut de către nepotul său, preotul Bartolomei Baiulescu : „Fostul Secretar Episcopesc Neculae Baiul. De moarte firească. 72 ani, 9 luni“.

Rămășițele pământești i-au fost așezate în biserica cea nouă, ctitoria tatălui său, care tot acolo odihnește, alături de protopopița Neacșa, în partea dreaptă a naosului, unde, până nu de mult, un sfeșnic în formă de cruce, arăta locul unde odihnesc în cavou, acești doi luptători zărneșteni.

Ciudat e că „Telegraful Român“ n'a luat nici cel puțin notă despre moartea lui. Avea pe atunci alte preocupări mai înalte, publicând știri din țările și continentele străine. Nici ziarul brașovean „Kronstädter Zeitung“ și nici revistele germane atât de numeroase, nu și-au bătut capul cu trecerea lui din această viață plină de sbucium și de preocupări mai înalte. Numai „Gazeta Transilvaniei“ ²⁾ și-a mai adus aminte de el, publicând o scurtă corespondență din Zărnești, cu data de 10 Iunie n., în care se spune : „Ieri (9 Iunie n.) petrecurăm la ultimul lăcaș pe Nic. Baiul, fost în curs de 8 ani notar consistorial, în vârstă de 68 ani. Răposatul a fost unul din acei bărbați ai Românilor, care fac toate pentru alții, și nimic pentru sine. De când ieșise dela episcopia din Sibiu, făcea pe avocatul, mai ales în cauze administrative. Sub sistema vechie di-

1) „Noua Bibliotecă Română“, pg. 455.

2) Anul 1855, No. 43.

nainte de a. 1848, dânsul era neobosit întru a deschide uşile guvernialiştilor din Cluj şi ale consiliarilor dela cancelaria transilvană din Viena... Mai în scurt, Baiul fu în Ardeal ceea ce fusese odată Nicoară în părţile Bănatului şi mai vârtos în Arad, sau ceea ce sunt advocaţii cei vechi dela Logofeţia dreptăţii în Bucureşti încă — o mai zicem odată — cu acea diferinţă că răposatul *îngrijia de toată lumea, numai de sineşi uita cu totul*. Cel mai mare merit al lui a fost, că sîlila pe părinţii mai avuşi în tot chipul ca să-şi dea pruncii la şcoale mai înalte, şi osteneala lui în punctul acesta nu a fost nicidecum deşartă! —

În amintirea lui Nicolae, nepoţii săi: episcopul Ioan Meşianu şi protopopul Bart. Baiulescu, au înfiinţat în Zărneşti o fundaţiune, care mult timp a purtat numele lui, din ea dându-se ajutoare tinerilor meseriaşi, iar mai târziu a fost cumulată în o altă fundaţiune. Dar aceasta nu e de ajuns! Noi credem că în această mare şi frumoasă comună românească, unde nu am văzut nici o statuă sau tablă comemorativă, cele dintâi vor trebui ridicate acestor doi bărbaţi, care, pe lângă preocupările înalte de ordin bisericesc, cultural şi economic, au dovedit în deajuns şi curajul necesar, caracteristic neamului din care fac parte, şi din care şi-au făcut un titlu de glorie, iar pentru Zărneşteni o mândrie!

Nicolauo Baiul^g Anterior Secretarius
Venerandi Cleri per Framiam N. Uniti.

A N E X A I.

Ad. No. 3040|815.

Adresa : Măriei Sale Domnului Căpitan I. Lang.
Intru bună aflare

In Zărnești

Cinstitului Domnului Căpitan

Eu mă mir cum de dai așa sumeție mare logofătului, de-mi faci oamenii mei toți hoți, care pe mine mă face. De aş zăce eu la o slugă a Domnitate hoț, pe Dom[neata] te-aș necinsti sau ocări. Inșă eu nu voi lăsa aceasta jos, numai vreau să știu dela Domnia ta: e îndrăsneala lui, au nu? Că astăzi neavând ce aduce cu carul, m'am învoit cu care au făcut fânul pe locu meu unde au fost uitat astă primăvară că vor fi rămas așa, și vrând să vie pe la curte să se ia dijma, mai 'nainte de a ieși din ogradă, mi-au făcut această ocară, că era să.... să aducă orz și săcară, dar tot gunoite din pricina învățaturii acelui logofăt și mare mâncător al satului. Și tot el vrea să ne învrăjbească amândoi că și birăul Dușa acel puțin fân l-au dat jos în ogradă cu batjocură. Eu rămân de binevoitor.

Zernest, Die 17 Sept. 815

Bratul Baiul m. p.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A N E X A II.

No. 3432|1821.

Adresa: Mult Cinstitului Domn Județ a toată Țara Bârsei,
Francisc de Kronberg, cu bună cinstire, la Brașov.

Măriei Sale Cinstitului Domn Județ!

Fu arăt precum și în zilele trecute am arătat, de năravul cel rău care este în Zărnești, adecă de se adună feciorii cu fetele toată noaptea în șezători, cu lăutari, petrec și fac fărădelegi, adică curvăsării, și înainte de 4 ani au ieșit dicret dela Înălțatul Crăesc Gubernium ca de tot să fie oprit, și mi-ai mai spus Măria Ta că și în anul acesta au venit de nou poruncă ca de tot să fie oprit. Așa Măria Ta ca prezes să binevoiești a porânci ca acele culcușuri sau sălaşuri drăcești de tot să se oprească și pedeapsa care este dela Înălțatul Crăesc Gubernium pre toți cei neascultători, adică feciorii și fetele, să pedepsească, și iară să binevoiești a porânci că la 8 ceasuri din noapte să se tragă clopotul la biserică, pentru mai bună pază și apărarea pedepsilor. Cu care rămăiu așteptând hotărîre, și sunt

Al Măriei Tale

Sig. Brașov, 1|13 8-ber 821.

Gata spre slujbă
Bratul Bajul m. p.
Protopop Brașovului

A N E X A III.

Ad No. 1946|841

CONTRACTUS

Atotputernicu adussese acel tempus, ca a nostru Fullonium (Dirsta) denuo se dem in arenda Dumniului Ioan Selepu, la Communitate Neo-Tohan nascut, in forma ista :

Dela 1-ma Ianuarii fiitoriului an militar 1835 paene la esitu aceluias militar an, seu 31-ma Octobris 1835, adeque pe Decem, vel 10 menses (Luni) cu o Sute Treizeci de florini in papyr, et 130 occa de lana, aut Dirstina, din carii duae partes' se fie de fronte, iar tertia pars mai ordinaria, apoi Taxa Dominalis Ille se o depona pene la alta Dispositio.

Assemenias dela 1-ma Noembris anni iares militaris 1836 paene la esitu lui, vel ultima Octobris istius anni militaris 1836, pe care an militar 1836 se de Noao Osute patruzeci de floreni tot in papyr, si 140 occa de lana, din care duae partes se capetem bona, dar tertia parte se primim ordinaria lana.

Pe alt an asisderia militar 1837. seu dela 1-ma Novembris militaris anni 1837. paene la ultima, aut 31-ma Octobris aceluias militaris anni 1837 sub condionele, pro anno militari 1836, mai sus aicsa numerotate, de unde limpede se conoaște, che cu esitu anni militaris 1837. se isprevește tempu arendae a procetitului nostru Fullon (Dirstariu) Joannis Selepu, care ataet¹⁾ Taxa, chaet²⁾ și lana, pentru a nostru Fullonium (Dirsta) tocmite, et praespecificatae nesmintit se adduca Noae pe fieste care an in 3 ratae (renduri) vel de trei ori.

Mai incolo

Reparatiile (Diressurile) cele mici la Fullonium (ungureste Dirsta) in-susi Fullo Joannes Selepu are ale face.

Laenge acestia

Obligat (indatora!) este pomenitu Fullo (ungurește Dirstariu) Joannes Selepu ase roga lui Dumnezeu in tota zioa de trei ori, anumit Diminiacza, in Prand, et sera, dar enche si mai de multe ori in fieste ce zi; che lingua o au dat caelestis Pater omului ca un organu spre a lauda pe Sfinciasa Si a se roga Domnezeirii Sale, ca toti Pamenteni se fim ferici³⁾ de cele rele, si ferae sylvaticae⁴⁾ se nu vateme vitele nostrae, ense si Noi Omini si cu facta se lucrem cele placute Sfinciisale; iar Dominica, ac Serbetoare, Mercuria, Vineria, si die Sabbathi a perge (mercse)⁵⁾ in Biserica la sacra Lythania, atque Missa aut Lyurgia, si Copii la schola ai da ca se invecze Religie, et Moralitate (Letsa⁶⁾ lui Jesus Christus, si Obitsaiuri bone, seu omenie (cu un

- 1) Atât.
- 2) Cât.
- 3) Feriți.
- 4) Fiare sălbatice.
- 5) Merge.
- 6) Legea.

cuvent a pezi si implini cele 10. Praecepta Divina (Porunci Dumnezeesti) che din paza istor Decem praeepta izvoresc toate Bonetecile, iar din neauscultare, et calcare aceloras 10 Praecepta Divina se varsse toate relele spre vivi peccatori.

Dache pofforitu Joannes Selepu nu va cinia ¹⁾ ligatura ista, sie va avea ille a imputa, de va fi strins a esi din Fullonium nostru, vel Dirsta, dar auscultand, acolo paene la esire anni militaris 1837. va fi in pace, care pace si Dinsu se pona conatu ao avia cu toti Christiani, dar mai vertos cu Atoatestiutoriu, Amin.

Signatum Zernestini die Mercurii 8-va Octobris anni a Redemptione Mundi 1834.

(L. S.)

Proprietarii (Stepaeni) Fulloniumului
Nicolaus Baiul m. pria. Anterior Secretarius
Venerandi Cleri per Tranniam N. Uniti.
Hilaria, socia adormitului Notarius localis
Ioannis Bran.

Altera Hilaria, vidua mortului Psaltae
(Cantoris) Nicodemi Bran.

Omnes ex Communitate Zernest in Barcia.

Coram me: Ioannes Dan, m. pria. Parochus.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Ținea

Indice

A

Adam Andrei 53
Adamovici Gher. episcop 10
Alba-Iulia 77
Aldea Iene 29
Aldulea Nic. preot 5, 34—35, 39, 49, 57
Aldulea Teodor, preot 58
Alduleanu I. Cavaler 40, 46, 57, 64—66,
74—75
Arad 79
Ardeal 3, 28, 74—75, 79
Aron Vasile 46.

B

Babeș I. G. 3 (n), 8 (n. 3)
Baciu, comună 4, 14
Bădescu Vartolomei 76
Badiu Aldimir 39
Băilești 9
Baiul (muntele) 8
Baiul I. 5, 9, 56
Baiul I. Nic., diacon 27, 31, 40, 66, 69
Baiul I. preot 5, 9
Baiul Mihail 9, 34
Baiul Nic. 70
Baiul Nic. j.n. 9
Baiul Stan 9. 58
Baiulescu 9
Baiulescu Bart. 9, 40, 67, 74, 78—79
Baiulescu B. Maria 67
Banat 79
Băncilă Stan, preot 27
Barișiu Gh. 45 (n.), 74 (n. 4)
Basaraba III. 4
Baziliși (călugări) 7
Beilescu Stanciu 9
Benkner Paul 4
Bistrița 30
Blaj 35, 73—74
Bob I. episcop, 74
Bogdan (frații) 37
Bogdan I. 4 (n. 3 și 4)

Bojinca D. 44
Bokros Andrei 32, 52
Boteanu Dobra 60
Bran (comuna) 3, 6, 9, 25—27, 30—32,
52—53, 61, 76
Bran Aldimir 62
Bran Bratu, preot 10
Bran Nicodim Bucura 82
Bran I. 46, 62, 68, 70, 72—74, 76—77
Bran Mih. preot 9—10, 15, 39—40, 62
Bran Neacșa 10
Bran Stan 10
Brenner Joh. Mih. 14, 18
Brașov 3—5, 8, 13—16, 21—24, 28—29,
31, 36—37, 42, 46, 48—49, 59, 68,
70, 73—76, 80, biserici: „Sf. Ni-
colae“ 7, 12, 23, 47, evangelică 29,
Români 5, 47
Brașovul-vechiu 24, 48, 78
Bucegi 8
Bucur Vășii 17
București 9, 79
Buda 41
Burbea-Pogăceanu, neg. 24
Buzău (Valea) 8

C

Călăican I. 29, 31—32
Ceapă Adam, pr. 53
Cerchez Ovanes 37
Cervenvodali D. 37
Chirilă, prof. Blaj 74
Cipariu T. 45 (n.)
Ciurea Atanasie 30
Ciurcu, neguștor 11
Ciubota (munte) 53, 70
Clompe G. Fr. 12.
Cluj 12, 23, 29, 33, 44, 46, 50, 59, 64,
68, 70—71, 74, 78
Cocolea Bretin 20
Codlea 3, 15, 35

Codru I. 45 (n.)
Coleș Stan 12
Colibași 11
Colțul Chiliilor 6
Comșa Aldimir 74
Comșa I. preot 5, 22, 23, 29, 31, 60—
61, 74
Comșa Nic., preot 61, 65
Concordia (ziar) 45 (n.)
Consistor Sibiu 9, 13, 15, 19, 28—29,
35, 44

Constantin I. 12
Crăciun I. preot 10
Crăciun Stan, preot 11—13
Creangă Axente, profesor 8 (n. 1)
Cristian 26, 29
Czerbes Johann 12

D

Dan Bratu 65
Dan I. preot 10—11
Dan I. dasc. 16, 21
Dan I. protop. 33, 39, 48—50, 58,
60—51, 82
Dan Vlad, preot 13, 22—23, 29, 34,
60—61

Daneș 64
Datul 4
Dick Martin 63—66, 69—70, 77
Dillmont Ferd. 20—21
Dobre, preot 5
Dobrescu Vlad, preot 5
Duma Gh. protop. 13
Dumbravă Bucur, neg. 24, 48, 78
Dumbravă Ioan, pr. 78
Dunărea 14
Dușa, birău 80
Dușescu Aldea 12

E

Ecaterina Voivodeasa 6
D'Este Ferdinand 53
Enyedi, agent de Curte 12

F

Fabricius Fried. 60
Făgăraș 16, 37, 64, 76
Fața Sasului 26
Ferdinand I. 72 (n. 1)
Feștilă Stoica 17
Focșani 6
Francisc I. 12, 37
Fulea Moise 29, 65
Fundata-Bran 25, 77

G

Gal Grigorie, protop. 71
Garoiu Ioan, avocat 77
Garoiu St., magistrat 8 (n. 1)
„Gazeta Transilvaniei“ 45 (n. 1), 72
(n. 2), 75 (n. 1), 78
Gérando A. de 3
Gherman Petru, protop. 31, 34—35, 65
Ghimbav 24—25, 27
Gogonea Nic., preot 38 (n.)
Graef Joseph 56
Greceanu Vasile, preot 37

H

Haines Gh., protopop 13—15, 21
Hălchiu 33, 36
Hermann G. M. 4 (n. 2)
Hilotei Dobre 12
Hilotei Ioan 17
Honigberger Johann, 76
Honterus, liceu evang. 43, 44 (n.)
Huțovici N. 44 (n. 3)

I

Ioan, preot 5
Ioan, voivod 6
Ioan Gh. neg. 37, 74
Ioan Gh. Const. 74
Ioanovici Const. 6
Ioanovici Nestor 13
Ioniță, preot 5
Iorga Nic. 4 (n. 2), 5 (n. 2 și 3), 41 (n. 1)

Iuga Ioan 34—35
Ivănoiu Ioan 27—28

J

Jelepu Ioan 81—82

K

Kiss Basiliu, protop. 16
Kovács A. de Tuşnad 38
Kronberg Francisc de, 80
Kronstädter Zeitung, ziar 78

L

Lacea Vasile 37, 69, 74
Lang I. căpitan 16—18, 23, 80
Lange P. 60
Litschen Samuil 54—55, 63
Lupaş Ioan 42, 44 (n. 3), 71 (n. 1)

M

Măgura 64, 76
Maior Gr. 44
Maior Grig., episcop 7
Manea Nic. Lungoci 25
Mănăilă, preot 5, 7, 10—11, 13, 22, 29, 31
Manoilă Stanciu 13
Mănoiu I. 30
Manole I. preot 22, 33
Manole I. înv. 40, 56, 58
Mândra 64
Maria Terezia 71
Marian, muntele 7
Marienburg L. 3, 7
Marienburg A. W. 54—55
Matia rege 2
Meteş St. 5 (n. 1)
Meşianu Bart. protop. 39, 68, 70
Meşianu Bucur, înv. 39, 49
Meşianu I. Bucura 82
Meşianu Ioan, mitr. 5, 39, 74, 76, 79
Meşianu, Maria 56
Meşianu, Nistor 65
Meşianu Smedu 64—65, 74

Micşuneşti, sat 5
Micuda Anastasia 36
Mihai Văezul 8 (n. 3)
Mihail, preot 5
Minea Ioan 14
Mitoc Gh. înv. 9
Moeciul de sus 30—31, 34, 39, 57—58
Moga Vasile, episcop 16, 19, 26, 39,
44, 47, 54, 56
Molnar Alex. 65, 70
Montanu Elia 33
Moşoianu Smedu 35
Muntean Gh. dir. liceu 45 (n.)
Muntean Mih. 6, 17
Muntenia 8, 28
Mureşianu Andrei 37, 45 (n.)
Mureşianu Iacob 37—38
Muşlea Candid 13 (n.) 39 (n.)

N

Negru Dobre 74
Nica Gh. 37
Nicoară 79
Nicolae, judeţul 3
Nicolau Nic. Braşoveanul 41
Nişcov Radu 65
Noaghea I. Dobre, birău 17
Noaghea I. Vlad, pârgar 17
Nou 55

O

Obrenovici Miloş 37
Odor Ioan, preot 37
Oltean Nedelea 34
Orghidan Rudolf 37

P

Pană Valer, preot 8 (n. 1)
Panovici Nic. protop 15
Panţu, neg. 37
Pop Eustachiu 46
Patria ziar, 42, 44 (n. 2), 71 (n. 1)
Pădure, neg. 37
Pătraşcu Vodă 5

Pătru preot 5
 Pesta 44, 50, 52, 69—70
 Pfecker Ioseph 66
 Piatra Craiului 6—8
 Pișculesele 76
 Plaiul Nemii 26
 Poarta-Bran 11, 53
 Pop Bucur, neg. 70
 Pop Nic. Dr. 75
 Popa Roșu I. preot 10
 Popazu I. protop. 41 (n.)
 Popea Oprea, preot 37
 Popea Radu, preot 37
 Popocea Oprea, pângar 17
 Popovici-Datco Simeon, prot. 47—49,
 51, 53
 Popovici N., preot 25
 Postelnicu Udriște și Toma 8
 Praveț Gh. 36
 Predeal-Bran 11, 53, 57
 Preidt von Cronenheim 23
 Prejmer 47
 Pușcariu I., pretor 45 (n.) 74
 Pușcariu Ilarion Dr. 72 (n. 1)

R

Râșnov 8, 20, 24, 35, 38 (n.) 45—46,
 49 (n.) 76
 Râșnoveni 8 (n. 3)
 Răuță Ioan 30
 Răuță Tătaru 57
 Regman Moise 64, 66
 Riemer G. M. 24. 35
 Români 5, 12—13, 32, 36—38, 71

S

Saftl Andreas, inv. 57
 Salmen Norbert, profesor 43 (n.)
 Sander Andreas 3
 Sander Thomas, pleban 3
 Sarkiz, neg. 37
 Sași 15, 38, 74
 Satul-nou 4, 11
 Săcele 58, 74

Sângiorz 9
 Schobeln Franz von 59, 63
 Secăreanu, neg. 74
 Sibiu 12, 24, 27, 34—36, 44, 45 (n.)
 46, 70, 72, 76—78
 Sigismund, rege 3
 Smedu Iuga, preot 5
 Smedu Radu, preot 11
 Snagoveanu Iosafat, arhim. 75
 „Societatea de mâine“ revistă 71 (n. 1)
 Stanca 7
 Stanca Doamna 5
 Stinghe Sterie Dr. 5 [n. 4], 7 (n.2) 13 (n.)
 Stoicanea Vasile, protopop 7, 8 (n. 1)
 Stratimirovici, mitropolit 13

Ș

Șaguna Andrei, mitrop. 72 (n. 1)
 Șcheii Brașovului 5, 9
 Șimon-Bran 30, 33, 53, 58, 76—77
 Șinca 71, 73
 Șincai Gheorghe 44
 Șuluț Sterca Iosif 74 (n. 5)

T

Tartler Ioh. 37
 Tartler Lukas 48—49
 Tartler Thomas 4 (n.)
 Târgul-Săcuesc 66—67, 78
 Tătaru Nic 76—77.
 Tătulea I. preot 58
 „Telegraful Român“ 39 (n.) 42—43, 45
 (n. 1), 70 (n.) 72, 78
 Teleky Emeric, conte 3
 Tempea Radu, protopop 14, 23—24,
 43—44
 Timiș 4
 Tipeiu Nic. 6
 Tipeiu Stana 34
 Tișca I. 29
 Tocilescu Gr. G. 4 (n. 3)
 Tohan 4, 10, 71
 Tohanul-nou 27, 36, 73, 81
 Tohanul-vechiu 3

Trausch G. Fr. 16
Treiscaune, județ 37
Turca 15
Turcu (valea) 11
Turcu I. 7 (n. 1)
Turcu Oprea 43

T

Țântea Nic. 68
Țânțari 20
Țara Bârsei 6, 9—10, 25, 38, 46—48,
67, 73
Țara Oltului 73
Țara Românească 14
Țara Turcească 14
Țărcă Gh. 74
Țărcă Oprea 74
Țepeluș Vodă 4
Țigani 25, 31

U

Universitatea Săsească 44 (n. 4)

V

Vagu Anastasia 36
Vasiciu Pavel Dr. 45 (n.)
Văleanu Pamfil 45 (n.)
Vâlsan, cărăuș 73
Veres I., preot 24
Verzea Eremie, preot 37
Viena 24, 29, 35, 43—44, 48—50, 54,
58, 64, 68—75
Vlad Petru, preot 20—21
Vlădeni 4, 8 (n. 2), 20, 32
Vlădăreni 74 (n. 5)
Vlădușcă, preot 5
Vlăduț, preot 5
Vuntoiu I. 13

Z

Zărnea 5
Zărnești 3—4, 7—13, 19, 22—24, 26—
27, 29—31, 33—36, 40, 43, 45—46,
48—53, 55—60, 64—80
Zărneșteni 5—6, 8, 10, 12, 47, 65
Zimmermann Franz 4 (n.)
Zorca Iacob 8, 17 (n.)

